

VÄRSKE RÕHK

number 37 / kevad 2014

KELLY TURK / PIRET JAAKS / JIM ASHILEVI / ANDRA TEEDE / UNGARI VIHIK

Intervjuu KRISTINA VIINAGA

EDA AHI SVETA GRIGORJEVAST / MARIT KARELSON JOHANNES SEMPERIST

Illustratsioonid LIISA KRUUSMÄGI / fotod ANTTI SINITSYN

LAURI TEDER

ARGIELU

tundub et
olen neil päevil
näinud ainult inimesi
ja nende näod on rabadad
nagu vanadel freskodel

tundub et
päevil neil
olen naeratanud
rohkem kui tahaksin
kurdudeta silmade ümber

ning neil päevil
kõliseb selgelt
et olen rahaga ära harjunud
sest ma olen hakanud selle pärast
muretsema

ulgutänaval hulkudes
närin argist elu nagu nätsu
ja üritan seda
tulutult
välja sülitada

*

rongimühast tulles
helistab mees jälle
sest neil on täna
see lahendamata tüli
see kuretu sügis
annab kõigele oma tooni
ning polegi muud kui
hoia vaid kinni

enne kui mehest
lõplikult möödun
jõuan veel näha
kuidas ta järsku
nõutult vaikib
nagu oleks sõnad
pusletükkidena
segi löödud

ÄRKAMISED I

sel ostulinnaku turvamehel
on hapnikuvaesed hommikud
teibitud akendega toas
ja ka sel hommikul
ohkab ta metsa moodi
tammudes köögiaknani
lastes sisse uue päeva iili
süües tärglist ja suhkrut
kuulates ärkajaid ülakorrusel ja all

siis mõtleb ta naisest
kes ligi ei lasknud
lööb pahviks sigareti
ja köhib taas välja

siis ongi ta turvamees
kuus tundi läänetiivas
kuus tundi idas
ja mõtleb jälle naisest
kes isegi ei lasknud
rääkida
ja äkitselt armub ta ära
armub nii ära
et silmad enam kuivad ei püsi
siis nutabki ta kaubakäigus
nuttes kõike mis puruks
nuttes nagu üksik mees tundras
nagu mõõkvaal veepargis
kuni armetusest on saanud armastus

ja sõpradele
kes end ammu suhtesse joonud
lausub ta
juba töötuna
ma olen vist endast üle saanud

ÄRKAMISED II

ma vappun nagu oleks sõda jälle alanud
ja satun sellest eestlase unenäost
tundmatusse päeva
nina tihkelt vastu kallima selga
püüan veel magada aga
päike juba kallab
ja alakorruse iraanlasel
on juba *allāhu akbar*
palve läbi suduse akna
Meka suund netist saadud
ei tea kas Tema surub kõrva
tihkelt vastu tahmast klaasi
et paremini kuulda
justkui kümnenda korruse memm
kuulab naabrite tülisid
läbi põranda ja kolme seina
tal on uudishimu
tal on ridaja maja kuudis himu
saada oma kõrva desse kõik
omavahele hoitud jutud
ja millal minagi
veetsin päevagi
kuulmata sõnagi
ja ei kurdagi

sest prohvet kes läheb
neil aastail kõrbesse
tuleb tagasi vaid isekana

sest isegi
keskpäevase rahvasupi iivelduses
olen inimeste
rääkimist kuuldes ikkagi
salamisi *salām*

ja ma maabun jalgel
lõdisen veidi
sätin tüdruku teki
unustan end kraanisulinas
leian end jälle
paabelikeelses kõnevulinas

PIRET JAAKS

MARMITE'I MÕJUD

1.

Ma vaatasin kohe, et tal oli väga ilus heleroheline pluus. Tavaliselt olid naised seal lihtsalt inetud. Millist ilu peakski neilt vaesekestelt nõudma, kui neile mitte miski selga ei lähe peale väljaveninud dressipükste ja mehe jalgpallisärgi. Ikka selle eelmise hooaja oma.

Kui tema meie joogatundi tuli, siis oli ta kohe kaunis. Imeilus roheline pluus kaardumas üle kõhu ning mustad dressipüksid ei olnud sugugi veel välja veninud. Ma ennast parem ei kommenteeri. Minu dressid on nii välja veninud, et kui ainult dresse vaadata ja ignoreerida fakti, et ma olen nooremapoolne naine, siis võiks arvata, et tegu on vanema meesterahvaga. Metsatöölt. Või lihtsalt kellegi vanaisaga.

Tema. Kui tema sisse tuli ja omal malbel moel joogamatile maha istus, siis mõtlesin kohe, et huvitav, kuidas ta arvet maksis? Kas ta lihtsalt läks registratuuri ja ütles enda nime? Ja siis proua vastuvõtulauast lihtsalt vaatas talle otsa, et veenduda, kas see on tõesti tema... Või on see uni? Ja siis nägi, et jaa, see ongi.... Tema! Või ta lihtsalt andis oma nelja korra kaardi ja ei öelnud midagi ning keegi ei pannudki tähele? Ei, ega ma ei ole siiani kindel, et keegi üldse pani tähele, et tema meie joogatunnis käib. Peale õpetaja, kes oli silmnähtavalt närvis ja püüdlük. Ja minu.

See jooga on mõeldud lapseootel naistele. Õigemini naistele, kes peavad läbima sünnitusprotsessi ja soovivad end sealjuures aidata. Mina sattusin sinna, sest mul ei olnud endaga midagi targemat peale hakata. Lihtsalt ilma tööta kodus passida tundus abitu perspektiiv. Joogas tekkis vähemalt selline tunne, et me kõik saame enda heaks midagi teha. Kuigi kõik teavad, et ei saa. Ilmselt ei saa, sest valus on nii või teisiti.

Võimalik, et nad vaatasid, miks ma seal juba pool aastat käin. Võimalik, et vaatasid: imelik, et ta veel sünnitanud pole. Imelik, miks ta siin kõhult käib. Või sellise väikese kõhuga. Õpetajad muudkui vahetusid. Tihti olid ka samad. Triinu. Meeli. Anne-Ly. Nad alati vaatasid. Aga võib-olla

ei vaadanud ka. Mul oli mitme korra kaart ja raha makstud. Raha rääkis. Kõik kuulasid ja olid vait.

Selles tunnis, kus ta käis, oli joogaõpetajaks keegi endine ämmaemand. Või praegune, raske oli aru saada. Igatahes oli ta enesekindel ja vaimus- tuses sellest, mida teeb. „Hingame nüüd sisse ja teeme aaaaaaaaaaaaaa”. Kõik teevad „aaaaaaaaaaaaaaaa”. „Kuulake, kuidas te vibreerite”. Kõik kuulavad, kuigi midagi ei vibreeri. Vähemalt minul küll mitte. „Tundke jalgades surinat”. Kõik tunnetavad. Surinat pole. Aga mis sellest. Las ta olla. Oluline on, et kõik tegelevad. Millegagi.

Enamik aega joogatunnist tegelesin ma sellega, et teda mitte vaadata. Teda. Ta istus seal nurgas, oma imeilusas rohelises pluusis ja ma suutsin ikkagi näha, et tal on maniküür tehtud ja juuksed värvitud. Ta oli väga püüdlik. Igas harjutuses ja liigutuses, mis ta tegi.

Ma püüdsin hingata temaga ühes rütmis. Huvitav, kas ta mõtleb oma maalidele samal ajal? Kui tõstab oma jala üles, siis mõtleb: „See liigutus on roheline nagu suvine jaanimardikas, kes on kukkunud lõkkesse ja end kerra tõmmanud” või hoopis: „See žest on nagu oaas, milles käivad puu- jumalused puhkamas.” Umbes nii kujutasin ma ette, et võiks mõelda üks tuntud kunstnik.

2.

Nägin teda esimest korda Londonis The Tate'is. Teda. Ta on minu teada siiani ainus Eesti naiskunstnik, kes on Tate's üleval olnud. Vähemalt tol ajal, kui mina Londonis olin ja Tate'is käisin. Ja seal käisin ma palju. Vabade installatsioonide osakonnas oli tema „Röövik ja karje”. Ausalt öeldes ei pidanud ma temast väga enne, kui nägin tema väikest rohelist maali ühe suure metallvooditist ekspositsiooni kõrval, siis ma vist armusin. Instal- latsioon oli arusaamatu nagu ikka need kummalised moodsa kunsti ins- tallatsioonid. Sel korral siis säärane, kus ühte suurde ruumi oli pandud hulk madratsiteta metallvoodideid, millest igäühe peal oli raamat. Tema jäi täpselt William Gibsoni ja George Orwelli voodite vahele. Väike. Roheline. Röövik.

Ma mäletan, et tegin maalist oma tillukese digikaameraga pildi ja jooksin oma tollaegse *boyfriend*'i – tema nimi oli Ned – Londoni üüri- korterisse ütlema, et üks Eesti kunstnik on Tate'is. Kujutad ette. Eesti! Kunstnik! The! Tate'is! Ned vaatas mind ja muigas ning ütles, et tema Marmite on otsas. Ja et me peaks minema hommikul poodi Marmite'i

ostma. Seda jälki kibedat, tekstuurilt moosilaadset sodi, mida kõik inglased röstsaial söövad ja millest meie mitte kunagi aru ei saa, et milleks neile see... Umbes nii nagu nemad ei saa kunagi aru verivorstist pohla-moosiga. Ja jaanipäevast. Või sellest helendavast röövikust, kelle ümber me oma legendi oleme pununud. Kuidas nad üldse oleksid võimelised seda mõistma!

Ma guugeldasin Nedi kallist suure ekraaniga Mac'ist meie kunstnikku, seda ainsat inimest, kes mulle kodu meenutas. Tema säravvalget naeratust, abielu kuulsa muusikuga, eluterveid vestlusi meedias, osalemist kuulsuste telelahingus... Kuni Ned mind selja tagant katkestas ja ütles, et Tate on üks igavamaid muuseumi Londonis. Seal ei käi tänapäeval keegi, see pole *in*. Ja et me võiks õhtusöögiks teha lihtsalt pastat kanaga ning tal läks meelest orgaanilist smuutit osta. Maasika-rabarberi. Mis sellest, et Nedi-sugustel Kesk-Londoni elanikel pole aimugi sõna „orgaaniline” tagamaadest, peavad nad kindlasti saama oma smuutirabarberi orgaaniliselt.

Ja miks, miks-miks-miks, ei käi keegi Tate'is? Ned vastas, sest Tate on mõttetu koloss, kuhu on välja pandud kõik teosed, mis neile, brittidele, huvi võiks pakkuda. Aga ei paku, sest brittidele ei paku moodne kunst üldse huvi. Üldse mitte mingit huvi. Ja see on keskusest piisavalt kaugel, turistid sinna ei satu ja kuidas mina üldse Tate'i sattusin? Miks? Kas ma kohtusin seal kellegagi? Kes mulle seda näitas? Miks?

Nii palju küsimusi. Nii vähe mõistust.

Seda teeb ilmselt Marmite.

Ma küsisin, kas neil, brittidel, on jaanipäev. Ta vastas, mis, mis... Jaanipäev. *Midsummer's Day*? Ei. Või siis jah. Ta ei mäletanud. Ma üritasin seletada, et meil on lõkkes. Ja jaanimardikad, kes paarilist otsides helendavad. Roheliselt. Ning vanasti oli olnud nii palju lõkkesid, et vahel sattus osa neist metsaveerele nii lähedale, et jaanimardikad kukkusid sõnajalgadelt lõkkesse. Legend räägib, et kui jaanimardikas lõkkesse kukub, siis tema karje on peaaegu nagu inimesel. Ma ei tea. Ma pole kunagi näinud neid kukkumas. Neid on nii väheks jäänud. Nagu meidki, eestlasi.

Ma ütlesin Nedile, et sellest kõigest räägibki selle meie naiskunstniku maal „Röövik ja karje”. Tema, see meessoost, vaatas mind oma Londoni apartmendi suures avatud köögis ja ütles: *honey*. Mis me siis õhtuks sööme? Kas sa viitsid süüa teha. Viitsid? *Would you be so kind?* Seda, mis ta ütles, ei saanud kuidagi tõlkida „viitsid”. Kuid intonatsioonist, millega ta seda ütles, tundsin, et ta üritab viisakas olla. Kuigi me mõlemad teadsime. Otsa vaatamatagi teadsime: see oli käsk.

Sel päeval Londonis, helevalges avatud köögiga apaartmendis, mille aknast paistab modernne Swiss Re nagu hiiglaslik väljavenitatud disko-kuul, mõistsime me mõlemad, et tol hetkel sai kõik otsustatud. Mina, see tähendas Ida-Euroopat, metsast koju toodud. Ja tema, Swiss Re'ga aknas, prügikastitäie rabarberismuuti tetrapakkide ja ehtsast marmorist löike-lauaga, oli see teine. Esimene Euroopa. See, kes oli enne. Kellel on esimesena sündinu õigus.

Ma muigas. Ma alati muigan, kui mul halb olla on, seda on mulle öeldud. Pösesarnad kerkivad ja kisuvad krampi. See muie on nagu koolnukangestus. Ta muigas vastu. Lakooniliselt.

3.

Järgmises joogatunnis oli ta jälle kohal. Ja järgmiseski. Nii kolm nädalat. Mõned juba küsisidki temalt: „Millal su tähtaeg on?” või „Mitmes nädal?” „Kas ta on sul „tuharseisus” või „peaseisus”... Ja tema alati vastas. Viisakalt ja pühendumusega. Nagu maaliks valgele lõuendile ühtainsat tõsist joont.

Minult ei küsinud keegi midagi. Ma poleks kunagi vastanudki. Või kui, siis kindlasti mitte viisakalt.

Iga kord tuli ta viimaste seas. Küllap tal oli kiire. Enne lapse sünni on vaja võimatult palju teha. Osta asju. Panna korda. Triikida. Ma täpselt ei tea. Igatahes tuli ta alati viimaste seas ja ühel neist kordadest pani mati otse minu kõrvale ja istus sellele. Ta heledad juuksed olid seatud hoolikasse krunni. Mõned salgud langesid õhetavatele põskedele ja ta vaatas säravate silmadega sinna, kus tavaliselt seisab õpetaja.

Ma neelatasin. Nii lähedal polnud ta mulle veel kunagi olnud. Ma neelatasin ja vaatasin maha. Nii me siis istusime seal. Tema, mina ja laps. Ning tema soe mahlane parfüüm, mis mässis meid kõiki hella kookonisse. Ühel hetkel pani ta oma hoolikalt lakitud punaste küünekestega käe mu mati peale. Otse minu nina ette! Ma ei olnud päris kindel, et ma suudan pilku tõsta, et ma julgen! Ning vaatasin veel pingsamalt enda ette maha. Aga see oli eksitus, ta oli lihtsalt kaotanud tasakaalu. Ta pobises: „Vabandust,” ja tõmbas käe sealt kohe ära. See oli tema, lihtsalt nii viisakas, et mul tulid pisarad silma. See oli üks faustilik hetk, meeletu hetkelisus ja õnn käsikäes. Ma lausa lendasin koju, oma kütmata ahju ja maksmata arvete juurde, sest mul oli soe. Mul oli Tema.

Ja siis ühes tunnis teda polnud. Ma oletasin, et ta jäi haigeks ning lootsin, et need pole leetrid, sest leetrid on rasedale väga ohtlikud. Isegi ohtlikumad kui tuulerõuged. Kui ta ka teist korda ei tulnud, muutusin murelikuks. Äkki oli temaga midagi juhtunud. Või lapsega. See ilmselt ei olnud võimalik.

4.

Oletan, et Ned arvas, et ma vihkasin Londonit. Kuigi tegelikult ma, vastupidi, jumaldasin Londonit. Just inimesi selles linnas. Ja seepärast olingi nõus kaasa minema. Saama osakeseks Londonist, suurest viktoriaanlikust ajastust. Leiboristid ja toorid. Oliver Cromwell ja Morrissey. Igavesti. Aamen.

London oli kogu aeg olnud *must have*: „pean minema”, „pean tegema”, „pean käima”, „pean olema”. Pean olema Londonis, muidu. Praegu ma tegelikult ei tea, mis järgneks sõnale „muidu”, sest sellest minu Londonis olemisest ei muutunud mitte midagi peale selle, et sain aru, kuidas ma igatsen tagasi.

Swiss Re vaatas mind aknast, lätsutades itaaliapäraselt kanapastat parmesanikatte ja päikesekuivatatud tomatitega ning mõmises rahulolevalt. *Well*, ütles ta. Ta ütles: *well*. *Well* ei tähendanud kunagi, et midagi oleks hästi. *Well* oli sidesõna alustamiseks kõnelust teemal, mida ma endas muutma peaksin. Peaksin käima sirgema seljaga või püüdma rohkem koristada, vähem katsuda enda nägu ja juukseid avalikus kohas,

Well oli seekord: „Kas teil, eestlastel, on kombeks pesu mitte triikida?” Need minu T-särgid olevat alati ühes hunnikus ja triikimata. Ja vahel, kui me välja lähme, siis on olnud ka kleit... Et kas see on rahvuslik eripära? Ei, ärgu ma valesti aru saagu, ta tõesti tahab siiralt teada. Et siis ta teab oma sõpradele öelda, kui seda jälle mainitakse. Jälle. Mainitakse.

Ma tundsin, kuidas ta suri. See minu hingeline laps, kellega me eluaeg koos olime olnud ning kes ainsana suutis mind veel kuidagi elus hoida, anda mulle üks pikk hingetõmme, nii pikk, et sellest jätkus Eestist Londonini välja ja rohkemgi veel ning mis oli just otsa saanud. Nüüd oli see ametlik. Ma oleksin võinud korraldada matused, kutsuda hulga mustades riietes sugulasi, pakkuda jääkatttega klaasist viina ning kuldäärega taldrikut soolakurki ja karjuda, nutta ning märatseada. Kuid selle kõige asemel tõusin ma püsti ning läksin teise tuppa. Ei, ta ei tõlgendanud seda

tulina. See oli tema võit. Tema riided, tema korter, tema London, tema mina. Ta küsis veel, kas ma lähen kuhugi. Ma mõmisesin, et jalutama, siis kiire snepriklõpsatus. Plöks!

Ma ei tea siiani, miks ma valisin Tate'i enda lohutusobjektiks. Tate oli nagu armuke, kelle rüppe ma tormasin. Jälle olin ma seal. Jälle need voodid ja Orwell ja Gibson ja... Aga „Röövikut ja karjet” polnud kuskil. Selle asemel oli tühjus. Keegi oli selle ära varastanud!

Selle maali vargusest katkes minu sild Londoniga. Viimane käik sinna, viimane tagasitulek. Viimane reis Eestisse viimase raha eest. Tagasi ei kavatsenud ma minna, sest see Marmite ei tööta.

Üle pika aja tagasi koju jõudes reageerisin ajalehes olnud esimesele tööpakkumisele. Raamatupoodi. Müüjaks. Siiani pole keegi vastanud. Ootad ja ootad ja midagi ei juhtu.

Leidsin, et on aeg pöörata elus uus lehekülg pärast seda Londonissehaigestumise-perioodi. Mitte midagi ei juhtunud. Kedagi ei tulnud. Ned ei helistanud kunagi.

Lappasin päevade kaupa töökuulutusi. Arved muudkui jooksid ja olid maksmata. Internet ähvardati kinni panna, samuti elekter. Paberilehti sai baaridest, vett kraanist ja internetti raamatukogust. Kodumaal tundsin süsteeme. Londonis vaid Tate'i.

Ma arvan, et see oli juba kaks kuud tagasi, kui ma viimati mõne töökuulutuse peale kirjutasin. Nüüd istusin selle asemel hoopis päevade kaupa raamatukogus ja lappasin ajakirju. Ja seal ta oli jälle. Tema! Artikkel sellest, kuidas „Röövik ja karje” kuulsast galeriist ära varastati. Ta ütles, et on selle üle õnnelik. Mitte varguse üle, vaid selle, et keegi pidas tema teost niivõrd oluliseks. Ning tema elus on nüüd keegi muu. Miski muu.

Kusjuures keegi ütles mulle kõrvalt, et see on tal hoopiski ühe kunstniku laps. Ma ütlesin, et ta ei ajaks lolli juttu. Aga kuna ta jäi endale kindlaks, siis ei jäänud mul muud üle, kui see jutt vastu pinki puruks peksta, sest nii ei räägita. Me kõik teame, et ta laps on hoopiski ühe muusikuga, kes on imeilus inimene ja mitte keegi ei vahetaks teda mingi karvase kunstniku vastu välja.

Ning veel rääkis ta ajakirjas, et käib rasedate joogas. Mul kulus ikka hulk aega, et õigesse tundi sattuda.

5.

Järgmises tunnis oli ta kohal. Tema! Lõhnakookon. Lakitud küüned. Hele-roheline pluus. Ja mul oli hea. Ma tundsin, et meie tutvus on jõudmas uude faasi. See ei saanud olla juhuslik, et ta end mu matile oli toetanud. Tunni lõpul ootasin, et ta mind kõnetaks. Kuid ta läks mööda. Panin kiiresti rii-desse, et minna õue ja seista näoga ukse poole, et ta peaks midagi ütleva. Kasvõi „head aega”, „vabandage, ma lähen mööda”... Midagigi.

Ja ta tuligi. Suur sall mässitud ümber kaela, nii et ninaots vaevu paistis. Ta tuli. Ta tuli. Ta tuli. Pressis end mööda. Ja mina... Ootasin. Ootasin. Ootasin. Aga midagi ei juhtunud. Nagu alati. Nagu kogu minu elu. Kuni ta peaaegu lahkus nägemisulatuses, kuid jäi siis järsku maja nurga peal seisma ja hakkas oma kotist midagi otsima. Ta tuulas oma kotis nii fanaa-tiliselt, et ma arvasin, et ta on rahakoti maha unustanud, kuid läks siis ikkagi edasi. Minema. Minu ootus, see kõik oli asjata. Ta kadus nurga taha.

Ja siis ma nägin, kuidas vastuvõtutädi välja jooksis. Käes mobiiltele- fon ja hõikas teda. TEMA NIMEGA. Ja ma ütlesin: „Ma viin selle ise ära.” „Teie?” „Jah, mina.” „Ma olen ju ta sõbranna,” ütlesin. „Ahsoo, jajaa, mui- dugi, sõbranna, muidugi! Ta unustas.”

Ning ta ulatas tema mobiili minu kätte. Minu!

Ja ma seisin seal, tema mobiiltelefon käes. Lihtsalt seisin ja nägin, kuidas ta ikkagi kaugeneb. Siis talle järgi tormates, hing kinni ja saapad libi- semas, hüüdsin, et oodake, palun ometi oodake. Ning ta peatus ja rõõ- mustas. „Aitäh. Ma tõesti unustasin.” Ja siis vaatas mind, paljastades oma lopsakad huuled säravvalgeks naera- tuseks ning lisas hoolitsevalt: „Meie seisukorras ei tohiks joosta.” Meie! Ta ütles – meie!

Ja mina seal nagu tohman. Midagi vastu ütlemata, lihtsalt vaatasin, kui- das ta pani telefoni kotti, kust paistis purk Marmite'i.

KELLY TURK

Mina väljas vol 1

Viimasel ajal olen hakanud räppi kuulama
tekitab kuidagi bõkki tunde
sellise et tahaks ise ka täiega lüürikat kirjutada
ja sitaks kellelegi vastu molli kütta
mingile lollile eidele Shootersist
või mingile pervile vennale ükskõik kuskohast
suvakatele sest ma võin
Nokus hakkasin korra isegi ühe litsiga tüli norima
nahhui miks ta pidi olema nii rõve
mulle tundus et ta ärples meiega
raudselt ärples!
koputasin õlale ja küsisin
„on mingi probleem wä?
on wä?
kui on siis davai tule välja!
ajame asjad selgeks!”

Mul oli kullatud kett ka kaelas

Vittu ma korrutasin seda sama fraasi
sellele nõukaegses Adi dressis eidele
sada korda
rääkisin sõpradele ka et mis ta endast õige arvab
vaatab meid sellise tuusa näoga
ja nahhui oli pussy
ei tulnud välja minuga kaklema
lits siuke!

Ma ei tea
edasi olin Levika ees
ja üks vend

mingi pikk jolkam
tundus et raibe vahtis mind imeliku pilguga
ma jõllitasin teda sitaks kaua vastu
nende kassis silmadega
provotseerisin et tulgu siis... ajame asjad selgeks
ja siis kujutlesin kuidas ma teda löön
otse näkku
ta tuligi rääkima
ütlesin talle et ma ei taha temaga rääkida!
ja
läksin sisse

Hiljem seisin Hessi järjekorras
olin jumala putsis
tahtsin burksi ning koju minna
aga
mingi eit trügis minust ette
nii
nägin lõpuks võimalust kütta molli
lita raisk
trügib burksijärjekorras ette
hakkasin mölisema
karjusin
„on mingi probleem wä?
kui on siis tule õue lahendame ära nahhui!”
ta ei tulnud õue

10 minutit hiljem läksin koju
ja
hommikul tänasin Jumalat
et ma peksa ei saanud

Mina väljas vol 2

Mulle hakkab aina enam
ja enam tunduma
et peksmine on moes
olla vihane
eriti purjus peaga
ja mulle ei meeldi
olla ebamoekas

Ma lausa kadestan inimesi
kes on nii vihased
et suudavad tekitada
mitte millestki verise kähmluse
sitasel diskopõrandal
vidukil silmadega
suhteliselt eluohtrikke hoope
jagada

sest tuju tuli
sest nad on kaasaegsed
neil on hiljem mida rääkida
sest neil on anne
tekitada mitte millestki miski
anne mis minul puudub

Aga siiski siiski
ma olin ka ükspäev vihane
väga purjus ja vihane
kusagil suvalises urkabaaris
kuna kõik teised baarid olid kinni

Avastasin suitsupausil
et telefon on kadunud
võib lausa öelda
et tundsin haiglast rõõmu
davai no nii nüüd saab
nüüd saab keegi kolakat

Teadsin kindlapeale kes need
kuradi varganäod olid
marssisin kahe kapjas pompsi juurde
sest kedagi teist polnud juhuslikult
baaris

Vehkisin agressiivselt kätega
kasutasin palju sõna pohhui
ja mida vittu
anna kuradi telefon siia
nahhui mul on pohhui
sina võtsid
türa ma tean küll

Ah see lugu on niivõrd
mitte vägivaldne
sest telefon oli kotis
nahhui
mul on tsipa piinlik
vist
pohhui keegi mind niikuinii ei tundnud
vist

Mõlgutused pärast trenni

Jooksin täna 20 km pakases
hantlid külmusid märgade pihkude vahele kinni
koju jõudes torso nirises higist
kuid vaim oli terav kui prantsuse giljotiin
tundsin sisimas tärkavat erutust ning sundi
panna kõik noored debütandid paika
paika mis on tume ja sama niiske kui minu külmunud pihk
igikeltsajäne

Kui küsida minu religioosete vaadete kohta
siis ma tahan uskuda taassündi
mul on vaja uskuda et sellises kirjandusgeeniuste vaeses maailmas
näevad taassündi Dostojevski ja Thomas Mann
samas ei suuda ma ka mitte mõelda variandile
et mina ise olengi neist ühe taaskehastus
minus on alati olnud midagi saatuslikku
ning
arvutiklaviatuur muutub minu käe läbi noaks
mis hekseldab läbi häbiväärse üllitise
seega
visake visake oma labakud maha
ja kutsuge mind duellile
te pisikestest heldimusemomentidest kirjutavad poeedid ja poetessid
tulge kaitske oma au
oma arvutiklaviatuuri
minu solvava sõna kui märja nuustiku eest
vastu andetut nägu

Olen ka jõudnud järeldusele
et erilist kohamäärust siin kirjandusmaailmas
vajavad noored kirjaneitsid
kui nad on ilusad siis võivad nad mulle külla tulla
klaasike veini ja minu pehmendatud kriitika
pihku mõni hariv raamat
kui nad on koledad
siis ei päästa neid miski
olgem ausad

NB! siia alla EI kuulu Ene Mihkelson
hantel nurka tema ees!

Sina
noor poetess kes sa minu ridu loed
kellele meeldib Indrek Hirv
ja loomulikult Mann ning Dostojevski
kellele meeldivad tugevad mehed
ning terasest mõistus
noor neiu, sina, kellel kaunis rind
ning ühiskonna valu
tule
tule tule
külla
minule

Stressirohke eluke

Ootan pingsalt juba viimased
kaks nädalat
palgapäeva
igakord kui möödun mõnest riidepoest
hakkab sisimas valus
võiks isegi öelda
et midagi minus sureb
kui mõnda vaateakent näen
ja neid plastikmodelle
ma ei tea
kas päris modellid on ka nii kõhnad?

Kindlasti on
ma ka rassin trenni teha
aga midagi pole silmnähtavalt muutunud
paisun ikka nagu kakuke edasi
vastik
et kogu ühiskonna eest peab varjama
dieedipidamist ning trennitamist
muidu vaadatakse hukkamõistva pilguga
et sa siis polegi naturaalselt kõhna wä?
ei ole jah!
olen selle üle lausa uhke et Mäkis olen käinud
alla kümne korra elus
pasundan sellest igal võimalikul juhul
juba minu ema ja isa teadsid
et üks moment rõõmu võrdub terve elu tselluliiti
ja võrdubki

Vanasti teesklesin kõigi meeste ees
et mul pole ainevahetust
ma ei söönud nende nähes peaaegu kunagi
kogu aeg oli kõht täis ja silm säras
hiljem kodus salaja muidugi pugisin
ma ei tea
kas nad mõtlesid ka et miks ma alla ei võta

kui ma eales ei söö
seda oleks imelik küsida
takkajärgi
nüüd ma nii väga ei põe
ma ei tea kuidas ma üle sain
leppisin vist paratamatusega
või lihtsalt tundus etem süüa
kui liitrite kaupa veini juua
samas jätab nii vist inimlikuma mulje ka
mulle tundub

Seega
ootan jälle palgapäeva
et minna poodi
kulutada poole tunniga enamik rahast
et tunda end täisväärtusliku inimesena
sest
elu on liiga lühike
et
mitte kopeerida rikkaid ja ilusad
ja mitte nautida
kapitalismi valu

Ma vist ostan endale lahtisteid

HELENA LÄKS

naisluulest ühe mehise hingetõmbega

ma pigem kepiks sind
kui loeksin su luuletusi
niisiis probleem on sinu
naisele omaselt ahtas
lugemuses
kehvas
eneseväljendusoskuses

*

ta mõtleb mu kurbuse luikedeks
ütles ta
natuke teisiti
ta ütles et kui ma kurb olen
mõtleb ta luikedele
lihtsalt luikedele

kes poetessikurbust niiviisi tabab
sellel seitse aastat õnnetust

*

tõtlik toores ja ilmale valla
nii oleme tulnud nii tullakse veelgi
ja tuldi kui sõna käis siidpaelu pidi

kes oskab ilmatarkusele sõrme peale panna
on küllap surnud auku aetud ja tagasi tulnud
ja vajutanud oma pehkinud põidlaga läbi
kõikide elust värisevate südamete

kelle silm näeb
kelle kõrv kuuleb
kelle suu oskab edasi rääkida

(kas mina võiksin teada
kui kaugele sa päriselt ulatud)

ulatan käe
teadmata kes sellest haarab
ja kuidas
kas hammaste või lugupidamisega

ulatan käe
sest kes on tulnud
tahab alati midagi saada

kes on tulnud
see saabki
oma paljaste pihkude järgi
põidlaga läbi
elust väriseva südame

*

nüüd võiks juba paremaks minna
lausud sa
ma noogutan teetassidele me ees laual
võiks olla ja tegelikult peaks juba parem olema
mida me valesti teeme
küsid sa tassidelt

onju
tavalised inimesed
teevad oma tööd
toksivad nuppe
pressivad kange
täidavad käske
sellest suuremat kurjust
ei olegi
jah tõesti ei olegi

ja meie ka
ka meie oleme tavalised –
jah te olete
kinnitavad tassid
paremaks ei lähe enne kui te aru saate
tass on korraga pooltäis ja pooltühi
teie ainus kurjus on teadmatus
elu läheb paremaks tasapisi
vahepeal tuleb seista ja oodata
kõike ära ei ootagi
nii kõnelesid
tassid

ELEEN ÄNILANE

The Day Lou Reed Died

16:25, Sunday / October 27 vilgub sel tühjeneva
akuga mobiilsel kellal kui märkan lõpuks
enda tutikad WeSC kõrvaklapid peast rebida sest
Patti Smith lõpetas laulmise ja
kassapidaja tahab saada £4.99 nende
Calvin Kleini sokkide eest mis ma
kiiruga kotti pistan et
siis kiirelt sõbraga Starbucksis
kohv teha kell 16:30

või mis kohv
Pumpkin Spice Latte, *bitch!*
Extra large
Extra whipped cream
bitch

ja pangakonto nutab

ja St. James'i tänav on täna inimesi
täis
nagu tühje ridu selles £3.99 maksvas
lollis ajakirjas mille
ma tasuta Nails Inc. küünelaki ohvriks
langedes kotti heidan
koos nutva pangakaardiga

ja see naljakas tänav North Lanes'idel mille
nimi mul kunagi meelde ei tule
on jälle täis kriidiga kritseldatud krinoliini
ja lilli

ja

*[Hey, my name is Chris
I'm homeless and this is my art]*

ja need lilla kriidiga pahteldatud lilled on
elavamad kui see ennasttäis näitus mida
ma kolmapäeval vaatamas käisin
kus hipsterokulaaridega tühikargajad
teesklesid et nad on
Jackson Pollock ja oskavad
eemalt värvi lõuendile pritsida ja
kõik on jälle 1949

But the times, they are a-changin'

ja ma jõuan koju, Tescost ostetud
kahepindine piim näpus mis
maitseb nagu magus

nafta kõrvalprodukt

ja häkin end tagasi Facebooki kus
sõbranna on postitanud enda *chihuahua* tulevase
Halloweeni kostüümi pildi

lol

ja Rolling Stone
jagas uudist mil pildiks rokenrolli kuninga portree

ja mu peopesad muutuvad higiseks enne
kui otsin sobiva YouTube'i lingi mida
jagada

RIP

sest
ma muud moodi ei oska
sest

kuningas on surnud

sest

kõik mehed on Odysseused
sest kõik mehed kõõritavad mere poole
sest kõiki mehi ootab alati kusagil üks Penelope
isegi neid kel

varbad liivas Ithakal ja käekõrval

Laurie Anderson

*

Brightonis pööritab tuul
silmi

hey

St. Jude

sa puhud enda killud
otse mu salli soojusesse
hoiule
ja me naerame
ja mina olen rumal
ja sina oled ilus

[*25 Universities due*]

bussitabloo on meie vastu
nagu maailmgi
see piibliga tüdruk ei tea

ma arvan

mida tähendab olla kellegi
oma

ja mul on nii kahju, nii kahju, et ma ei suuda olla see karm tšikk, kes
doesn't give a fuck, ja võtan bussis välja märkmiku, et sulle kirjutada keeles,
mida sa ei oska, tunnetes, mida sa ei tunne, et panna need asjad endast
kaugele ja jätta see õnnetu märkmik kellegi veel õnnetuma hooleks, kes
neid ridu kunagi lugedes avab Pandora laeka täis nummisid kaisuloomi ja
kassivideosid ja paljastab maailmale, et need needid ja roppused on kõik
poos ja et mulle tegelikult meeldib

Elton John

*

mulle meeldib C

mulle ei meeldi et
selle künka taga ei olegi kungas
ja aiaäärsest tänavast edasi
kõndides
ootab meid tuumajaam

mulle ei meeldi et
lutsukomm on täna rivist väljas
ja keel on peeglis roosa
mitte sinine
veeniveremürgine

*i always get the fuzzy end
of the lollipop*
Norma Jeane tantsib ja
ukulele mängib iseennast

ANDRA TEEDE

MINULTKI MÕNED LEHEKÜLJED
KOPENHAAGENI TUULELE

Täna on täna. Tähendab. Täna on siin veel täna ja kodus on täna juba eile, seega neile on homme, meile täna. Ma ei mäleta aega, mil oleksin olnud ühes ajas. Valetan. Mäletan küll. Ma mäletan alati ja ma valetan alati. Ma mäletan alati! Harjun alati, koordineerun alati, õpin alati ümber. Muidu ei oleks kuidagi võimalik elada seda elu, olla kindel, et kõik saab korda, et ma leian su üles ja me pääseme ära. Ma tean koguaeg, mis on kell terves Euroopas ja Moskvas ja Singapuris. Praegu olen Taani ajas, London pluss üks, Tallinn miinus üks. Praegu on meil veel täna, aga kodus hakkas just homme. Kodus, seal, kus ma kunagi ei käi, aga kui liiga suur igatsus tuleb peale, hangin kuskilt neti ja panen eilse Reporteri saate peale ja seal saatejuhi taga näitab eilset Tallinna. Lumi. Seal eilses Tallinnas on tavaliselt lumi, Viru ja Radissoni nurgal sajab valgeid helbeid ja suitsiidi äärel tuikuvad zombitaksojuhid vajutavad oma kakskümmend viis aastat vanade Mersude gaasipedaale ja nende suust tuleb välja ainult üks visin: vittu. Vittu! Minu ajas sajab ainult vihma. Neil taksojuhtidel on samal ajal homme ja neil ei ole mitte midagi. Vittu! Neil on *pohui*, peaasi, et saaks arved makstud. Mul ei ole *pohui*. Mul ei ole vittu. Mina olen korralik, mind sõidutav taksojuht on värske, isegi kui palun end viia linnakesest välja väikesesse külla, kus peavad B&B-d kaks homomeest, üks neist islandlane, lühike ja pehme, teine britt, kõrvarõngaste, musklite ja põlvpükstega, selline, kes näeb välja nagu päris mereröõvel ja ei ütle ühtegi sõna. Sõnu ütleb lühem ja pehmem, islandlane, iidse norra keele valdaja, kes müüb mulle täiskuu all pudeli rasket punast veini ja toob hommikul kohvi ja kukli ukse taha. Koos juustu ja moosiga, sest taanlased armastavad nii. Mina ka, mina olen ka nagu taanlane, võtan oma kohvi, oma kukli, oma saatuse, oma aja ja oma vihma. Võiks ju hullemini olla. Me näeme veel.

Ma elan umbes viis kuud igal aastal hotellides, erinevates koledates ja vahel väga harva ilusates hotellides. Tulin Kopenhaagenisse paar päeva tagasi, öösel, autoga, ja ma ei jaksanud otsida, nii et sõitsin kohe tuttava kanali äärde kuninganna lossi juures. Parkisin kollase joone peale, ükskõik,

loopisin autost suurema pasa välja, et hommikul natuke viisakam oleks. Tühjad siidripurgid kolisesid ilma lume ja mustuseta asfaldil, neid oli mitu, aga kilomeetreid oli ka tuhatkond ja Taanis ja Rootsis tohib roolis juua. Natuke, jupiti, jaotatult, see on siin õige. Taanlane võtab juba lõuna kõrvale, kui oma *smørrebrød*'e närib, paar õlut ja paar akvaviti napsi. Ja rootslasel on nii palju maad, Rootsi on nii kuradi kuradi pikk ja üleval Stockholmist edasi ei elagi kahe kolmandiku maa peal eriti kedagi, ning need, kes elavad, need peavad kogu aeg kuskile sõitma, et ennast mitte ära tappa pimeduse ja metsade ja lume ja karjuva üksinduse ja musta taeva ja põhjapõdrakarjade keskel. Nagu see poliitik Šotimaal, kes hakkas ajama, et šotlased peaksid just „jooma ja juhtima”, sest nad elavad kõik eraldi, igaüks oma künka taga oma väikeses talukeses. Vanasti oli neil hea, hobune viis ka mälus peremehe, kes oli tumedat paksu vahuga õlut joonud ja laulnud ja naernud, ilusti õige kurvi taha koju. Aga tänapäeval, kui paari õllega rooli istud, käänatakse sulle kohe trahv ära, ja siis istuvad need üksikud inimesed pikad talvekuud kodus ja joovad ennast viskist surnuks, lämisevad omaette, peksavad naist ja kirjutavad internetti ainult piinlikke asju. Palju ohutum meile kõigile oleks, kui nad ikka lähima küla avalikku majja kokku sõidaksid, seal end sõpradega natuke vinti võtaksid ja siis enne kümnet koju teki alla kimaksid, nad oleksid nii palju toredamad inimesed – ja šotlased. Nõnda arvas see poliitik ja nii arvavad ka Skandinaavia poliitikud, sest siin on talved sama pikad kui seal.

Kanaliäärsed hotellid Kopenhaagenis on mulle eriti kallid, sest ühes neist elasin kõik need aastad tagasi oma esimese Taani talve. Kastelleti kindlus merineitsi kuju pargis, mis on tegelikult pühendatud Churchillile, see on Churchillparken, see paistis aknast, kui oli üks kraad sooja, langes laia ilusat lörtsi ja sajad jalgratturid üle Esplanaadi ja Leiva tänava ristmiku kesklinnast eemale sõitsid. Taanlane tirib heegeldatud istmesoojenduse taskust välja, viskab oma firmakäekoti rattakorvi ja väntab iga ilmaga igale poole. Esimesel õhtul Kopenhaagenis jõin õlut ühes baaris ja siis teises ja kirjutasin päevikusse: „Nad kõik naeratavad, sõidavad ratas-tega, kannavad musti riideid ja ainult naeratavad. Kõigil on juuksed lокkis, kõik on nii kuradi pikad. Tänavatel on lilled, isegi lörtsis. Kõik on sada korda kallim kui ülejäänud maailmas, raha sai kohe otsa.”

Okei. See Churchillparkeni hotell oli mõnus mitmel põhjusel, ma olin seal absurdsest õnnelik, tegin akna peal suitsu ja vaatasin lörtsi, hiljem tuli kevad, ma istusin paljalt akna all ja päike paistis üle kuninganna lossi katuse mulle peale, aga eriti hea oli see, et pargis on viisnurkse tähe

kujuline saar, ja see saar on nii suur, et paistab ilusti kaardi pealt ära. Nii et kui ma veel Kopenhaagenit ei tundnud, piisas, kui kaardile pilgu viskasin ja viisnurga üles leidsin, kohe sain aru, kuhu poole pidi minema. Ausõna, tehke Syllandi saare kaart lahti ja vaadake, Kastelleti kindluse viisnurk, kohe kanali ääres, seal see on, ja seal oli ka esimene hotell, millest ma linna piilusin.

Seekord ei saanud ma tuttava pargi äärde tuttavasse hotelli minna, sest see oli ootamatult maha põlenud, mustaks tahmanud akende ees seisid juba plangud teatriplakatitega, nii et võtsin järgmise parima variandi, ketihotelli teisel pool kuninganna lossi, selle, mille seintel on üleelusuured pildid Miles Davisest ja Tom Waitsist ja Hendrixist ja nendest teistest alkohoolikutest. Hommikusöögiks serveerivad nad inglise ökoteed sidrunheina ja mangoga ja kui sul veab nii palju, et sa ei saa vaadet valgusšahti poole, näed aknast merd. Seega, auto kollasele joonele, suurem praht välja, tagant kohver, kilekott veiniga, mille ma kohe üle silla riiki sisse tulles esimesest Kastrupi lennujaama Statoilist ostsin, koos Taani legendaarse *hot dog*'iga loomulikult, ümber nurga külma kanalituule eest varju ja trepikesest üles. Tere. Ma tahan teile jääda, täna. Aitäh. Lift. Saapad ära. Riided ära. Voodi. Mmmm.

Esimesed tunnid ei teinud ma mitte midagi, võib-olla käisin vannis, kui vann oli. Vaatasin telekat, Taani telekat, tellisin nurga pealt kilitoitu, Kung Pao kana, mis lõhnab nagu üks palav suvi, mis möödus linna lääneosa parkides nii pimestava lõmmiarmumise sees, et peaaegu ei saanud hingata. Tol suvel kirjutasin päevikusse: „Kui saaksin, annaksin ära kõik asjad, mis minu elus enne seda suve olid. Kõik mälestused, kõik selgeks õpitud keeled, oma nime ja perekonna ja tuttavad ja lemmiktoidud ja uued päikesepillid. Kui vastu saaksin selle linna ja suve ja sinu, siis oleks muust ükskõik, ma ei kaaluks seda espresso joomise jagu ka, kohe annaksin.” Hiljem jäingi kõigest ilma, aga vastutasuks ei saanud üldse seda, mida lootsin. See elu, mis tuli pärast vana elu minema minemist, oli nii teistsugune, et ma ei oleks osanud seda kuidagi karta ega igatseda. Praegugi oskan sellest vaevu aru saada, kuigi elan seda ju iga päev. Kas sa saad sellest aru, kas sa kuuled mind? Kas sa jaksad jälgida?

Mõne tunni pärast kuulsin üle õhtuse jutusaate, et helikopter lendab väga madalalt. Esimesed kaheksa ja pool sekundit olin kindel, et see tuleb telekast, nad olid läbi mu une juba tükk aega Rootsi tänavarahutustest rääkinud, kuidas keegi sõimas kedagi natsiks ja hunnik inimesi löödi maha, aga politseil ei ole millegi kohta täpseid andmeid, sest nad ei kontrolli

enam ammu täielikult suurlinnu nagu Malmö ja Stockholm. Siis sain aru, et helikopteri hää ei tule telekast, nägin läbi kerge siidkardina valgussahatis prožektorite helki, mis kohe kadus, ja olin hetkega täiesti ärkvel, kuigi silme ees veel virvendas see täpiline soe oranž-must, mille värvi unenäod on. Panin teleka kinni, tuba oli kottpime. Hingasin rahulikult. Püüdsin hingata rahulikult, see tähendab. Püüdsin mõelda välja erinevaid stsenaariume, kuidas käituda, kui kohe juhtub ükskõik milline võimalikest või võimatutest käikudest, mis nad minu vastu oleksid saanud ette võtta. Toas oli ainult teleka orientiiri sinine täppvalgus. Mu pulss tagus nii kiiresti, et huultel hakkas valus. Veri peksis seestpoolt vastu nahka, limpsasin keelega, aga rohkem ei liigutanud. Telekapult käes oli pigistamisest higiseks muutunud, selle teravad nurgad löiksid mu sõrmenukkidesse. Saade oli kindlasti juba läbi ja algas uus, ja ma ei märganudki, millal helikopterit enam kuulda ei olnud, ja siis äkitselt enam ei viitsinud. Lihtsalt ei viitsinud pingutada, tõusin püsti, lonkisin tühjade toidukarpide vahelt läbi ja läksin pissile. Ikka juhtub, sellised asjad ikka juhtuvad.

Siis avasin arvuti. Minu arvuti suriseb käima minnes natuke kauem kui teiste omad, aga see on ka natuke erilisem kui teiste omad. Logisin sisse, vaatasin ringi, ühe silmaga valasin veel klaasi veini ja koukisin viimased kana, bambusevõrsete ja india pähklite tükid söögipulkade vahele. Siia arvutisse tuli sinu viimane kiri, see, kus sa mind kutsusid, see, mille pärast ma eelmisel päeval üldse Taani sõitsin, see, mille ma kohe ära kustutasin, igaks juhuks, kuigi mitte keegi peale minu ei saanud mitte kunagi mu arvutile ligi. Ma olin päris rahulikult hotelli *wifi*'s, see on selline asi, mida igaüks ei teeks. Aga ma usaldasin oma arvutit nii palju, et julgesin igasuguseid asju teha, igasuguseid asju klikkida. Kas teil on kunagi olnud blogi või koduleht, mille *stats counter*'it te jälgite? Kas te vaatate sealt kaardi pealt oma lehe külastajate asukohta, noh et Tartust on paar ülikoolisõpra, Paidest vanatädi ja Helsingist mõned igavusse surevad küprokrite kodused abikaasad, kes teie koogiretsepte ja eilseid tegemisi loevad? No vot, ja siis, kas oli ühel päeval nii, et ootamatult ja veidralt oli lehel käinud lugejaid paljudest Skandinaavia linnadest, võib-olla ka Saksamaalt ja Venemaalt? Nad kõik tulid ühel ajal, neid oli paarikümne ringis, teil hakkas kohe palav ja uhke olla, kui seda statistika kaardikest vaatasite, teil oli tunne, et olete saanud kuulsaks, rahvusvaheliselt tuntud blogijaks nagu Helene Vetik või Anni Jürgenson? Ma ei taha küll õel olla, aga ei. See on klikkide hajutamine, see oli IP-aadressi segaja. See oli mingi üks lugeja, kes ei tahtnud, et teaksite, kes, kust või kunas käis. See olin ilmselt mina.

Kahju küll. Sellepärast ma ei kardagi, sest mul on segaja nagu on tänapäeval igal mõistlikul inimesel segaja, anonüümne krediitkaart ja kinni teibitud veebikaamera silm. Ainult lollid ei ole ettevaatlikud.

Kirjutasin natuke andmeid maha, mõned aadressid, mõned numbrid. Kell tiksus. Ühe kasuliku baari Kopenhaagenis ja ühe külakese saare teises otsas. Vaatasin aknast välja ja kuulasin vaikust. Uus päev tuli kiiresti, õrnalt ja pilviselt nagu Taanis ikka ja hommikusöögil oli magusat hapukurki ja *rullepølse*'t, istusin kaua aega väikese lauakese taga disaintoolil, mu ümber sõi lärmakalt ja kätega kümmekond Hiina turisti ja salvrätikud olid paksust stiilsest valgest riidest. Varastasin ühe õuna ja tegin varase *check out*'i. Parkimistrahvi viskasin prügikasti, aga siis mõtlesin ümber, urgitsesin paberilipiku jälle välja, toppisin kojamehe vahele tagasi ja jätsin auto sinnasamma kollase joone peale. Nüüd, kui trahv on tehtud, võib see siin pool aastat seista, ühe kuriteo eest kaks korda ei karistata.

Mõnikord on nii, et kõnnin tänaval, mingil täitsa tavalisel tänaval ja siis tuleb see tunne peale. See võib olla Kaarli puisteel, kui ma, nägu punane ja juuksed tokkis ja sukkpüksisilmad jooksmas, kuskile jälle hilinen, või see võib olla Strøgetil pärast Kuninga Uut Turgu, kuhu nüüd metroopeatust ehitatakse ja kus on kolmesaja meetri peale neli vorstiputkat ja tuul hiilib minu eetilise Türgis tehtud salli vahelt läbi. No vot, vahel lihtsalt ei saa selle tunde eest minema ja nii oli ka seekord. Ma isegi ei mõelnud eriti, kuhupoole minna, tegin tavalist ringi, Christiansborgi lossist mööda, kanalite vahelt väikestele tänavatele, lähenesin Raekoja platsile tagumiselt poolt, vahepeal astusin läbi ühest raamatuantikvariaadist, kust saab ühe dollari eest kuuekümnendate aastate erootilistest filmidest tehtud pildiraamatuid kõigi nende näitlejatega. Inimesed, jalgrattad, paatbussid, munakivid. Faye Dunaway, Natalie Wood, Elizabeth Taylor. Märkamatult hakkas mu samm kiiremaks minema, sest tuli see tunne, seesama, mis ei lase olla, isegi kui väga tahaks, väga tahaks vahepeal lihtsalt olla. See on see tunne, et pead kiiremini saama, kiiremini, edasi, jookse juba. Hingeldasin Taani alati üleküllastunud õhuniiskusega tänavaid endasse, esimene külm higi jõudis kohale. Seda tunnet saab kõige paremini kirjeldada nende häältega, mida teeb Joe Strummer The Clashi laulu „London Calling” salmide ja refräänide vahel, see on see infarkti saava kuke hää, mis mu peas karjus, kui Hans Christian Anderseni kuju juures vales kohas üle tänava jooksin ja Tivoli aia ning parkivate turistibusside rivi vahelt läbi tormasin. See tunne, et tahaks endale vasaraga vastu pead taguda: pa! pa! pa! Uuesti, uuesti, uuesti. „Undskyld, undskyld!” korrutasin kõigile, kellele

otsa tormasin, kuigi tegelikult on selles konkreetse geograafilises punktis väga väike lootus ühtegi päris taanlast kohata, ikka võõrad ja võõrad, nii et oleksin võinud oma vabandused maailmale ka inglise keeles edasi anda.

Enne kui järgmise ristmikuni jõudsin, löi mõte mulle end hooga pähe kinni: see ei ole üldse mingi tunne! Tähendab, on küll tunne, aga asja pärast, see arusaamine tuli selgelt ja kiiresti. Võtsin ennast kokku ja jäin seisma, kuigi jalad tahtsid iseenesest edasi minna. Roheline löi ette, jalgratturid panid minema ja jalakäijad astusid nende järel, ikka kümme turisti ühe taanlase kohta, kiiresti ja sihiga, ja nende keskel olin mina paigal, lihtsalt seisin, kuni roheline hakkas vilkuma ja jalakäijad olid otsas ja teisest suunast tuli juba autosid peale, uued jalgratturid hakkasid mu vasakule käele kogunema, ja siis ma keerasin hästi aeglaselt pea paremale, Tivoli rohelisteks värvitud metallist aia poole, ja mul oli õigus olnud, sest minust natuke tagapool seisis see sinise kootud mütsiga mees, keda olin juba natuke aega tagasi märganud ja kes minuga koos ristmikuni kiirustas ja siis koos minuga seisma jäi ja üle ei läinud. Ta tõesti ei läinud üle. Mu pähe tekib majasuurune hüüumärk, ma ahmin ühe terava kopsutäie õhku ja jooksen siis autoteele punast värvi busside ja musta värvi taksode keskele ja panen silmad kinni ja lihtsalt jooksen otse edasi üle tee, kuni keegi enam ei tuututa ja olen teisel pool, Carlsbergi glüptoteegi esisel kõnniteel. Lükkan käe taskusse, proovides käigu pealt sularaha leida, kuigi, kui välja arvata need nelisada igaks-juhaks-dollarit rahakotis, ei ole mul seda kunagi. Jõuan juba korraga neli astet võttes trepist üles ja püüan valvurit silmata, et talle sente visata, aga siis saan aru, et muidugi on muuseum rahvast täis, sest täna on ju pühapäev ja sissepääs on tasuta. Keeran kohe veel enne suveniiripoodi ja vetsusilti paremale ja peaaegu et hüppan järsust laiast trepist üles kõrgele teisele korrusele, kust saab taani nüüdis-kunsti täis topitud galeriisse, mis lookleb teise korruse kõrgusel kinnise rõduna ümber terve suure saali, olles kohati ülikitsas ja armas ja lõhnates nagu „Lapsepõlve tänava” raamatu peategelase vana seelik. Hoolimata adrenaliinist ja kohalevoolavast paanikast, tunnen ikkagi korraks hellust. Carlsbergi glüptoteek on koht, mida ma üldse kõige rohkem Taanis armastan, kõiki neid tunde, mis ma siin vihma eest varjul olin, kui pühapäeval ei olnud raha kuskile minna ja õues sadas. Jooksen natuke edasi maja lääneküljele ja vaatan kinnise galerii aknast alla talveaeda, kus on suured palmid, valgest marmorist skulptuurid, ökotoiduga kohvik ja purskkaevud ja veel mõned palmid ning veel mõned kujud ja pingid, millele istuvad vanad taani naised ja lastega emad ja head vaimud. Keskmise purskkaevu äärel

on toetunud totakas noorpaar, kes teeb keset rahvamassi oma pulmapilte. Lühikesel ja paksul üüratute tissidega naisel on seljas kiiskav ja paljastav ja täitsa ilus läänelik pulmakleit, aga selle peal khimaar. Peigmehele on seljas läikiv must ülikond, mis on nii võltsist riidest, et ta peab selle all juba päris kärnas olema. Hullud, mõtlen ja pööran siis pilgu suure sissepääsu poole, kust just sel hetkel tulebki nähtavale täpselt see, keda ootan. Kallis, sul oli täiesti õigus, sosistan ilma hääleta ja igatsus sinu järele võtab mul ümbert kinni. Aga sinine müts ei oska siia üles vaadata, sest selle galerii avastasin ma isegi alles umbes kolmekümnendat korda glüptoteegis ringi hulkudes, seda tõesti ei näe alt kõigi nende palmide ja kujude ja ilu keskelt, nii et müts tormab katmata peade vahelt läbi, kohvikust mööda ja otse Vana-Kreeka büstide juurde punasesse saali. Jess, jess, ütleb väike tüdruk minus, samal ajal kui suur naine graatsiliselt ja sihikindlalt tulnud teed tagasi jalutab, trepist alla läheb ning maja ees esimesse taksosse hüppab.

„Ma ei ole vaba,” ütleb taksojuht, aga ma juba näen, et ta ei aja mind ära. Kui ütlen, kuhu tahan minna, naeratab noor mees tahtmatult, sest see on kaugel. „Okei.” Tõmban jaki eest lahti, see on juba täitsa täis higistatud, ja vajun istmele. Okei on. Kuke häält ei ole. Glüptoteek on megasuur. Juht paneb suunatule sisse ja ma mõtlen, et kallis, ma tulen, sa tead ju, ja siis vaatan veel korra õlletehase kunagise omaniku ehitatud kunstipalee poole ja treppidel, kus veerand sekundit tagasi olid ainult turistid, seisab jälle see sama mees, ja ta vaatab mulle silma, ja ma isegi teen mingi sellise näo, et ahaa, sina jälle siin, ja siis tõmbab juht meid liiklusesse ning teeb kohe U-pöörde, nii et me vuhiseme roheliste laines tagasi, Raekoja platsist mööda Frederiksbergi poole. Vähemalt ei olnud maja ees rohkem taksosid, nii et tal läheb aega, jookseb mu peast läbi, kui suu samal ajal küsib, kas saab kaardiga maksta. Muidugi saab, me ei ole metslased.

Auto keerab suurele Åboulevardile, suunaga O2 kiirteele, mis teeb ringi ümber linna, ja ma hammustan huulde. Jalad on märjad nagu Taanis ikka, jalgratturite parved nõuavad õigust ja kihutavad ristmikule. Mul hakkab kummitama Tom Waitsi Taani laul „Tom Traubert's Blues”, teise nimega „Neli lehekülge Kopenhaageni tuulele”, mille ta seitsmekümnendate lõpus siinsamas teisel pool linna Kastrupi lennujaama peldikus oksendas kirjutas. „Maani täis ja haavatud, see ei ole kuu süü, ma lihtsalt sain lõpuks, mida tahtsin. Homme näeme, ja Frank, kas ma võiks sult laenata paar taala, et minna Matildaga tantsima,” laulan vaikselt inglise keeles. Auto tiirutab ja jõnksutab, mul käib pea ringi ja silme eest virvendab nagu tavaliselt, mul käib tõesti kogu aeg pea ringi, aga see ongi hea, sest nii

keskendun ma veel rohkem. Midagi pole veel läbi. Mu süda on tihe ja kõva ja soe sügaval rinna sees ja ma tean täpselt, mis edasi saab. Ma tean, ilma et kordagi pead keeraksin, et minu selja taga on teine takso, mis ületab kiirust ja sõidab roosaga üle ristmiku, sest selle tagaistmel on sinise mütsiga klient, kes loobib tippi ja karjub närviliselt ja ei luba meid siin esimeses taksos silmist lasta. Tean, et varsti keerab mu juht kiirteele ja siis kiirteelt maha ja viib mu ühe suvalise linnakese rongipeatusesse umbes poolel teel Roskildeni, ja seal maksan ma arve üüratu koguse ilusate virtuaalsete *kronor*'itega ja ei märka tagumist taksot, aga päris kindlalt peatub seegi rongijaama juures ja mind hoitakse kogu aeg silmis ja ma pean täna veel kümme korda suunda ning sõidukit vahetama, et lõpuks väiksest fjordiäärsest raudteejaamast viimase taksoga Eksbjergi külla sõita, kus üks kena homopaar on teinud vanasse inglise stiilis valgete lubjaseinte, tumesiniste aknaluukide ja munakivisillutisega sisehooviga majja B&B. Ma tean seda, kes siis ei teaks, mul on nende aadress pastakaga higisesse peopessa kirjutatud, ma õppisin nende numbri pähe. Nad võtavad ilma telekata, aga oma kempuga toa eest ainult kuuskümmend eurot öö ja kuigi külas ei ole publi, saan kohe kõrvalmajas poes käia ja mikrouunilasanjet soendada ja pimedaks läheb juba enne nelja. „Ja Matilda peab end kaitsma, ta hingel on juba sadakond mõrva. Ja ta tuleb sulle järele, kus iganes sa lähed,“ jõuab laul mu peas lõpuni ja ma loodan, et Tom ei tundnud ennast eriti halvasti, kui üle kolmekümne aasta tagasi täis peaga lennujaamas ropsis ja Matildast ja Kopenhaagenist mõtles. Ja ma loodan, et teen kõik õigesti ja jõuan veel ja tulen su juurde ja ma loodan, et sa tead seda. Et ma saan, mida tahan, et leian, mida otsin, ja et see väike kärbesita suurune maa, kus kogu aeg on vahelduv pilvisus ja kogu aeg on ühel ajal hästi kurb ja hästi hea olla, meist jagu ei saa.

JIM ASHILEVI

Käed

Mitu kätt sind selles elus puudutavad?
Mitu kätt on libisenud üle su naha
ja kiskunud nahku seljast teistelt,
et kaitsta sinu ihu?

Mitu korda saab puudutada inimest
enne veel, kui õõv ta naeratuse lammutab
ja su roomavatest kätest saavad maod
tema kaugete niuete ümber?

Käsi kui relv.
Käsi kui sõnumitooja.
Käsi, mis puudutab sind seestpoolt
ja muudab su teiseks
justnagu üürnik, kes sisse kolinuna
tõstab ümber mööbli,
vahetab vaiba ja kardinad,
tuues endaga kaasa uue lõhna.

Koduteel komistad unustatud
käte otsa.
Kõnniteest läbi surutud sõrmed
küünistavad asfaldile su nime.
Muudmoodi nad rääkida ei saa,
sest kunagi armsad suud said
ammu kaetud.
Need kunagi armsad käed on
ammu maetud.

Kunagi armsad käed,
mis ootavad asfaldi all
kunagi armsaid samme.
Asfalt. Su nahk on nüüd asfalt.
Sind saab silitada töömehekinnastega,
mitte paljaste kätega.
It's my way or the highway, baby
see on armastus autorataste all.

Kunagi olid käed ristatud palvuseks,
et taevas sind hoiaks.
Kunagi hoidsid käed
taevast su kohal.
Kunagi aidati sind ilmale.
Kunagi sind pesti, riietati
ja õpetati rääkima, kõndima.
Sind puudutati, sinust võeti kinni
ja sind juhatati siia ellu.
Aga sind ei õpetatud puudutama.
Sulle anti paar kohmakaid käsi
ja otsiv süda, mis naeris
armastuse välja.

Kui olla piisavalt kaua üksi,
muutuvad ka oma käed võõraks.
Kui olla piisavalt kaua üksi,
muutuvad ka onakäed võõraks.

Milleks sulle käed?
Kätelkõnd on akrobaatide rida,
kui sul pole just jalutut sõpra,
kes vajab sind, et
kõndida su kätel.
Minul oli.
Ma pillasin ta maha,
ta kukkus läbi asfaldi
kätemerre
ja uppus mu teerulli tõrvas.

*

pista süda läbipaistvasse kilekotti
ja kõnni mööda linna ringi
näidates kõigile
et jaksad südant kanda

NÕTKEL ELEVANDISAMMUL LÄBI MITME ILMA

Intervjuu
Kristina
Viinaga

Maarja Pärtna

Sel kevadel on Värske Raamatu sarja 15. raamatuna ilmumas Kristina Viina luulekogu „Nõtkel elevandisammul”. Kristina tegutseb luuletamisele lisaks ka kunstniku ja illustraatorina – ning seda kõike emaks olemise kõrvalt. Vestlesime temaga kunsti ja luuletamise ühisosadest, loominguulistest tehnikatest ja inspiratsiooni-allikatest ning elus tõeliselt õnnelikuks tegevatest asjadest.

Alustaksin sellest, mis ilmselt kohe esimesena silma torkab: siiani on Kristina Viina nimi olnud seotud peamiselt kujutava kunstiga, viimasel ajal oled aga ka luuletusi avaldama hakanud ning peatselt ilmub su debüütkogu „Nõtkel elevandisammul”. Oled Sa luuletamisega hakanud tegelema pigem hiljuti või oled muu loomingu kõrval alati ka luuletusi loonud? Kuidas on juhtunud nii, et luuledebüüt tuleb kunstnikuna tegutsemise kõrvalt märgatava hilinemisega?

Teadsin, et see küsimus tuleb. Juba väikese lapsena avastasin end ikka ja jälle mõtteis kirjutamast, jalgrattaga sõites, metsas uidates, bussiaknast maastikke vaadates. Elan, jah, tihti keeles – kui istun üksi rongis, vajun mõtteisse, siis see pole selline sumin ja virvarr, vaid justkui kirjutamisjärgus olevate kirjade, tekstide, luuletuste vormimine. Sätin mõttes lauseosi ümber, püüan leida täpsemaid epiteete ja nõnda edasi. See on selline mõnus mäng.

Lapsena tegin vihikuisse muinasjuturaamatuid, milles olid ühendatud nii pildid kui tekst. Mul olid suurepärased kirjandusõpetajad. Keskkoolis oli minu õpetajaks Vesta Pille, kelle tundide nimel ma tol ajal ennast kooli vedasingi. Mul oli temaga armas ja usalduslik suhe (senini on mul igas elujärgus mingisugune õpetaja olnud, kellelt olen vastuseid otsinud), andsin talle lugeda pataka 16–17aastaselt kirjutatud luuletusi. Ma ei tea, mis ta neist arvas, igal juhul soovitas kindlasti edasi kirjutada. Need olid sellised riimilised armastus- ja loodusluuletused põhiliselt, pateetilised ja naiivsed.

Pärast keskkooli astusin Tartu Kõrgemasse Kunstikooli. Kuigi praegu tegelen peamiselt illustratsiooniga, olen tegelikult lõpetanud skulptuuri eriala. Õigupoolest mõtlesingi kirjandust ja rahvaluulet õppima minna, kui poleks kunstikasse sisse saanud (kuid olin selles kunstiasjas väga

enesekindel, pidasin end tollal vähemalt Daliks). Järgnes selline pime aeg, esimesed kunstikooliaastad olin depressioonis, eks ma kompasin ühte ja teist, elus ja loomes. Kuidagi orgaaniliselt sattusin kunstika ajal kirjani-kega suhtlema, esimene neist oli vist Veiko Märka, kes mind NAKi üri-tustele kutsus. Nõnda ma siis hakkasin oma katsetusi teistelegi näitama ning tunnustav vastukaja andis julgust edasi kirjutada. Aga see on küll vale arusaam, nagu ma juba ei-tea-mis suur või valmis kunstnik oleks.

Jäin varsti pärast Tartu kooli lõppu lapseootele, EKA magister on mul pooleli ja ootel. Pigem on tunne, et olen nii luuletaja kui kujutava kunstnikuna alles üsna alguses. Ma olen üsna hilise arenguga ning seejuures ka lubamatult laisk.

Kas kujutava kunstiga tegelemine on loomingupsühholoogi-liselt kuidagi teistmoodi asi kui luuletuste kirjutamine? Või on nende kahe tegevuse vahel rohkem sarnasusi kui erinevusi? Ma ise olen Sind poeetika mõttes eelkõige pildilise, visuaalse luuletajana näinud, seega ühisosa kunsti- ja kirjatööde vahel tundub minu jaoks olevat üpris suur. Aga kuidas Sa neid prot-sesse ise seestpoolt näed?

Jah. Kusjuures ma hiljuti alles mõtlesin, et loomult olen ma ikka rohkem poeet kui kunstnik, nii-öelda. Olen selline müstik, mõtiskleja, mind pae-luvad rohkem kujundid ja ideed kui erinevate materjalidega mässamine.

Samas, mina kui pildilooja ja mina kui kirjutaja on kuidagi kaks erinevat inimest. Mäletan, et kui üks TTK kursakaaslane esi-mest korda minu tekste luges, oli ta hämmeldunud ning ütles: „Kristina, kui ma vaatan sinu pilte, siis ma ei saa aru, kes sa oled, aga kui ma loen sinu kirjutatud asju, oled sa mulle selge ja see maailm on hoopis teistsugune.”

Mulle tundub ka, et need on täiesti erinevad meediumid. Kunsti tehakse, luules elatakse. Kuid omajagu sürri, animismi, kehalisust, jõulisust, loo-duslähedust on nii tekstis kui pildis. Mõned asjad on mõistuslikult kokku klopsitud, teised unenägudest, unelustest või kuklast sisse paiskunud... Üks asi on huvitav, ma nimetaksin seda vaimus nägemiseks. Ma ei tea, kas see on korrektne väljend. See on niisugune seisund, kui sa ärkvel olles enne magamajäämist või niisama näed kinniste silmadega, mitte ei kujutle, vaid näed, spontaanselt, iseenesest tulevad tahtmatud maail-mad, vaated, sümbolid. Nagu filmikaadrid või kinnisilmi nägemine, väga reaalne. Kahjuks ma ei oska veel seda ise hästi tekitada, nad tulevad ise siis,

kui tahavad. Nõ vaimupiltidest või visioonidest saan tihti inspiratsiooni loominguks. Vahel, kui on olnud vaja tööks ideid, aga ühtegi mõtet pähe ei tule ega suuda mõistusega genereerida ka, siis lased ennast täiesti niisugusesse poolärkvel-seisundisse vajuda, ei mõtle midagi, mediteerid lihtsalt, ja sulle saadetakse. Aga ka unenäod, unes nägemine, annavad mulle vastuseid, mida vajan.

Oled illustreerinud ka teiste autorite raamatuid ning oma debüütkogusse tegid pildid samuti ise. Kas enda luulekogu illustreerimine erineb kuidagi teiste tööde illustreerimisest? Kas kaalusid ka võimalust, et Su raamatut võiks illustreerida hoopis keegi teine?

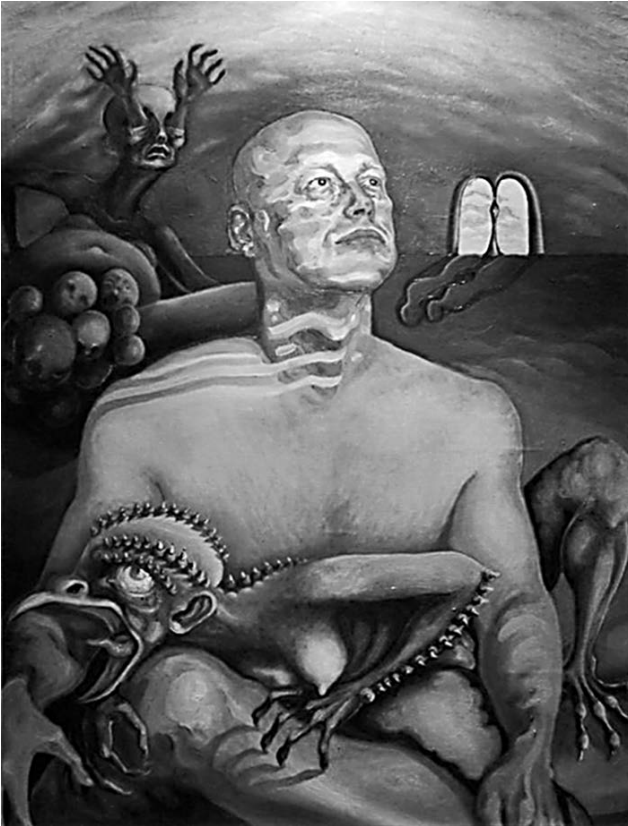
Jah, eelmisel aastal pidime Tartu naisluuletajate kambaga tegema ühisprojekti EKA graafikaosakonna tudengitega, et teha ühiskogu vms. Paraku jäi see asi kuidagi soiku. Mulle sattus selline naisterahvas nagu Anna Lihodedova ja ta tegi illustratsioonid ühele mu tekstikimbule. Need olid väga head, ta oli minust tõesti hästi aru saanud ja tema tööd olid isegi üsna samas stiilis kui minu omadki. Ma mõtlesin, et Anna võikski teha pildid minu debüüdile, kuid siis leidsin, et see on ikkagi minu rida.

Hiljem selgus, et iseendale on ikka raskem pilte teha kui teistele. Pluss veel see, et mul on siin väike laps, kes on just selles eas – 1,8 aastat –, et nõuab täit tähelepanu, kõik süvenemist nõudev tegevus on piiratud. Kuidagi väga venis see joonistamine. Lõpuks laenasin ka paar pilti varasemast juurde, mis iseenesest raamatusse väga hästi sobisid.

Kas Sa oled vahel ka selle peale mõelnud, kust need vaimus nähtud pildid tulevad?

Hmm. Ikka olen. Eks me oleme kõik ühendatud miskise n-ö suurema kompuutriga, mille vahet see infovahetus siis toimub, kes kui vastuvõtlik parasjagu on. Ja teisalt, täita saab ainult niisugust ämbrit, mis pole täis. Tühjusest. Kuid eks sellele küsimusele vastust anda on niisama keeruline kui vastata küsimusele, kes me oleme ja kust me tuleme.

Sinu debüütkogus ilmunud luuletusi võiks osaliselt kirjeldada kui sürrealistlikke või nägemuslikke – samuti viitad ühes tekstis näiteks Andres Ehinile („Ma laman siin joonel...“). Kas sürrealism on Sulle kunsti- ja kirjandusvooluna

Sürrealism kunstis on olnud mu suur armastus

eriliselt huvi pakkunud, Sind mõjutanud? Kas oleks õige Sind ennastki sürrealistiks nimetada?

Jah. Ma arvan küll, et olen sürrealist. Aga elan valel ajal ses mõttes. Lapsena armastasin joonistada igasugusele kohvi- jm plekkidele, sealt edasi arendada igasuguseid kummalisi olevusi. Sürrealism kunstis on olnud mu suur armastus, jah, kuid kahjuks kunstikool rikkus mu ära. Loobusin neid joonistusi-maale tegemast, sest nii palju aeti peavoolu, kaasaegset kontseptualismi peale, öeldi et see, mis ma teen, on aegunud. Aga arvan, et sisemiselt pole see minust kuhugi kadunud. Nägemused on ikka alles. Ma arvan, et teen sellist kunsti veel. Veidi läheb aega. Ma, muide, mõtlesingi sürri luules katsetama hakata. Nüüd vast on juba julgust. Ehinit hindan kõrgelt.

Kunstnikest on mul olnud üks suur lemmik – Matthew Barney. Vaadake tema Cremaster'i filme. Mul täiesti ila tilgub sellise asja peale.

Samas teise nurga alt vaadates võiks Su luuletustes näha ka isiklike ja intiimsete eluseikade kirjeldusi – kõneled oma luuletustes näiteks emaks saamisest. Millist luulet Sa ise suurema huviga loed? Kas sellist, mis püüab argist elukogemust võimalikult ehedalt edasi anda või siis sellist, mis püüdleb abstraktsuse, kujutlusvõime vabastamise, ehk ka suisa metafüüsilisuse poole?

Kuidas kunagi. Loen igasugust. Ega ma süsteemselt luulet ei loegi, ikka seda, mis kätte juhtub või mis just ilmunud on. Mind on inspireerinud näiteks nii Ted Hughes, Sylvia Plath, jaapanlased, Ene Mihkelson, Kaur Riismaa, Doris Kareva kui ka Aleksandr Puškin. Mind huvitab nii naiseks, inimeseks olemise psühholoogiliselt autentne kujutamine kui ka puhas *zen* ja padumetafüüsika. Eks mu reaalsus kätkebki seda kõike.

Mida tähendab Sinu jaoks määratlus „olen luuletaja”? Kas luuletaja olemiseks on tarvis tingimata sotsiaalses plaanis poeedirolli asuda, seltskonnaelus osaleda, üritustel käia jne.

Ei. Luuletajaks olemine tähendab minu jaoks ikkagi loomulaadi, maailmas olemise, maailma tunnetamise viisi. Poet on poet. Ma pole endast teadlikult mingit kuvandit loonud. Aga kuidagi on nii, et oma inimesed, päris sõbrad leidsin alles siis kui hakkasin kirjanikega suhtlema, kirjanike-luuletajate ringist. Kunstnikest sõpru on mul vähe.

Kas Sa Valdur Mikitat oled lugenud?

Nojaa! Ma tundsin õnnetunnet, kui „Lingvistiline mets” ilmus, justkui endal oleks raamat välja tulnud. Olen täiesti seda meelt, et perifeeria päästab maailma. Mikita on väga paljude jaoks seni sõnastamata jäänud asju lahti mõtestanud. Kui sünesteesiast rääkida, Mikita kirjeldas näiteks, et kuidas ta bussiaknast kujuteldava mõõgaga sõidu ajal metsa langetas. Mul on olnud näiteks niisugune nägemus, kuidas piikidena teravad kuuseladvad õrna voogava loojangutaeva veretama kriibivad.

Oled juba mõnda aega Võrumaal elanud. Kas linnaõhk ei tee siis vabaks?

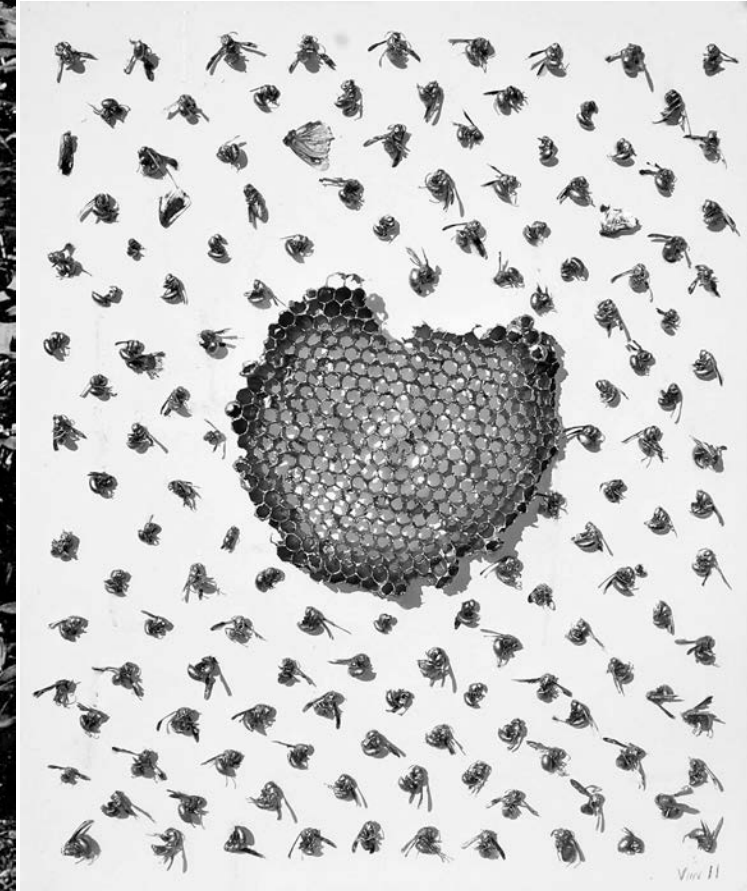
Ei tea. Olen nii ülitundlik, et inimteadvuste ja nende probleemide suur kontsentratsioon väikesel ruumalal teeb mind ärevaks, tekitab segadust, ma ei saa rahulikult olla. Selles mõttes on maal ilusam ja rahulikum. Kuigi

linnas toimuvad kultuuriüritused, enamus sõpru elab Tartus, linnakeskkond on eneseteostuseks ilmselt hõlpsam.

Armastan kõike, mis on vana – puutumatu loodust, privaatsust, nägemusi ja asju, mis annavad muidu nii muserdavale maailmale maagilise mõõtme. Kunagi tahaksin elada ilmselt nagu Kunksmoor, paksu metsa serval, luua seal oma mütoloogiline maailm, kus mässata ja hullata. Niikaua, kuni mul on võimalus sõita jalgrattaga metsas, konnata ihuüksi mööda lagunevaid hooneid (ja kui seal paksus metsas kohtad veel peale kitsede ja kõssikukkunud suitsusauna üleni sammaldunud jalgratast, siis hakkavad küll kohe pulmakellad kõrvus kajama, nii äge lihtsalt!), laulda omaette ja saada kõigest sellest inspiratsiooni millegi uue loomiseks, saan ma olla õnnelik.

Paari aasta eest elasin mõnda aega nõelravitsejast sõbra Leifi juures maal. Käisin iga päev järves ujumas, seal võis soovi korral olla nüüdisaegsest maailmast ühtki märki nägemata, võisin ennast kujutleda ükskõik kelleks,

Kunagi tahaksin elada ilmselt nagu Kunksmoor, paksu metsa serval, luua seal oma mütoloogiline maailm, kus mässata ja hullata.

kaugesse esivanemate aega, alasti koos tuttpüttidega. Vedasin allikast vett, tegin lõkke peal süüa, magasin põõningul katuse all koos herilastega, rit-sikad laulsid, õunad potsatasid vastu katust, lugesin, unelesin, sain olla täiesti vabalt. See oli vahest õnnelikem aeg.

Mulle endale tundub, et kõige paremad mõtted tulevad just siis, kui nad seda ise tahavad. Vahest võib tagant sundimisega ka näkata, aga üldjuhul ei saa ikkagi maha istuda ja luuletama hakata, see ei vii mind selle nii-öelda õige asjani. Mainisid ees-pool kooliharidusest rääkimise kontekstis, et oled „lubama-tult laisk” – aga kas laiskus võib nii üldiselt võttes Su jaoks ka loominguliselt käivitav olla?

Laiskus vist on, jah, tohutu loovuse allikas. Või kuidas see Bachelard oma „Ruumipoeetikas” ütleski? Midagi sellist, et lapsel peabki olema igav – tegevusetus, logelemine kingib tohutu mängumaa loovuse arendamiseks.

KRISTEL ALGVERE

*

Käisin saunas ja vihma hakkas sadama.
Vihmaga on mõnus laval mõtiskleda.
Täna ei mõtelnud ma midagi suurt välja.

Kuulasin vihma.

Ja naersin meenutust, et kui eelmise suurema vihma ajal
panin kruusi keset õue, et vihmavett koguda,
siis isa korjas selle ära ja tõi tuppa. Tühjana muidugi.
Mõtles, et unustasin kohvitassi õue.
Kes seda teab ju, ekssole.

Mis ma selle vihmaveega peale oleksin hakanud?
Seda ma siis ka veel ei teadnud. Ei saanudki teada.

Peaks vist uue katse korraldama. Järgmise vihmaga. Jah.

*

Täna juhtus ka päris mitu imet.
Kuna üks üritus lükkus jälle edasi, siis tulin koju.
18.20 jõudsin bussiga lõpp-peatusse, see on meilt 4,5 kilomeetrit.
Seda maad ma muudkui kõmbingi, kui aga lubatakse.
Mingi mälestusmärgi juures,
kus paljupalju lumikellukesi igal kevadel õitseb,
leidsin maast metalltoru.
Kurvi tagant tuli auto. Kõndisin edasi.
Kui auto juba ohutus kauguses oli, kõndisin tagasi –
ega normaalsed inimesed ei vahi raudtorusid

poole seitsme paiku õhtul kesk inimtühja maanteed.

Lõin selle jalaga veerema, ja missugust muusikat see asi tegi!
Meenutas peotäie kruusa vette loopimist,
ja lumehelveste langemist ja klaasiklirinat.
Minu arust imeline. Võtsin selle toru koju kaasa.
Isa ütles, et see on mingi vana masina väntvõll.

*

Jalutasin täna bussi lõpp-peatusest koju
ja märkasin põllu kohal mingit suurt lindu tiirutamas.
Läksin mööda metsloomarada põllule,
seisatasin ja vaatlesin, kuidas keski kulliline
või viuline saaki jahtis.
Kuidas ta liugles ja siis äkiliselt maa poole sööstis
ning aiapostile saaki nautima lendas.

Põllud on lumetud, mahepruunid, pisut isegi kevadised.
Mulle meeldis täna koju jalutada, isa tuli rattaga vastu
ja võttis mu kotid ratta peale, nii tundusid
need neli ja pool kilomeetrit hulga kergemad käia.

Seisatasin aeg-ajalt ja kuulasin kuidas meri
erinevates kohtades isemoodi kohises.
See tee kulgeb rannajoonega paralleelselt,
paar kilomeetrit ja ongi meri.

*

Eile käisin metsas.
Hulkusin sellistes kohtades,
kus ma enne polnud käinud.

Rongad lendasid edasi-tagasi üle põllu, ehitavad vist pesa.
Natukene aega vaatlesin, kuhupoole nad lendavad
ja kust kohast tulevad ning mõtlesin, et otsiks õige selle pesa üles.

Kaarnad teevad harilikult pesa männi otsa,
aga seda ei ole kindlasti kerge leida.
Ega ma suurt ei otsinud ka.

Rongad oskavad huvitavaid häälistsusi teha,
olen kuulnud ronka mulksumas
ning eile väga metallselt hüüpimas, ütleksin.
Kui selline sõna olemas on. Noh, nüüd on.

Rongad on ilusad linnud,
ehkki vanarahvas pidas neid nõia- ja surmalindudeks –
aga ega keegi meist pole ju täiuslik.

*

Jah, tulin jälle saarele.

Sest ma olen veel täiesti killustunud inimene,
vajan ju saart ja merd selle ümber.

Käisin täna pihlaka- ja kibuvitsamarju söömas
ning kaldale sõnu kirjutamas,
mida läbipaistvad lained minema uhtusid.
Rääkisin merele kõik ära,
sosistasin kõrkjatele,
ümisesin kividele.

Ja nüüd saan jälle telefoni sisse lülitada ja olemas olla.

Pärast mereäärt ja ääremerd ja saunalava.
Ja pärast raamatuid ja pilte ja mõtteid, mis hetkeks,
vaid hetkeks, lasid endale isegi päris lähedale, ent siis pagesid taas.

Mõtted, mis on nii süüdimatud, et ma isegi ei tea,
miks neid vahel endale pähe lasen.
Kui nende järgi tegutsen, siis kuulen juba nende naerupahvakaid,
kilkeid ja sosinaid – kae lolli, võttiski meid kuulda!

Mõtted on nagu väikesed lapsed,
kes tahavad, et elu põnev oleks.
Võiks ju olla mõttelasteaiad, kuhu neid teinekord viia.
Teiste mõttelastega mängima, päris elust jalust ära.

Aga seni, kuni seda teha ei saa,
tulen ikka siia, kus kakk huikab akna taga ja ritsikas veel siristab.

HANNELEELE KALDMAA

KAARNAD VAID OOTAVAD

Maapinnas oli veel sooja, ja lumes, aga kui mõni elusolend söandas mõlemad jalad – või kõik käpad – lumest kergitada, oli ta saatus otsustatud, ta külmus silmapilkselt. Oli liiga külm. Nii külm, et sellest saab ainult lugusid vesta. Mina käisin hangedes ettevaatlikult, kohati jalgu lohistades, tallad või varbad või kannad vastu maad. Lumeskäijatel tekib siin teistmoodi kõnnak, mida on raske kirjeldada. Kui ilu seisneb otstarbekuses, ongi see ilus. Seal, kust ma tulin, pole sünnis jalgu lohistada, aga siin tehtaks seda isegi kõige kõrgemates paleedes. Või võib-olla mitte. Palee-elanikud ei pistaks ilmselt varbaotsagi laiuvasse lumme.

Vahel tundsin end julgemana, sirutasin ühe jala välja ja kompasin lumehangesid. Ma ei peljanud, et nende all võiks auk olla. Alati võib – auk või lumeussi urg või soe pannkoogilõhnane tuba. Mõni külma trotsiv rändur käis pihlapuust sauaga maad kompides nagu soos, aga mina mitte, kuigi soo see ju oli, nii mõneski mõttes. Lumelaugaste põhja ei ulatu ükski käsi, ainult valgus, ja seegi terahaaval.

Mulle meeldis hangedel käia. Üritada leida õiget raskust, et mitte lumme vajuda. Tunda end jäljetuna. Käia lumekoorikul ja püüda mitte muretseda, et vajun läbi. Vajun läbi lume alla ja alla ja alla, ja mõnes kohas – nagu orunõlval – võis see alla ulatuda kaugele. Kujutlesin liustikke, milles on kümnete ja sadade meetrite jagu lund ja sinist pimedust nende all. Siin nii hull ei olnud. Aga mõlema jalaga endakõrgusesse hange vajumine oli paras nuhtlus ja takistas liikumist märgatavalt. Inimese jalad ei paindu nii, et end lumest välja sikutada ja üle hangede koju roomamine haavaks mu eneseuhkust.

Istusin õhtuti toas ja vaatasin küünlasse, selja taga avatud uks ja tundmatus. Jäätasin riideid 35-kraadises pakases teravaks, kuni neist võis luua skulptuure, jõin lumesulavett, sõin mett, kuni enam hingata ei saanud. Lund ei tulnud. Mu peas oli raske iseenese häält kuulda. Ma ei vaadanud ümber.

Sel päeval, mil lume suund muutus, uitasin ringi ja möödusin madalast majast, mida ümbritses lumes põlvkõrguseks jäänud aed. Aias oli palju linde: kümme põldpüüd puhkas kuuse all, puu otsas tukastas raudkull, sinitihased ajasid väiksest kasvust hoolimata jultunult teisi toidu juurest ära, hallrähn mängis puutüvel malet. Kui ma laps olin, oli mul linduderaamat, aga siin nägin neid igal talvel. Ma tundsin nad kõik ära, kõik linnud selles linnuaias. Loomad hoidis aed eemal. Ainult aiaäärses hanges paistis tükike eredat kasukat. Lumes polnud muid värve. Kaevasin selle välja. Kui küsida, miks, ei teaks ma vastata. Nii lugudes käib. See oli rebane. See oli olnud rebane.

Rebane oli üritanud üle aia hüpata, ent õhus, kõik neli käppa maa kohal, pehme keha end vedruna üle aia heitmas, oli loomake külmunud. Ta oleks pidanud targem olema. Põsed alles hõõgumas kodus joodud veest, võtsin reinuvaderi hangest sülle, kloppisin labakuis kätega ta kasukast lund ja peitsin ta oma hõlmade alla. Äärepealt oleksin ka ise ära külmunud. Jäätunud karvad torkisid mind pakaste nõeltena, neis polnud enam ei pehmust ega kohevust. Siiski. Tundsin määratut soovi heita sinnasamasse aia ääres lasuvasse hange, end kerra kerida ja sulada. Öösel kuuvalgel, mis on talvel peaaegu sama valge kui päev, võõras valguses jõe äärde jalutada. Võib-olla seilata teisele poole. Kaarnad sagisid vanade puude otsas. Ma pöörasin ümber.

Külmaga ei tohi ei naerda ega nutta. See on esimene asi, mille siiasattunud selgeks õpivad. Külmas ellu jäämiseks peab olema ka ise natuke külmunud, palja kuumaga ellu ei jää. Sulamine on sama ohtlik kui jäätumine. Nii mulle õpetati ja nii olin ma õppinud.

Ja ma viisin rebase koju. Viisin koju Pandora laeka, viisin koju maast leitud võtme, viisin koju mõtlematult antud lubaduse. Nii tuleb teha, nii tuleb lugude ajal alati teha. Ma oleksin võinud keelduda, oleksin võinud mööduda, oleksin võinud mitte märgata, aga mul on oranži värvi vastu alati nõrkus olnud. Ka temal, kellega ma siia tulin, oli leek südames. Lugu ei saanud jääda alatiseks aastaid pidi käima. Ma olin tulnud siia. Rebane, kes oleks pidanud targem olema, oli tulnud siia. Olgu nii. Ka mina näen unes kodu.

Kunagi ei või teada, mida keegi anda võib, kui talt pole midagi palutud. Kunagi ei tea, kuhu kahetsus viia võib. Tuli küünlas läks hulluks, nilpsates klaaspurki, pragises ja ajas tahma. Pilk pärast sündi saab eluks. Kas nii?

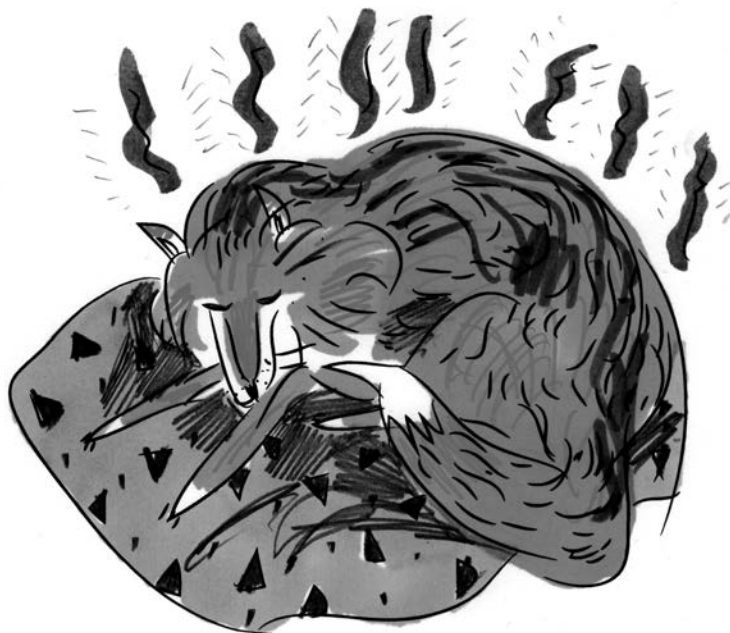
Ma viisin rebase koju ja panin toanurka ajalehtedele sulama, sellal kui ise oma külmast puretud varbaid truubi vastas kuumarabandusega soojendasin. See tegi haiget. Panin tema ahjust kaugemale, aga piisavalt ligidale. Peaaegu nägin, kuidas sooja salvavad haarmed ta oma embusse haarasid.

Terve maja haises nagu rebane. Märg rebane. Aga ma olin juba mänginud lume ja taevaga, ma ei kavatsenud loobuda. Ka külmunuil pole tingimata külmunud südameid, nägin seda oma õdede silmades, kui nad lindudeks muutusid ja minema lendasid. Kõikide leekide liikumine ei tähenda mõrvamõtteid. Usun seda ikka veel.

Ma ei olnud nagu vana Hakk, kes armus rebase tütrusse, ja siinsed kaarnad ei olnud nii hajameelsed, et oma sulisrüüd lakkadesse või tiikide kaldale jätta. Seadsin maja rebase ärkamise puhuks korda. Ka sõnu ei tohi laokile jätta. Käisin ringi oma põlvini ulatavas vaikuste kultuurikihis ja korjasin iga eksinud sõna üles, laotades need toapealsele soojenema, et oleks parem neid neelata. Ma ei oska öelda, millal vaikimine muutus nii mugavaks. Millal hakkasid huuled nii loomulikult kokku sobituma. Kui paljudest asjadest ma vaikinud olen.

Harjutasin oma nina kirbe ja kibeda rebaselehaga ja ümisesin: „*I won't hurt your mother, I won't hurt your brother, I won't hurt your sister I can't resist her, I won't call her Annie, that won't be necessary. I would like to buy you a gold canary. Will you lay a curse to my name? Fly away, fly today.*”

Ma ei olnud kunagi eksinud olnudki.

Rebane magas mu toas, ta külm karv oli juba muutunud märjaks ja jäätumine uneks. Kuulsin ta nohinat ja tundsin seda toaõhu liikumises. Pole midagi, mida mu maja soojus ei suudaks üles sulatada. Sel öösel ma nutsin esimest korda ja väljas sadas lund-lund-lund ning täiskuu jätkas paisumist.

Kui kaugel on piisavalt kaugel? Kui kaugetele ei jõuaks ükski elushing mulle järgneda?

Hommikul jootsin oma rebasele punast teed. Ta oli nüüd üleval. Ta ei kartnud mind. Loorebased ei karda kunagi, nii mulle tundub. Ta värises, kas külmast või soojast või pelgusest, ma ei tea, ja nuhutas õhku, mu käsi, mu pakutud toitu. See oli algus, kui algus olemas on, meie kõik, kõik meie oleme keskpaik, parimal juhul lõpp. Me elame teisi. Rebane jääb alatiseks elama mind.

Tal olid säravad silmad ja teravad valged nael hambad ja valge rinnasine ja tumedad käpad. Ta kõrvad olid pehmed nagu samet. Ma pühkisin oma vaikuselademed teistesse tubadesse ja teistesse nurkadesse. Kui ta neisse sattus, ulatus välja vaid ta ninaots. Ma ei teadnud siis ega tea nüüdki, mida vaikuste sissehingamine kaasa võib tuua. Üldiselt kipuvad vaikused vajuma maha, madalale maapinna lähedale ja ladestuma kiht-kihilt, kiht-kihilt, kuid nad tõusevad harva kurguni. Võib-olla muutub vaikus lumeks. Võib-olla imbib see maasse ja seguneb mullaga. Võib-olla joome me vaikuse allikavett. Mu maja lähedal oli üks roostepunase veega allikas, mida oli näha isegi läbi lume.

Ma olen vaikinud oma õdedest. „Ühel päeval tõusevad lumeinglid tiibu laperdades üles ja lendavad ära,” ütles mu noorim õde, kes polnud ise kunagi lumeinglit näinud. Kui nad sündisid, kõik mu arvukad õed, vanimast noorimani, ennustati, et ühel päeval muutuvad nad millekski muuks, millekski, mis pole ei õed ega need lapsed. Kui nad näevad lund või satuvad tulele liiga ligi või puudutavad sõrmedega midagi liiga külma. Me pidasime seda nee-duseks. Kui sadas, kaeti meie aknad palakatega ja me istusime küünalde valgelt ning jutustasime lugusid. Nad ei kartnud, nad polnud kunagi näinud neid asju, millega neid hirmutati. Mina olin, kuigi harva. Tavaliselt jäin nendega tuppä. Hoidsin käsi peidus ja valvasin keelt teravate sõnade eest. Me olime õnnelikud.

Siis tuli muutus, nagu ta tulema pidi. Meie kodust sai võõras maa, meie lugude lõpud muutusid teisteks ja hirmsamaiks. Kui saabus torm, pidin minema abi otsima, kuigi ma ei teadnud, millist, aga ma jäin liiga hiljaks

või jõudsin tagasi liiga vara. Kui olin otsa ringi pööranud ja tagasi tulnud, kogunesid mu õed minu ümber, linnupilgud juba silmis mustamas ja ütlesid: „See, mida oleme alati kartnud kui õnnetust, on meie õnn. Ära kurvasta, armas, me lendame ära. Me lendame ära ja sa ei pea püüdma meid tagasi muuta. On aknaid ja maid ja järvi ja hetki, mil võime ikka olla inimesed, kui seda soovime. See on meie õnn. Ära kurvasta, leia endale teised tiivad. Võib-olla, kui tarvis, siis kanname sind. Ära kurvasta.”

Ma nutsin, kui nad linnusulis taevasse tõusid, tiivad läbisegi laperdamas. Ma nutsin siis ja mitu järgmist ööd või päeva, pea padjal, mille olin nende lennuhoos langenud sulgedest teinud. Lootsin, et nad tulevad tagasi või et minagi kasvatan tiivad, millega neile järele lennata. Needsin nende saatust ja enda oma. Alles hiljem – ja selleni läks palju aega – sain aru, et neil oli õigus. Ennustus käis nende õnne kohta, mitte nende õnnetuse. See teadmine ei vähendanud südamevalu, et pean ise tee leidma, kui nemad saavad kõik koos pilvedes lennata.

Alles siis, kui kohtumisvalu pani mu südame küll kihvatades kokku tõmbuma, aga aeg meie vahel oli muutunud, tulid nad mõnikord tagasi mu juurde. Sain teada, kuidas nad olid kõik need aastad mu üle valvanud ja nutnud oma linnupisaraid, mis enne maapinnale jõudmist aurustuvad. Sain neid taas emmata ja nendega rääkida ja sageli nägin unes, kuidas nad valgete tiibade tohuvabohus laskusid, et taas iseendina tõusta. Õppisin ära tundma kohti, kus moondatud pääsevad lugude kangast valla ja sõlmed hargnevad lahti. Isegi siis ei olnud ma veel piisavalt õppinud.

Kui me viimast korda lahku läksime, enne seda lumekarget maad ja tulekarva rebast, nägin lõpuks oma õdesid samavõrra lindude kui naisena. Ma poleks tahtnud neid tagasi muuta, kui ka sealsamas oleks keegi öelnud, kuidas seda teha. Nad noogutasid mulle, järgemööda õhku tõustes. Sestsati kuulsin, kuidas nad ükshaaval ennast siin-seal ilmutasid. Hoidsin kõrvad lahti ja mu maja pööninguakent sai väljastpoolt avada. Nad on siiski mu õed. Kui tarvis, aitan neid ja lasen neil ennast aidata.

Olen vaikinud teekonnast lumetalve maale, läbi milliste maade ja jõgede ja linnade see viis. Olen vaikinud sellest tulemeelsest, kellega osa teed koos käisin. Pärast seda, kui meie teed ristil lahkesid, saatis ta vaid sõna: „Miilide kaugusel sinust heitsin maha külmale maale ja lootsin, et miski kannab mu tagasi su sooja südamesse.” See kõlas isegi tema kohta kahtlaselt. Ma ei ole päris kindel, et tema selle tööpoolest kirjutas. See teerist tõi mu sellesse majja. Tõi mu üksindusse, kuigi see on tekk, millega

olin ennast varemgi katnud. Aga alles sellel maal õppisin tundma vaikuse loendamatuid palgeid. Nii palju kui see võimalik on.

Rebasega kohtumise ajaks oli mu vaikimine süvenenud niivõrd, et iga teise sõna ma vaikisin, kui mul ka oli midagi öelda. Seda harjumust oli raske murda. Siiski hakkasin rebasele rääkima lugusid, neid, mida me kunagi õdedega üksteisele jutustasime, kui teised magasid. Tegin esimest korda lumeingli ja ootasin selle juures natuke aega, et näha, ega see ära ei lenda. Rebane omakorda tõi mulle lumepüüsid ja sosistas varahommiku teravaist lõhnadest. Neil päevil sadas lund nagu langeks taevast linde. Rebane sõi ära mu padja, ja ma andsin talle andeks.

Ma rääkisin talle lugusid, kuni lood said otsa. Ma mõtlesin välja uusi, põimisin ja palmitseisin neid, isegi teadmata, milleks. Minust sai lugude jutustaja ja sõnade seadja. Mu rebane kuulas, kui ta kuulas, pehmed sametised kõrvad kikkis ja silmad eredad. Ma kippusin unustama, kui teravad ta hambad on. Aeg-ajalt ta näksas mu sõrmi, nagu tahaks seda meelde tuletada. Ma rääkisin ja rääkisin ja rääkisin ja kui mul midagi pähe ei tulnud, rääkisin iseendast.

Tema oli esimene, kellele ma oma loo jutustasin, nii nagu ma seda praegu teen, kuigi talle rääkisin ma ka seda, millest praegu üle ja mööda triivin. Jutustasin kõigi nende lugusid, kellega olin teel kohtunud, kõiki vanadelt naistelt kuulnud jutte, mida meenutada suutsin, kõiki vanameeste pajatusi. Arvan, et rebasele meeldis mu hääle kõla, millega hakkasin taas tasapisi harjuma, aga temast ei saanud kassi ega koera. Ta jäi rebaseks. Ainult igal õhtul, kui panin oma ahjud küdema ja pesin ära kahvlid ja lusikad, mida mul oli kumbagi üks, kuulas ta mu ära. Kui oleksin teda kutsunud, poleks ta tulnud, aga ta tuli. Iga kord, kui ma ukse vahelt ta nina märkasin, hüppas mu süda rinnus.

Tasapisi muutusid sõnad mu südames soojaks, siis tuliseks. Nad kütsid üles mu sõrmed ja varbad ja põsed ja ilmusid elavate piltidena mu silmade ette.

Öösiti läbi vaikivate unede tundsin endas hõõguvat sõnade süsi. Mulle tundus, et nägin hämaras silmanurgast, kuidas mu rebane sädemeid pildus ja koldetuhast sütt krõmpsutas, nägin und, nägin lund. Mõne päevaga põlesid sõnad nii ergava leegiga, et mu suust tuli pahvakatena auru ja sõnade tahm kirjutas lakke lugusid. Need olid määrivaist mustadest tähtedest ja kõik mu kasutamata sõnad kogunesid kokku nende ümber kobarasse, lood, mida nad rääkisid, muutusid igaks õhtuks, paisudes, täitudes. Iga päev heitsin selili maha kõikide tubade põrandaile ja lugesin lugusid, mida ma polnud jutustanud, ning kuuldes mõttes nende sõnu, teadsin, et nad said tõeks. Öösiti pidi must tõusma musta suitsu nagu magavast lohest kullakuhal.

Ma põlesin, põlesin, põlesin ja minust sai loorääkijarebane, minust said lood ja ma rääkisin lugusid. Nad sõid end mu hinge. Keegi ei tulnud mulle järele, aga ühel päeval astusin uksest välja, jätsin maja järeltulijaile ja möödakõndijaile valmis, lood lagedele tantsima, ning puhudes suust valget suitsu, asusin teele, sõnade tuleraju minus vaibunud madalaks leegiks. Ma ei teadnud, kuhu lähen. Ma ei teadnud, kas talv tolle maal saab läbi või saab läbi see talv, mis oli end minu sees sisse seadnud. Ma ei teadnud, kas seal saab kunagi mõtlematult astuda. Pöörasin lihtsalt näo oranžkuldse päikese poole ja läksin. Läksin ega mõelnud, millise jälje mu tee võib jätta, kuulasin lumehelveste kellukesehelinat ja vaatasin ümberringi sädelevat jääd, teades, et varem või hiljem jõuan teeristi, kus nuga puusse lüüa ja minna. Võib-olla tulevad tükid mu lugudest tagasi, võib-olla tantsin veel mõne oma õega hämarais saalides, võib-olla lendan kunagi üle mägede, võib-olla leian oma lohehingse teekaaslase, kes on kusagil sulatanud jää enda ümber kuumaveeallikaks. Võib-olla mitte. Võib-olla tuleb mul alustada uut lugu – lugude vestjana, kelleks nüüd olen saanud.

Olin nad kõik enda sees leidnud, kõik need lood ja sõnad ja armastused. Kui rebane kadus, nagu ta kaduma pidi, küllap mõnda oma urgu või salarajale lumede maal, ei pannud ma tähelegi. Mitte enne, kui kohale jõudsin. See oli rebase tänu. Talvest ja tulest ja pimedusest, mis ümbritseb lund ja sõnu. Ma teadsin, et ühel päeval jõuan kohale, kas või ringiga tagasi sinna, kus maa istub täpselt temale mõeldud kohta, kus päike on teistsugune.

Tuleb lihtsalt minema hakata, ühest talvest teise.

Pühendatud ansambli Dark Dark Dark laulule „New York Song”

MAIAN KÄRMAS

*

Habras tasakaal
klaasjuuksekiudne,
naer, nuukse kaugel,
viha lihas lõimib
hellusiha.

Allungi ma ainult, ikka-jälle
ihult ja ka vaimult
langevtõusudele.

Kese –
igimööduv.

*

Kahetsuse kõlkuvjalad
üle majaääre –
kas ta hüppab?

Katusele kallutatud
libepleki veere,
pidamine lõppeb.

Ja kes langeb –
kahetsus või kahetseja?

Ja kas kõrguvad all hanged,
on's neid vaja?

*

Mühab
aja mööduv loom,
kolosseum,
hiidmadu.

Saba lohiseb,
ees kaugel koon.

Lookleb ta läikiv kere,
sadu soomuseid ja küüsi
takerdumas vere
tõukumisse.

*

Rabendatud elu
murdekohtadele tuled,
istud sageli mu toas
ja üksteise järel suled, sulandad
mu lõikjaid servi
kasvõi killukirmeid mööda.

Oma imeteos lubad –
kildudeks ei enam lööda
kedagi,
ka ennist mõraseid.

UNGARI VIHİK

ZOLTÁN TOLVAJ

Ungari keelest Reet Klettenberg ja Jürgen Rooste

*

Aga mina magasin välgunooled maha ja sina tõmbasid
tühja korteri endale kaela. Lukud kõlksusid
pingeliselt nagu ammusurnud kaugushüppajate ähmased
maandumisfotod, kuivad kardinad heljusid su näkku.
Hommikul leppisime pagariäri ees kokku,
keda timukanäoline kaupmees häbistama peaks,
kuid alles hiljem, jahedas basseinis
rammestus su kumerate jahuvalgete küngaste all
mu lõõtsutava rinnakorvi angerjana vibreeriv aort.
(Olin ärgas, siiski mitte piisavalt arg.) Ma ei taibanudki,
kui ilus sa oled.

Fauni labürint

Ma elan siin. Ainult siiani toongi su.
Aialt koorumas roostevaba,
täpselt sama värvi nagu
taskurätt pääle ninaverejooksu.
Oota, kohe teen värava lahti.
Koht on tuttav, pisikeste metallnaastude
klõpsumine, öö tuhat silma
avanevad, kardinad kerkimas
nagu lehestik. Suur
vana kuusk tolkneb üle aia,
katab kõnnitee. Ainsast tormist
piisaks, et kõik see kokku variseks
nagu kaardimajake.

Paremal on sirel. Vahest
näed kevadel,
kuidas naabri koer
matab selle alla konte –
kõhred, kõõlused, *veisekoot*
(nagu mõne India kuninga nimi,
kellest üdi on välja imetud).
Mine otse edasi, lamp ei
tööta. Ühe hambaga lüliti
helendab pimedas nagu mõranenud
hambavaap haigutaja suus.

Ära pelga veidraid hääli.
Talveks kolis nomaadist naaber
kuuri, sest söega on odavam kütta.
Vahel nülüb ta tänava ääres lammast,
samal ajal helendab mu sülearvuti toas,
berberite rituaalne kaameliohver.
Siis pühib ta värsket lambaverd
oma närusesse kuube, samas kui
ta närvihaige koer kinnikaetud
liha lõhna pääle alla laseb.

Enne kui ta looma magama pani, kopsis too sabaga
vastu kuudilaudu. Kareda pinnulise
pinna külge takerdus aastakümne jagu
karvatorakaid, maja vananes kenasti aegamööda koos temaga.
Kiilukujuline vana pealuu värises,
helendas nagu tahavaate-
peegli külge riputatud luukere –
selle võis võita kohalikus lasketiirus.
Kuulen veel vahel ta häält, tema röntgenipilt
jälitab mind, keeran ringi,
aga terrass on juba turvaline
nagu rannaäärne madalik, kust
mõõn vrakid nähtavale toonud.

Need tüükad on kirsipuude hauad,
mille purjakil sugulased maha raiusid.
Küünitavad vastu valgust taevasse nagu kopsuröntgen.
Nende nähtamatutel tüvedel muutuvad suitsuks
maagile lahingu kaotanud posijad.
Kui üles jõuame, ole tasa.
Ümara norskamisega harjud ära,
seintel on vaid piltlik tähendus,
ära terita kõrvu, kui kast
su ümber sulgub, viltukeeratud peeglite
sisemuses ujub kõik elavhõbedas.
Viska oma asjad sinna riuli ette.
Välja mine väga ettevaatlikult, siin
ärgatakse iga väiksema krõbina pääle üles,
koridoris tormavad tumedad
ninasarvikud, kummalistest kõrvaltubadest
hoovab kopituslõhna.
Süldi, kallerdanud rasva, tasside
põhja kuivanud putukalaipade hais.

Las muusika mängib, heida mu kõrvale.
Sel puukristusel ei ole enam nime,
ta on põletatud, tema rinnakorv on suurendusklaasi
tulega läbi uuristatud, küünepaksune nõgi
pärikiudu kahvatuks kraabitud.
Tema käsivarred ei värahtanudki
mõrvarlikus päikesepaistes.
Nagu ootaks ta ikka veel kedagi
või loobuks täiesti sellest,
mida ei saa teiste kaudu
teoks teha.

Pühitseme iga liigutust
paljude kummaliste paaniliste mõtete sääs,
kahju, et sa tulid, kahju, et siin maandusime,
ka linade all pole liikumine pidev,
klõpsa taskulamp põlema, kui kardad,
mässi kumav riidevalgus
meie piirjoonte ümber, projitseeri

minu kehale lõpused. Siin pole
urisevaid nõdrameelseid ega sööklahaisu,
ainult soonejooniste kitsend, mis
on nii avar, et kõige meelsamini
poeksin sinu sisse – ussike naha alla,
tardudes rasvkudede vaikusesse.

Ähmastume moll-helilaadis ööpaadis,
nõrgas vastastikmõjus paaris,
hommik koorib meid voodiriietest välja,
viilutab löikelauale. Ära jää magama.
Valva oma uimas, muidu
tulvavad me ümber Ülemad Valgusallikad
ja koos ribikardina müralaviiniga
algab me kidur ajaarvamine.
Ära oota, kuni keegi käheda ja kuiva
ohkega sind paljaste dekoratsioonide
vahel üles ehmatab ja sa ärkad lõpuks
hoopis teise inimese käte vahel kui too,
kelle kõrval äsja uinusid.

JÁNOS ÁFRA

Ungari keelest Reet Klettenberg ja Kaur Riismaa

Moondumine

Kuuendaks sünnipäevaks saatsin pojale haiglast raamatu. Ta ei saa muidugi veel aru, mis on see lainetava valgusega sõõr paberil, ei näe veel seost kauge hõõguva massiga, millesse ta varem nii palju kordi oli proovinud vaadata. Alles hiljem tuleb ta selle peale ja taipab jahmatusega, et see miski ongi ju see, mis paberi nähtavaks muudab. Aga praegu oskab mu väike poeg vaid lehitseda. Ta proovib ette kujutada, et kuskil veel minustki kaugemal on teised taevakehad, mis ei mahu ära meie aeda ega isegi maailma suurimasse aeda. Praegu on tema ruum kõigest nii avar kui meie uus telekas talle näitab, sellesse tuleb tal hiljem sättida planeedid, nende ümber tiirlema kuud, siis kauged tähed, ja kui ta mõistab, et ka Päike on ainult üks nende seast, pealegi mitte kõige säravam, võib ta alustada kõike algusest. See tuleb tükk aega pärast mu kiiritusravi, isegi tükk aega pärast mu lagunemist. Siis ei hoia ma tal enam silma peal, sest silmi mul enam polegi. Aga jõulude ajal olen kodus, lesin voodis ja vaatan ringi, lehitsen astronoomiaõpikut, mille talle sünnipäevaks saatsin, ja loen läbi viimase ulmeka. Selleks ajaks õpib ka tema tundma kuueharulist lõiget mu kõhul, mis meenutab talle tumedat taevavõlvi. Hiljem proovin voodis sonides istukile tõusta, annan talle „Väikese printsii“. Vahepeal õpib ta märkamatult kartma musti auke, nõnda ei tule talle üllatusena, kui minagi jäljetult kaon.

Kuulamine

Oleme teineteise moondunud peegeldused
kahel vastamisi keeratud
röntgenipildil. Ühel
kolp suurem, tunne väiksem,
ja ikkagi langeb meie
rinnakorvist samasugune
südame vari.

Kaks kirgedesse mähkunud
läbivalgustatud torsot. Meie vahel
mustavad leheservade kaared,
raamatukaaned on me piirideks,
ja armukadedus on nagu ähmane
idamaine marginaal. Tahte
iidsed sünnieelsed pildid
surelike lahutamiseks.

Vabaduse maine külmus aitaks
mul sinust lahti lasta küll,
ent ma ei suuda enam eristada
südamete ja päaluude öisi soojusi.
Parem kuulatan,
kuidas su süda
rinnus lööb.

Lõhn

Olin üheksa-aastane
kui hakkasin karates käima,
surusin julgelt ükskõik kelle pea
punasesse vaipa kulunud parketil.
Pärast üht trenni ootas ta mind väljas, ühes enda
ja minu õega, nad olid ammuagi sõbrannad,
tema aga ajas mind kimbatusse, ta blondid juuksed
olid siiliks püगतud ja ma ise temaga võrreldes hiiglaslik.
Ta naeratas oma piimahammastega
nagu üks tüdruk karatekursustelt, kuigi ta veel
polnud nii vana, käis lasteaias alles,
kandis peapaela, aimamata,
et näeb nii välja nagu tüdruk.
Mina näitasin talle, mis meid
tüdrukutest eristab. Hiljem oli imelik
tema ees riides seista, valge kimono seljas
ja kõhualune pingul. Mind häiris
see paari päeva eest juhtunud lugu,
millesse ma ta segasin ja mida ta võis alles aastaid
hiljem mõista. Kuni meie õed süüa tegid,
istusin vaibal talle otsa ja kobasin,
kas ka temal on see, mis mul.
Enne sosistasin: „Mängime
isa ja ema, eks, aga sa ei tohi kellelegi
öelda”. Oli pime ja tema liikmed
samamoodi pingul nagu viieaastase tüdruku
jalgevahe. Ta oligi just nii vana, ainult poisimasti,
kuigi mängisime erinemist.
Kui ma pärast trenni hetkeks ta silmadesse
vaatasin, teadsin, et ta unustab nii minu
kui ka selle, mida me koos peaaegu tegime,
et selleks ajaks, kui ta nende liigutuste mõttest aru saab,
ei tunne ta mind enam ära. Keegi pole ju sellepärast veel
pede, et ihaldab süütut pehmet keha.
Tatamil ei pea küll ajusid ragistama, aga vahel
lööb mulle ringis ikkagi lapselõhn ninna.

Lahkumine

Kui ma meie kütmata tuppa astusin,
oli ta mind oodanud, tantsides oodanud.
Ta tahtis mind üllatada, aga see kõik oli nii koomiline,
udune teesklus kesk talve, viimane katse uueks saada.
Mul oli sitt olla, sest ma ei läinud ju üllatuma,
vaid lõpetama seda, mis juba teist korda hääbumas oli,
ta embas mind ja ma pöörasin pea kõrvale,
ei suudelnud suule. Lootsin, et üks meist jääb

läve taha. Tema kurba pikergust nägu nähes
hakkas mu süda lõpuks siiski põksuma, aga mis teha?
Oli juba hilja, tõesti ja lõplikult hilja,
ja see maja ajas mind oksele. See täistuubitud tuba,
laest rippuvad tähed. Kopitanud minevik oli kõiges,
kõikjal, ka selles, kuidas ta mind lauale istuma pani,
mind üleni lakkus, mu rinda pigistas, nõnda, et nahk
kõige õrnemates kohtades pingule tõmbus,

mu reied higistasid, laup higistas,
aga nüüd käib veel ainult vahel insuliini süstides
meie kehaosade lõhn mu peast läbi. Mind ei seo
temaga muu, ainult mälestus teise katse lootusetusest.
Ta ütles sageli, et *annaksin su eest oma elu*,
tema klišeed rahustasid mind ja ma teadsin, et kord
jätan ta niikuinii maha, ja ikkagi ta ei lagune,
teda hoiavad koos kokkukuhjatud mälestused ja
ammu unustatud nimed.

Rumalad naised surevad vahel säärase tüüpide nimel,
minagi lasin välja voolata, mis voolata sai ja kuhu juhtus,
nii muutus süda tühjaks ja jäätus toa külmuses.
Mulle meenuvad veel huuled, suu õrn lõhn,
ja mind nii palju kordi puutunud käed,
kui need mu ees põrandal vaipa haarduvad, kui vaikset
ütlesin, mida olin mõelnud öelda juba ammu: „lõpp”,
ja ta anub, *ära jumala eest mind maha jäta, mitte veel*,

sa ju lubasid, et see ei lõppe kunagi, iial.

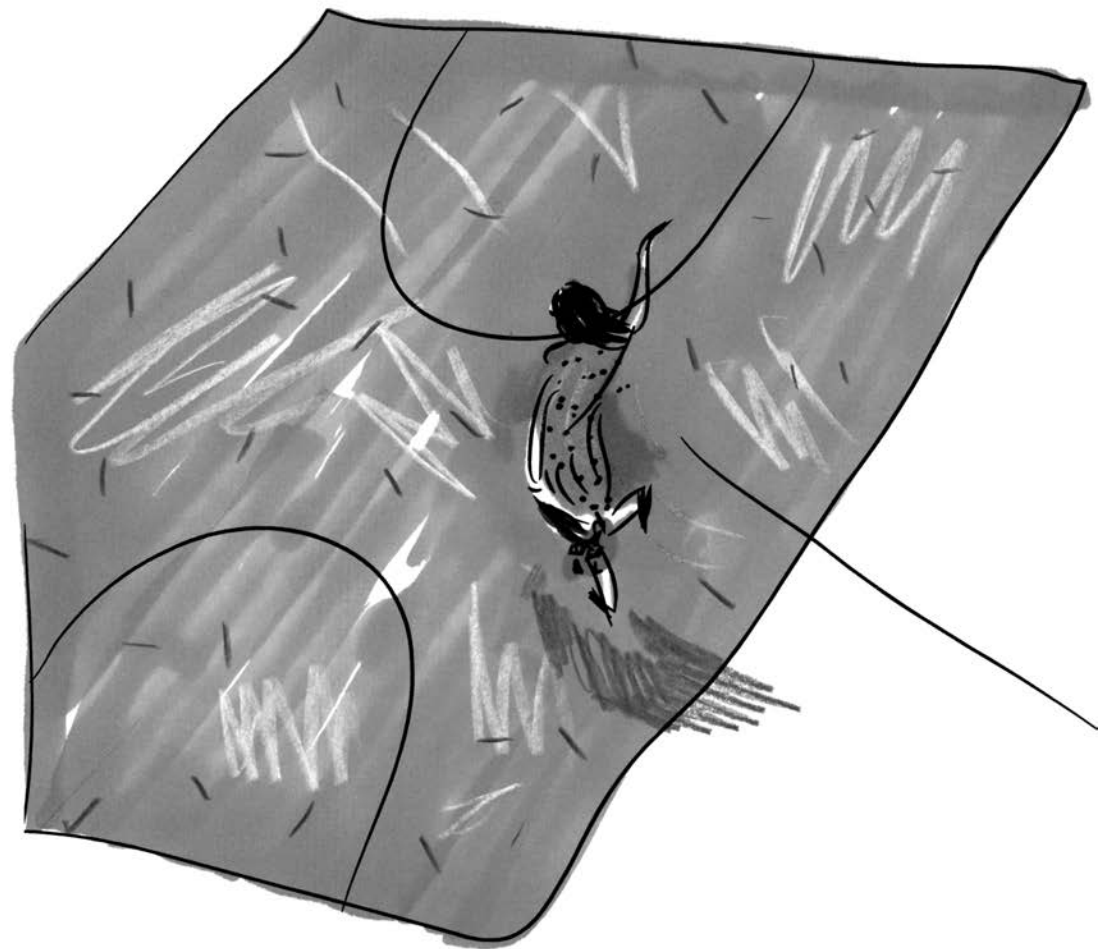
Ütlesin veel, et varem ma muule tõesti ei mõelnudki,
tahtsin endast, tahtsin temast kõik välja lasta,
ja nüüd vaatasin ometi oma süütundele otsa,
et seda põrmu varisenud last lohutada –
lubasin jälle, et jään igavesti temaga, enamgi veel,
et mul ei tuleks midagi muud pähe,
ta värisemine vaibus ja ma tõmbasin selle
uimase keha endale peale

nagu risti ja võtsin talt puhtast südamest suhu.
Kui ta mind siis koju saatis, ütlesin,
et mõtlesin nüüd jalutades asja uuesti üle,
ja nii ikkagi edasi ei saa. Vaatasin piinlikkusega,
et nüüd pole ta minu pärast võimeline isegi maas püherdama,
rääkisin surmast ja sellest, et ei peaks enam insuliini süstima,
niigi olin kaks elu hävitanud.

Järgmisel hommikul valdas mind aga rahulik tunne,
suutsin taas armastada seda puuri enda ümber.
Läksin valges hommikumantlis trepist alla sooja elutuppa,
hing värelemas sees. Pärast hommikusööki
vaatasin end peeglist, seejärel rahuldasin end
igasuguste süümepiinadeta duši all –
lõpuks oli mul jälle õnnestunud ette kujutada
täiesti võõrast meest.

PETRA SZŐCS

Ungari keelest Reet Klettenberg ja Carolina Pihelgas

Tseremoonia

Mu emal ei ole sõpru,
õhtul kirikust tulles tupsutab ta
endale paksult Taani puudrit peale
ja läheb otse vaenlaste juurde.

Uksetelefonis räägib lahkel häälel,
läheb üles, võtab köögis istet,
vaatab kõõrdi elutoa kinniseid uksi,
kisub lahti vanad haavad,
näitab oma sünnimärke.
Peagi lahkub karjudes.

Tema vaenlased ei tea,
et pärast seda läheb mu ema spordiväljakule.
Kuivanud lillekimp tagurpidi peos,
pistab ta lõbusalt jooksu.

Malelauamood

Hommikuti läheb ema rõdule, vaatab üle linna
ja võtab hõbepintsetid mõnusalt näppude vahele.
Tõstab suu ette peegli
ja hakkab ruutudena karvu välja kiskuma,
vasakult vuntse,
paremalt habet.

Ta ehmatab, kui all keegi seisma jääb,
kuigi teda kardetakse palju rohkem.
Malelauamood, ütleb ema.
Kes seda ei tunne,
ei tea elust midagi.

Leningradi ühiselamu

Kui ämblikud mu vene toanaabrite verega keha kinnitasid,
kudusid nad korrapäratu, krobelse võrgu.
Sõda ajas närvid krussi:
ükskord rääkisin ühe halva aasia nalja
ja nad tulid mulle toolidega kallale,
seejärel nutsid ja kallistasid põrandal.
Jäime aina võõramaks, ja see ei lugenud,
et kleepisin seinale märgi juuksepusasid.
Koridori lõpus armatses alati üks ja sama paarike,
hääle järgi otsustades võisid nad mängida ka sooja-külma.
lgatsesin kodukülla tagasi, seal elas kogu pere ühes toas.
Ämblikud tegid oma võrgust tuukrikella
ja pistsid selle siis nahka. Nad elasid umbes aasta. Kui nad ära surid,
tõmbas isa kardinad lahti ja ütles: suvi on käes.

Mu kallid lapsed

Maja tuleb maha müüa, sest see on liiga suur,
gooti stiilis ja lõhnab Kreeka pähkli järele
ja ega me ka muidu ei klammerdu asjade külge.
Ärge nutke, ostan teile väiksema,
uue, sest minevikust tuleb lahti rebida,
kandilise, sest gootika pole tervisele hea,
rõduga, sest aias on palju putukaid.
Teate, ega ma teile ei ostagi, vaid hoopis endale.
Ja kui ma suren (kuigi loodan, et teie surete enne),
siis pärite teie kõik, sobib?
Ma ei osta üldse mitte midagi, sest olete nii häbematud.
Kui tahate gootikat, siis minge surnuaeda,
valisin teie Taadule just sellise hauakivi (mõtlesin teile),
nagu oli meie suure toa ahi,
vaat et annab soojagi.
Kreeka pähklipuud sosistavad lakkamatult,
põrnikad krabistavad rõõmsalt vanal kivil
ja vaade on imeline.
Tõsi, Püha Miikaeli kiriku tornist on veel ilusam,
aga sinna üles saab kahjuks ainult kord aastas,
suvel, Ungari päevadel.

Harjutus

Kõige esimesena mängisid Taadut sina.
Pärast proove ootasid sind
ja kui rong jaama jõudis, helistasid.

Seisid su selja taha ja ütlesid, et lohista jalgu, tõmba küür selga.
Tahtsid, et sul oleks minust kahju, sest sain gaasimürgituse,
esmaselt valetada, et oled ateist,
siis lohutada mind, et teistsugisus on olemas.

Sõpru pole sulle vaja,
kõik mälestused olgu minust ja mu kingi hoia raamatukirjast.
Ja lõpuks olgu su analüüsid ka halvad.

Järgmisel on juba lihtsam.
Sest tean, millise nurga alt vaadata
ja mida öelda,
et ta kenasti suremas oleks.

Elame hästi, ainult mõnikord mõtlen,
et lähemal kuskile ära,
kus on keskküte ja kummelitees ei uju ussikesi,
aga siis vaatame ringi ega liigu paigast.

Paralleeltelefon

Mulle öeldi: sul veab, et teil kaasüüriolist pole,
oota, kuni ta jutu lõpetab, pole sul kiiret midagi –
kuulasin naabrite telefoni alati pealt,
paralleeli, nagu seda nimetati.

Ükskord luges ta ühele tüdrukule kinokava ette,
Mărăști kinos jooksis Tarzan,
aga ma ei tea, mida nad lõpuks vaatama läksid.
Tihti kutsus ta takso ja mäletan,
et ta oli kaastundlik, aga muidu lõbus poiss,
siis läks tal pesumasin katki
ja enam polnud teda kunagi kuulda,
tõstsin asjata telefonitoru.

Armas Paralleel, kui ka sina meid pealt kuulasid,
äkki oskad öelda, kellega Taadu vene keeles rääkis
või mis oli selle halva
Áprily luuletuse pealkiri, mida mu vanaema
nii tihti ette luges,
et see muutus juba heaks.

Kui kuulda ainult ühte jutukatket,
tundub, nagu kuuleks loo lõppu, kas pole?
Mina ei saanud aru, aga ütle sina,
kas viimastes kõnedes on midagi sarnast?
Kas viimaseid lauseid saab niimoodi öelda,
et need ei olekski viimased?
Või ütled lihtsalt
ma nüüd lähen, takso on ees,
ja paned toru vaikselt hargile.

INTERVJUU: PETRA SZŐCS

Lauri Eesmaa

Petra Szőcs (32) on ungari luuletaja, kellel mullu ilmus debüütkogu *Kétvízköz* („Vetevahe”). Ta on loonud ka kolm lühifilmi ja töötab neljanda kallal, kirjutanud stsenaariume, tegutsenud kostüümikunstniku ja fotograafina, tõlkinud ungari keelde saksa kirjandust, osalenud väga mitmete filmide produktsioonitöös jne. Nii luulekogu kui ka enamik lühifilme keskendub ühe perekonna loo jutustamisele, suhete lagunemisele, lapsepõlveradade hävimisele, vanaisa kui olulise isakuju aeglasele suremisele ja leinale. Samas teeb ta seda väga mänglevalt ja tihti unenäoliselt, kerge transilvaanialiku huumori ja distantsivõtuga. Tema luulekogu on saanud Ungaris väga positiivset vastukaja ja Petra Szőcsist on viimasel ajal räägitud kui ühest kõige põnevama ja isikupärasema häälega noorest luuletajast.

Esmalt paluksin sul end veidi tutvustada – kust oled pärit, mida õppisid, millega tegeled veel peale luule.

Olen elu jooksul jõudnud väga palju häid elulugusid lugeda, nii et ülesanne on raske, aga eks ma siis katsun. Sündisin 1981. aastal Rumeenias Cluj'is (ungari nimega Kolozsvár). Kuigi mu vanemad läksid lahku, oli mul kena lapsepõlv, eriti tänu vanavanematele. Käisime palju ooperis, surnuaias või maal väljasõitudel. Rumeenia revolutsioon oli minu lapsepõlve suuremaid elamusi, olen sellest isegi filmi teinud. Aastal 1990 kolisime Ungarisse, kohanemine läks raskelt. Pärast keskkooli lõppu astusin õigusteaduskonda, kuid üsna peagi (juba rebaste peol) taipasin, et see oli vale valik. Järgmisel aastal hakkasin õppima ungari filoloogiat ja germanistikat, mis oli palju igavam, kui alguses arvasin, kuid selle pidin juba ema pärast ki ära lõpetama. Hiljem võeti mind Teatri- ja Filmikunsti Ülikooli stsenaaristika erialale, kus rahunesin lõpuks maha. Siinsed loomingulised meeleolud panid mind ka luuletusi kirjutama.

Su esimene luulekogu *Kétvízköz* ilmus eelmisel aastal Ungari ühes kõige suuremas ja olulisemas kirjastuses. Miks jõudsid alles nüüd oma esimese raamatuni? Kas küsimus oli perfektsionismis või milleski muus?

Hakkasin kirjutama üsna hilja, 27-aastaselt, varem polnud ma üldse mõelnudki luulega tegelemise peale. Nii et küsimus ei olnud perfektsionismis, vaid selles, et varem ma lihtsalt ei kirjutanud.

Üleüldse, kui lihtne või keerukas on Ungaris debüteerida? Kas publik, ajakirjad, kirjastused võtavad noori hästi vastu? Alustatakse pigem rühmitustena või üksi? Kuidas on lugu kriitikaga – kas näiteks sinu kogu on juba vastukaja saanud?

Minu kogemused selles osas on positiivsed. Kui kirjutada palju, hakkavad ajakirjad varem või hiljem ikka avaldama, oma foorumi leiab üles küll. Üldiselt on kombeks rõhutada, et luule ei huvita enam kedagi, aga ma ei usu seda. Võimalik, et luuletaja prestiiž ei ole enam selline kui saja aasta eest, kuid on ka selge, et ilukirjandust loetakse praegu tunduvalt rohkem kui kakskümmend aastat tagasi. Luuletus võib väga lihtsalt interneti kaudu jõuda ükskõik kelleni, sest see on lühike ja internetilehekülge ei panda kohe kinni, on lootust, et tekst loetakse läbi. Olen mitmel korral tõsiselt imestanud, kes kõik on minu luuletusi lugenud – minu informaaticutest klassikaaslased, südamearst, vagunisaatja (olgu, talle soovitasin ise).

Alustatakse aga nii ja naa. Rühmitusse koondumine võib aidata, sest see toimib vihmavarjuna ja samas aitab ka motiveerida – teised tõmbavad kaasa. Minagi kuulusin 2008–2011 rühmitusse Előszeton (Eelhooaeg), meil oli blogi, kuhu luuletusi üles riputasime. Kuid usun, et ka üksi on võimalik läbi lüüa.

Mis puutub kriitikasse, siis arvan, et luuledebütandid saavad ehk rohkemgi tähelepanu kui teised autorid. Minu kogu on positiivselt vastu võetud, kuid tean juba ka kedagi, kes valmistub kirjutama tunduvalt kriitilisemat teksti.

Sa elad Budapestis, kuid Budapesti õhustikule ei viita kogus mitte miski. Transilvaania on aga kenasti kohal, luulekogu pealkiri viitab ühe Cluj'i linnaosa vanale nimele, kus väntasid ka oma kolmanda filmi. Kas Pest ei inspireeri piisavalt? Miks pöördud pidevalt tagasi Transilvaaniasse (kuid näiteks ei ela seal)?

See on igati õigustatud küsimus, ilmselt tänu toredale lapsepõlvele. Mõtlen sellele väga meeeldi tagasi, elan lapsepõlve uuesti läbi. Olen Transilvaanias palju käinud, ja nüüdki käin seal pidevalt (umbes kord kuus). Kui neid luuletusi kirjutasin, siis teadsin, et see maailm on ohus (vanaisa oli juba vana, ja teadsin, et kui ta sureb, siis müüakse maha maja, milles üles kasvasin). Tundsin kohustust jäädvustada nii palju kui veel jäädvustada saab.

Kuid loodan, et ka teised kohad hakkavad mind inspireerima...
Kas siis samamoodi või teisiti.

Mis sind siis luules inspireerib? Paljudest su luuletustest leiab lühikesi lugusid.

Ma ei tea, mis mind inspireerib. Lood luuserite argipäevast. Arvan, et need on kirjeldamist väärt. Äraviskamisele kuuluvad asjad. Mõni väärakas rumeenia-ungari sõna. Ja muu selline. Viha. See kohe kindlasti.

Neid lühikesi lugusid mainisin ka seetõttu, et su luulekogu teemad on üsna tõsised ja isiklikud – su vanaisa aeglane lahkumine, ühe maailma kadumine, kolimine, üksildus, vaikimine jne –, kuid tekstides ei paista eriti nostalgiat, oma teemasid ei käsitle sa tavaliselt otse, vaid maalid hoopis pildi, jutustad loo, mis liigub tihtipeale unenägudesse või ironiasse. Kuidas oled sellise kirjutusviisini jõudnud? Milline on sinu luuletuste ja unenägude vahekord?

Ilmselt vaatavad mõningates luuletustes vastu filmiüliskooli sünopsised ja seetõttu ongi nad lugudesarnased. Tihti jutustavad minu tekstid inimeste elulugusid (need lõppevad tavaliselt halvasti, aga ei tee haiget).

Olen mitmel korral tõsiselt imestanud, kes kõik on minu luuletusi lugenud – minu informaatikutest klassikaaslased, südamearst, vagunisaatja.

Hea, et küsid unenägude kohta, sest mu luuletustes on unenäoprotsent üsna kõrge. Tihti lõpetan luuletused mõne unenäopildiga (nt luuletuses „Tseremoonia” on selleks kuivanud lillekimbuga jooksev ema). Kuid olen palju õppinud ka unenäo loogikast ja „lõikan” luuletusi selle järgi. Magan palju, nii et on, millest ammutada.

Ühes intervjuus rääkisid, et oma kolmandat filmi „Hukkamine” (A kivégzés, 2013) muutsid ka pärast filmi esilinastumist ja lisasid uusi stseene juurde. Kas luuletustega on samuti? Töötad sa tekstidega pikalt?

On luuletusi, millest on lihtne lahti lasta, aga ka selliseid, mis kohe välja ei tule, nii et peab mitu korda proovima. Kuid nii kaua ei nikerda ma nendega ikkagi kui tolle filmiga, mis valmis kolm aastat.

Kas tegeled filmis ja luules samade teemadega või käsitled neid ikkagi eraldi väljunditena?

Seni olin filmis ja luules tegelenud täiesti erinevate teemadega. Kolmanda filmi puhul jõudsid need kokku. Mu neljas film viitab veelgi enam mu luuletuste maailmale (seegi on sündinud jäädvustamissunnist), tegelen praegu selle lõikamisega.

Selles numbris ilmunud tõlked valmisid tõlketöötas Re:verse, mida korraldab Ungaris Balatoni ääres pea iga suvi. Töötas kohtuvad kolm ungari ja kolm välismaa noort autorit, kes tõlgivad teineteise luuletusi. Sel aastal toimus eesti-ungari töötuba. Milliseid kogemusi sedalaadi koostöö andis?

Soovitaksin seda kõigile luuletajatele. Selline luule tõlkimise formaat sunnib kannatlikkusele ja paneb mõtlema. Tundsin, kuidas teise autori maailm on minu omaga üsna sarnane, kuid kõnetusviis absoluutselt teine, kogesin väga lähedalt, kuidas on võimalik samast asjast täiesti erinevalt kirjutada. See oli põnev.

MARIANNE LIND

ÜKS TANTS

Kella seitsmene troll oli tühi ja hämar. Akna ääres pingil istus üks punaste põskede ja hallineva peaga pisike mees ning vaatas enda ette maha. „Pidin ma siis hakkama jälle viina võtma,” pomises Helmut omaette. Udused aknad olid kaetud kastepärlitega ja läbi nende võis näha vaid seda, et väljas oli pime. Mees niheles istmel ja kohendas oma mantlisaba ning üritas käsi üksteise vastu hõõrudes veidi sooja saada. Rõskus pani kondid valutama. „Ma ju peaksin ennast tundma,” mõtles ta trollis valjusti enda ette, jälgides kuidas tema hingeaur vaikselt hajus. Täna oodati teda Niinepuu vaibale ja seda juba varakult enne tööpäeva algust, sest asi olla delikaatne. Helmut juba aimas, millega tegu.

Mõned üksikud hallid kujud astusid trolli ja samasugused näotud varjud väljusid. Igaüks oli hommikuhämaras kummardunud justkui religioosses hardumuses oma helendava, valgustandva nutiseadme kohale. Trolli sisemus oli tikitud üksikute hubisevate tulukestega. Inimeste nägudel peegeldus ekraanide tuhm kuma, mida nad hoidsid õrnalt peos nagu püha jaanimardikat südasuvel. Helmut tajus ringi vaadates äkki, kuidas sall ta kõri soonis. Tavaliselt tundis mees end paksult sisse mässituna

üpris hubaselt, aga hetkel oli mõju vastupidine. Ta võttis salli kaela ümbert ja pühkis aknal ühe laigu udust puh-taks, et saaks paremini välja vaadata. Väline maailm oli sama hägune ja trööstitu kui trollisemus, pimedas plin-kisid üksikud tänavalaternad ja autode tuled. „Jälle sajab,” mõtles Helmut ohkega. „Kogu aeg on pime. Pole siis ime, et jooma ajab”.

„Nojah, eks see viinaviga ole mul juba tudengipõlvest küljes,” mõlgutas Helmut oma mõtteid edasi, hapukas maitse suus. Teda oli alati paelunud elusloodus. Juba kol-meastaselt tundis Helmut sama palju seene- ja taimeliike kui isa ja vanaisa kokku. Vanemad olid alati rääkinud, milline lust oli temaga metsa vahel käia ja sugulaste ees uhkustada. Kui tuli kooliaeg ja 1. septembril õpikud kätte jagati, luges ta need kõik paari päevaga läbi ning ülejäänud õppeaasta igavles. Samamoodi jätkus ka ülikoolis, kuhu ta loodusteadusi õppima asus. Kui Helmuti kursusekaaslased pidid taimepraktikumides öö läbi ladinakeelseid nime-sid pähe tuupima, sai tema rahulikult magada. Kuna ta ei pidanud eriti kunagi õppimisega vaeva nägema, libistas ta päevad otsa mõnusalt õlut ja läks õhtul kangema kraami peale üle. Helmutist sai üsna pea ülikoolilinna pubide ja baaride stamm-kunde. Sel ajal saigi alguse tema kirk naiste ja viina vastu, sest naised olid ainsad olevused, kellest Helmuti mõistus üle ei käinud ja talle tundus, et viin aitas mõistmise tekkimisele kaasa. Või siis vähemalt kaotas viin selle kõri nõõriva kohmetustunde, mis lühikest ja jässakat meest alati valdas, kui seltskonnas viibis mõni kõrge rinna ja pikkade jalgadega kaunitar. Viin lubas tal tunda ennast tõelise mehena, mitte rõõsapõskse põialpoi-sina nagu ta end tihti kaunite naiste kõrval kainenena nägi. Mees kartis alati, et nad patsutavad tema noorena kiilaks läinud pealage või näpistavad ta punnpõski. Helmut teadis küll, et varakult kiilanev pea annab tunnistust kõrge testosterooni tasemest veres, sellegipoolest ei lisanud see tema enesekindlusele grammigi juurde. Seda tegi aga kindlasti võrdlemisi lihtsalt omandatud doktorikraad ja hiljem loogilise jätkuna omandatud teadlase-positatsioon. Teadlase staatus kasvas jässaka mehe pikkusele juurde päris mitu sentimeetrit.

Nüüdseks oli Helmut juba kaua töötanud professorina. Ta oli harju-nud alati saama seda, mida tahtis. Tema töörühmas olid parimad tudengid

ja teadlased, kes avaldasid osakonnas kõige rohkem artikleid. Aga tubli töö nõuab ka tähistamist ja selleks leiti Helmuti töörühmas põhjust alati. Lõbusad koosolemised ja suuremad võtmised suurendavad grupi ühtekuuluvustunnet ja tõstavad seeläbi töövõimet. Töörühmakaaslasi peab ju motiveerima ja ühtekuuluvustunde tekitamine on üks juhi ülesandeid.

„Ah, pagan küll, ma pean ju maha minema,” jõudis ta enne püsti kargamist mõelda ja kiirustas trollist välja. „Oleksin praegu peatuse maha maganud. Kes see sellise ilmaga veel jalutada tahaks,” mõtles Helmut, tõstis mantlikrae üles ja sidus salli kõvasti ümber kaela. Ta võttis suuna ülikooli poole, Niinepuu jutule.

Jaak Niinepuu oli üks osakonna dinosaurustest, kes oli omal ajal ökoloogiliste uuringute töörühma loonud ja seda kaua üksi vedanud. Tema nime teadsid kõik välismaa teadlased samast valdkonnast ja enamasti oli selle mainimine hea reklaam enda teadustööle ning võtmeks mitmegi suletud ukse avamisel. Aastad olid aga temalegi mõjuma hakanud ja nooremad kolleegid viskasid juba Niinepuu üle nalja, sest ta ei jõudnud enam viimaste uurimistulemustega sammu pidada. Keegi ei mõistnud enam ka Niinepuu eelmise sajandi huumorimeelt. Iga kord kui tema suur kõht laias tumedas mantlis kabinetti astus, tõusis kõigil stressihormoonide tase veres. Tänapäevaks oligi Niinepuu aktiivsest teadusest kõrvale jäänud, tegeledes peamiselt kõikvõimalike administratiivsete kohustustega.

Läbimärjana jõudis Helmut Nõmm ülikooli peahoone ette. Südame kloppides astus mees üles lõputuna näivatest treppidest ja viie minuti pärast koputas juba Niinepuu uksele.

„Kutsusid vaibale, vanamees,” püüdis Helmut sisse astudes oma kohmetust ja närvilisust naljaga peita.

„Jah, istu maha, mul on sulle üsna halbu uudiseid,” sõnas Niinepuu rangelt Helmutile otsa vaadates. „Sinu vastu on esitatud seksuaalse ahistamise süüdistus.”

Helmut neelatas. Sall soonis taas kõri. Ta leidis kobamisi Niinepuu laua ees oleva tugitooli ja istus sinna, üleriideid ära võtmata. Helmut kahanes oma suure mantli sees silmanähtavalt, tundes ennast nagu üks õnnetu, märg riidekubu.

„Räägi mulle nüüd oma sõnadega, mis seal jõulupeol juhtus?” ütles Niinepuu. „Mul peab olema sellest täielik ülevaade. Mind on pandud üsna täbarasse olukorda, nii et räägi. Aega meil on ja kogu lugu jääb nende seinte vahele.” Helmut teadis, et tal ei ole muud varianti kui esitada enda vaatevinkel juhtunust ja hakkas rääkima, lootes sõbra toetusele:

„Ma jõudsin kohale juba pärastlõunal. Ma ei tea, miks ma nii vara tulin, ju ma ei tahtnud see päev töö peale enam mõelda. Peale ametliku osa näidendite ja tantsukavade vaatamist olin juba üsna tüdinud ja vintis ega jõudnud enam muusikat ja tantsuõhtut ära oodata. Nagu sa väga hästi tead, olin ma just enne pidu teada saanud, et ma ei saa seekord isiklikku uurimistoetust ja meie uurimisteema ei saa teadusgranti ning järgmised paar aastat pean olema Reinu tööruhma armul. Nuruma nende sihtfinantseeritava teema vahenditest omale taskuraha laboritarvete ja katsete jaoks. Ütleme nii, et nõnda löödud polnud juba ammu olnud. Ja tundus, et seekord olid nii võistlustel kui etteastetes zooloogid botaanikutest ka peajagu üle. Olin üpris masenduses ja tahtsin tantsida ja unustada kõik selleks üheks õhtuks.

Otsisin silmadega omale sobivat tantsupartnerit. Vaatasin laudade ümber seisvaid noori naisi ja nad kõik tundusid mulle kuidagi võrdset värsked ja ilusad. Meie naised on alati sellised, töötavad nagu mehed, kuid sellegipoolest hoolitsevad enda eest ja panevad pidulikul üritusel selga kleidid ja miniseelikud ning silmailuks paljastavad oma dekolteevõlud. Minu kolmekümneaastase staaži jooksul tuleb mulle meelde vaid kaks naist, kes pole meie nii-öelda muustrisse sobinud. Esimene oli Merike, kes meeste lähenemiskatseid ei talunud ja süllevõtmist hoopiski mitte. Mäletad, ükskord kui me kahekesi temaga välitöödel olime ja polnud veel teab mis professorid ja sa tahtsid teda sülle võtta? Ja kuidas ta siis su pikali tõukas ja sulle rinnale istus ning lubas näo üles künda. See vaatepilt ajab siiani judinad ihule. Ma ütlen sulle, et kindlasti oli ta lesbi, kuigi tollal oli siuksi muidugi vähem kui praegu. Ka meie tööruhmas on ju üks, kellega ma vahel purjuspäi sõnelusse satun, sest ta armastab mu tüdrukuid üle lüüa. Aga see selleks, ma kaldusin kõrvale. Vaatasin siis ringi ja mulle jäi silma üks noor teadur lillelises kleidis, kellega ma polnudki veel lähemalt tuttavaks saanud. Suundusin otse tema poole ja palusin ta tantsima. Viinaiumast hoolimata üritasin siiski oma tantsupartneriga vestlust arendada. Tegin komplimenti ta kleidile ja kleidi alt paistvale kõhule. Sa tead, Jaak, kui väga ma armastan neid pisikesi kõhukesi! Hakkasime siis tantsima, surusin ta endale üsna vastu,“ meenutas Helmut.

„Oota üks hetk, Helmut, ma pean selle kõne vastu võtma,“ ütles Niinepuu, kui telefon helises.

Helmut jäi vait ja elas mõttes läbi kogu selle öö, püüdes meenutada vähi- matki detaili, mis võinuks katastroofi talle kaela tõmmata. Hämmastavana on Helmutile endale ja ka teistele alati mõjunud see, kuidas ta ka pärast

mitmepäevast joomingut suudab toimunud alati kõike peensusteni mäletada. Talle meenus, et hoogsa tantsu käigus üritas ta tüdruku õlgu vabastada, sosistades talle kõrva: „Võtame sul õige jakikese seljast, sul on nii ilus kleit.” Millalgi peale vaikushetke püüdis ta tantsule veel veidike hoogu juurde anda, kutsudes tantsupartneri koreograafilisele härjavõitlusele. Ta tõstis oma käe graatsiliselt õhku, trampis jalgu ja vaatas neiule sügavalt silma, liukudes ringjalt ümber tema, pilku pööramata ja kätt langetamata. Helmut rõõmustas, kui nägi, et tüdruk tuleb asjaga kaasa ega naeragi tema üle.

Korraga jättis Helmuti süda paar lööki vahele, kui talle meenus, mida ta tüdrukult järgmise asjana küsinud oli.

„Nii, jätkka, Helmut, kust sa pooleli jäid,” ütles Niinepuu telefonikõne lõppedes.

„Ma arvan, et ma proovisin tüdrukut kaelast hammustada ja ta tahtis seepeale tantsu lõpetada,” jätkas Helmut meenutamist, „ma ei tahtnud järele anda isegi siis, kui ta oma sõbranna mulle tantsupartneriks välja pakkus. Ma tahtsin selle tüdrukuga veel tantsida. Ta pakkus mulle Meerit, väites, et on ise juba väsinud, aga ma ei jätnud järele. Meeri on ju ilus tüdruk küll, kuid rinda pole tal ollagi”.

„Ega sa seda kõike siis otse tüdrukule ei öelnud?” katkestas Niinepuu Helmutit.

„Ehh, vist ütlesin küll, sa tead ju küll mind, ma olen lapsesuu, kui viina joonud olen. Kõik, mis meelel, see keelel,” ohkas Helmut ja langetas pea.

„Sa pead ikka õppima end paremini talitsema,” noomis teda Niinepuu, „sa pead oma stiili lihvima. Üks asi on mõelda, teine asi on öelda. Meiesuguseid mehi oli peol veel ja nad kõik mõtlesid nii, kuid see hirmutab naised ära. Võta näiteks Soots, eksle, pagana zooloog. Tal oli jõulupeol noor saatjanna. Soots on ka väärikas eas nagu meie, kuid sellegipoolest mõjub ta naistele sarmika ja külgetõmbavana. Tal on meist mõlemast hulga räpasemad mõtted, kuid ta ei kaota kunagi kontrolli ega käitu mõtlematult. Soots loeb oma väljavalitud tüdrukutele õhtu jooksul kõrva vene klassikute luulet ja teeb komplimente nende kaunile jumele või säravale intellektile. Ja enne, kui tüdrukud aru saavad, on nad Sootsi voodis, tema hall habe leemendamas nende kõhukeste kohal.”

„Ma saan aru, Jaak, ma ise ka ei tahaks olla nilbe vanamees, kelle eest tüdrukud jooksu panevad. Olen ka sedamoodi vahepeal proovinud, kuid see nõuab palju rohkem vaeva, kui ma viitsin näha, viinaga või ilma. Ja kogu see romantiline värk tundub nii kahtlane ka. Endal mul ju naine kodus,” tõdes Helmut.

„Ära unusta, et Sootsil, va kavalpeal, on ka. Kuid see ei takista teda noortega lõbutsemast. Teine variant on naine peole kaasa võtta nagu Märt teeb. Siis, kui tuleb väheke lõbusam tuju, hakkad oma naist keerutama, ja keegi ei tule kuskile kaebama,” rääkis Niinepuu edasi.

„Ma tean jah, ma baaris panin tähele, et nii mõnedki, kes olid ustavalt oma naise kaasa võtnud, piilusid sellest hoolimata kurval ilmel tantsupõrandal väänlevaid tüdrukuid. Mina pole oma naist kunagi kuskile kaasa võtnud. Ma ei tahaks, et ta peaks seda kõike pealt nägema,” ütles Helmut.

Helmut tundis end seal tugitoolis aina täbaramalt. Kulisside taga räägiti, et ta oli just valitud aasta teadlase kandidaadiks, kuid see värk siin tippteadlase mainega küll kokku ei sobinud. Sellele süüdistusele olid alla kirjutanud mingisugused välismaa inimesed, kes ei teadnud, et Eestis nii asjad käivadki. Aga kui see asi nüüd peaks avalikuks saama, ei küsi enam keegi, kes alla kirjutasid ja kes mitte. Märk on juba küljes ja oledki pervert valmis.

Helmut istus mõne hetke vaikides ja mõtles asjade üle järele. Niinepuu toppis piipu ja väljas ladistas vihma. Esiti jäigi Helmut lootma, et tema käitumine häirib ainult mingeid Lääne inimesi, aga siis ütles Niinepuu, et oldi räägitud tema tööühma tüdrukutega ja avaldus oligi esitatud ühiselt, nagu nad ei julgeks oma nimesid mainida või asjaga ise välja tulla, vaid vajaksid vahendajaid zooloogide hulgast. Selle peale hakkas Helmutil üsna kõhe.

Niinepuu rahustas teda ja lubas tüdrukutega rääkida ning välja uurida, kes on kõige selle taga.

„Sa ei pea muretsema,” ütles Niinepuu, „küll ma asjad joonde ajan ja tüdrukud ära räägin. Need on need tänapäeva ajad, mis panevad tüdrukud uskuma, et neile justkui mingid eritingimused kehtivad. Võrdõiguslikkus tähendab ju ikka seda, et kõigil on võrdsed õigused eneseteostuseks ja vaba aja veetmiseks. Ja meil on siin ju alati niimoodi asju aetud ja pidusid peetud. Meie tänapäeva naised ei saa arugi enam, kui nad kohtuvad tõelise mehega ega oska enam nautida tõelise mehe lõhna. Just hiljuti kaevati ka meie füsioloogia õppejõu peale, kes pidi haisema ja loengusse ilmuma, metssea kihv kaelas. Tüdrukud pelgavad ega tunne enam ära tõelist sugupulli! Sinna see meie Eesti iive lähebki. Nad tahavad raseeritud ja lõhnavaid metroseksuaale, kuid need on ju viljatud oma kitsaste pükste kandmisest. Tähendab, mulle tundub, et lõppude lõpuks taandub see kõik isiklike ebameeldivuste pinnale. See ei ole normaalne, et sellest on nii suur asi kasvanud.”

„Nojah, ega see ei ole tõesti normaalne asi, sest kui sulle inimene ei meeldi, siis ei pea tema suhtes kohe seksuaalse ahistamise süüasja tõstatama,” ohkas Helmut ja nägi üsna õnnetu välja.

„Võib-olla on keegi kade su teadusedu peale ja ihub seetõttu hammast. Ma ei tea, rivaalitsemist on meil ju varemgi ette tulnud, ka osakonnasiseselt,” arutles Niinepuu, „muu ei ole lihtsalt loogiline. Justament, nii ongi ja mina sinu jutust juhtunu kohta küll midagi tõsist välja ei lugenud. Seepärast katsu see nüüd ära unustada, ja ma püüan asjad kõik korda ajada.”

Helmut rääkis Niinepuuga veel ka veidi kergematel teemadel ja jättis siis sõbraga jumalaga. Niinepuu lubas veelkord asja lähemalt uurida ning soovitas Helmutil esialgu madalat profiili hoida ning tänaseks koju minna.

Helmut Nõmm tõusis aegamisi tugitoolist püsti ja otsustas, et tal oleks vaja ühte klõmakat kodubaaris. Ta surus sõbraga kätt ning väljus. Ta juba nägi vaimusilmas, kuidas ta astub tuttavasse baari, võtab sisse oma koha, tellib suure klaasi õlut ja klaasikese viskit, mis seest mõnusasti surisema paneb ning kogu selle nõmeda asja unustada laseb. Kasvõi siis ainult koraks. Ja lõpuks oli ju Niinepuu isegi teda toetanud ja käskinud maha rahuneda ning mitte enam selle peale mõelda. Mis möödas, see möödas.

Paari päeva pärast helistas Helmutile Niinepuu ja ütles, et kõik on joonde aetud. Kui Helmut rohkem teada tahab saada, tulgu hiljem audientsile. Järgmisel hommikul istus Helmut jälle trolli ja sõitis tööle. Peale lõunat astus ta Niinepuu kabinetist läbi.

„Ühesõnaga, kõik meie tüdrukud eitavad, et mingisugune seksuaalne ahistamine on aset leidnud,” sõnas Niinepuu triumfeerivalt, kui Helmut nina ukse vahelt sisse pistis.

„Niinepuu, sa oled ikka täitsamees! Ma hakkasin juba veidi muretsema, et võib-olla olen tõesti veidi üle piiri läinud,” ütles Helmut ja hingas sügavalt välja.

„Ei, mis sa nüüd, ära seleta, sa teed mehemoodi tööd, sa pead ka mehemoodi lõbutsema saama – miks me muidu naisi doktorantuuri võtame, kui on valida samade tulemustega meeste ja naiste vahel, üks ikka selleks, et peod lõbusamad oleks! Ja seda ei saa lasta suure kella külge panna, kõik, kes sellest midagi teavad, peavad oma suu pidama, sest võin sulle komitee liikmena saladuskatte all öelda, et oled valitud aasta teadlase kandidaadiks ning praegu osutab kõik selles suunas, et selle tiitli sa ka omale saad.

Nii et katsume selle jama nüüd ometi unustada,” rääkis Niinepuu oma valju häält veidi kammitsedes.

„Ole sa meheks, see oli nüüd küll hea uudis! Mingid jutud kuluaarides käisid jah, kuid ma ei saanud seda enne uskuda, kui sa mulle midagi ütlemata tuled. Päris vinget värki! Aga ütle, kas nüüd, kui tüdrukud kaebusest loobusid, loobutakse ka süüasjast ja see rektorini ei jõua?” tahtis Helmut teada.

„Mulle tundub nüüd küll nii, jah. Kui neil tüdrukute tunnistusi pole, siis pole neil midagi. Kuigi need nii-öelda välismaalased viitasid asjaolule, et vanad professorid kasutavad oma mõjujõudu nõrgemate kolleegide arvamuste maha surumiseks ning et tegemist on kinnimätsimisega, siis kaugemale see asi ei läinud. Nad ähvardasid küll rektorile edasi kaevata, kuid sellisel tasemel ei saa enam anonüümselt suhelda ja rektoraat nõudis avalduse esitajatelt nende nimesid. Pseudonüümist „välismaalased” jääb siinkohal väheseks, sellega kaugemale ei jõua. Ja ma olen kindel, et nad ei soovi oma isikuid avaldada, sest oht on, et süüdistust tõsiselt ei võeta ja nõnda saavad nad lihtsalt omale ilmaasjata halva maine ja me kõik peame ju kuidagi koos edasi töötama,” muheles Niinepuu.

Helmut tundis rõõmujoovastust ja seda, kuidas suur raske kivi ta südamele langes. „Selle peale võtaks kohe ühe napsu!” hüüdis mees ja pani Niinepuu lauale ühe lapiku pudeli. „Kas kutsume tüdrukud ka?” küsis Niinepuu.

MARKO VEINBERGS

Idüll ja klorofüll

Süsiõre ja rohelised roided laotuvad üle mu pea.
Võrades võbelust ja tähefiltri ulghüüdvat seadet
näen nagu õrna ilu metsikult vappuva ilma marus.
Ja on hea vedeleda määratute määramatus maailmas,
peas vaid kiuride ja kiilide igikestvad kosjalaulud.
Tikandmaastik, meistriteos, sarvik-õiesikk mu peos,
aistingvarjus ära harjus taju igavlema õiteaurus.

Enam ei näe keegi, kuidas haavalt pudenes see leht
ja sulges mu vasaku silma ja avas tajud maailma.
Sean selili end, nii algaski mu pilkupidi sööstev lend
läbi lammide ja tihnikute, üle loo ja läbi allikaist,
jätsin sammud samblaile ja rajad taktiheintesse
ja kuulsin, kuidas mullas miljon rõngussi sisises
sootuks omalaadi ealseletamatuid meloodiaid.

Idüll ja klorofüll – on veel näha küll ja küll,
kui silmad tasapisi nähtust vahetavad värvusi.

Hallergia

Võreline vaosfäär,
praguline paokäär.
Madal on ilmaäär,
tuline silmapiir.
Ehmatav lõpulõim,
nakatav mänguvõim,
elust pakatav vägi,
on see, mida nägin,

kui praksusid käbid
tõrvases kaminas.

Hallergia hommikuta
on ao otsimine tuletikuta,
näo tulevikuta tundmine
ja tõe pooltasuta mõist.

Pigipigmentide tükkideks,
tuhandeiks, triljoneiks,
kavatsen öö lüüa trükkides,
peksta puruks üks,
kui mitte kaks, omasoodu
voolavat klaasjõevoolu.

Kerratõmbumine

Teotulpkarp vanaliiva surusäbrus
kuivast kinnisvallist sirgus käbe.
Tahtsin ainult oodata ja oodata,
ja oodatu sai siiski liiga ootamatu.
Mõlks ja vool mullale voolis V.
Lind okaslinnale laulis-kõrises-mõrises,
pöörases taimkatte pöörises
sirpviiruliselt sai naeratus kuuks,
kõik järsku millekski muuks.

Haliseja pajareha murru uppus
ja kägu suhtesuplusest lendas erru
ja mina, mõikmõlemaline, end lihtsalt
tõmbasin keerdunud kerra kui tigu.

TEISIPÄEVASED JA KOLMAPÄEVASED MEDITATSIOONID

SIIM LILL

„Pean ütlema, et minu elukäiku puudutavad materjalid ei huvita mind üldse. Tänapäeval on küll kombeks avaldada tuntud isikute elulugusid, aga minu meelest pole see muud kui labane, seadusevastane uudishimu.”

Ananda K. Coomaraswamy

Märkus järgnevatele päevikuridadele

Pärast oma kaksikvenna surma leidsin tema paberite seast kaks kaustikut, mis sisaldasid isemoodi päevikut, Toomase hingepeeglit. Sääl oli ka väljavõtteid kirjadest, millest suurem osa leidis harilikult pärast lugemist tee tuleroaks. Arvan, et nad väärivad tükatist avaldamist teatava huvi tõttu, mida tema „salapärane” surm on toonud. *Domine, nescimus quo vadis; quomodo possumus viam scire?* Masside oopiumiulmi nad ei peleta, kuid pakuvad vast selgust neile, kelle ees olen tundnud juba mõnda aega teatavat süüd. Enamaks pole ma praegu võimeline.

S. L.

Teisipäev, 09.09.1930

Pessoa ootab neid hotellifuajees. Hôtel de l'Europe'is ja nii nagu ikka: päevinäinud kaabu, laitmatult säravad kingad ja liigümarad prillid. „Väga meeldiv mees,” mõtleb Crowley, kes pole veel lihav ja lodev, käevangus imekaunis Hanni. Crowley eelmise päeva märkmetest leiab järgmise sissekande: „17: aktiivse teadvustatud abiga. Teha koos ümbermaailmareis.” Nõnda siis on 17. seksuaalmaagiaaakti eesmärgiks reis ümber ilma. Esimene kohtumine on põgus. Ja kusagil kriiskavad vaimud Pessoaale: „Sa eneserahuldaja! Sa masohhist! Meheauta mees!” Lissabon on täis lärmi, mis ei lakka ka öösel. Tuhandepealine lohe – too hingetu monstrum oma metalliste raadiote, närtsinud masinate ja nägudega –, määratseb. Aga toit on hea.

Viis päeva hiljem öhtusööök ja pikk vestlus. Kuid ei mingit malemängu ei kohvikutes ega ka privaatsemates ruumides. Alles järgmine päev uus maagiaaakt – pikk *küsseln*. Kuid millalgi nüüd või kümnekond päeva hiljem tärkab nende peades idee. Üks võltsenesetapp pole ju patt, et siis taas ilmuda Berliinis ja kõigile kuulutada metsalise elusolemist. Tee, mis tahad!

Pessoa koostab Hannile horoskoobi, kes on noil päevadel saanud 20-aastaseks. Liigne energia, liigne elu, liigne ilu. Ja Crowley kirjutab ühel päeval: „Öhtul pühitus!” Kelle? Kelle? Kas ainult tolle ebaseeldiva okulisti Leali?

„Olemine temast tulnu' kena.

Kasv on pikk ja juus satään;

ainuüksi mõttes näha, keha,

hea, mil pool on lapse määr,”

kirjutab Pessoa. Oo Hanni, sa püha hoor! Siis värvid ja valgus. Päike paistab, nägemine kaob, Pessoa kaob, hüüdes „tooge mu prillid!”, Crowley kiilaneb ja muutub püdelaks massiks, mida õgivad hauamardikad. Hommik.

Ajalehe asemel on postkastis Antonio Tabucchi „India nokturn”. Leheküljel 34 jätab teosoof mister Nightingale'iga huvasti sõnadega: „Pime teadus künnab viljatuid põlde, hull usk elab oma kultuse unes, uus jumal on paljas sõna, ära usu, ära otsi: kõik on tume tundmatus.” Kui nende sõnade adressaat taipab, et tegu on Pessoa ridadega „Jõuludest”, on hilja: „Uks aga oli juba kinni ja teener ootas mind allee otsas, et väravat kinni panna.”

Pähe tulevad sõnad ja ei lähe enam ära:

[...]

358 aastat hiljem, üks onanite soost

Poeet kõnnib, ootab metsalist

Ja tema kuumava kehaga kaasat

Ta rebib ennast lahti, kisub koost

5 aastat enne oma surma kas pühitsetud saab?

Üks lavaline *sjuuesaid*

Ja maagia täis *erost*

Ta pettub oma kihu, ihu, iha hoost

Nii pettume me kõik ju vist

Kalk loojamõistus tema liha laastab

Vaid rist ja roos, ja teisend loost:

Sa ära otsi, usu, kõik on varjul

Kes otsib uut, kes vana Jumalat

On tõde malemängu peidet', karju

Tee narriks mind, oh tee meist rumalad!

Teisipäev, 28.03.1911

Kafka päevikutest leiab sissekande dr Rudolf Steineri kohta, kes jutlustab atlantilisest hukatusest, Kristusest ja kohtudes Kafkaga uuristab ta oma nina – mõlemas sõõrmes sõrm nohu takistamiseks. Muuseas leiab märkuse ka tema toitumisharjumuste kohta (Mati Sirkli tõlkes): „Ta joob kaks liitrit mandlipiima ja sööb puuvilju, mis kasvavad kõrgel. [...] Proua F: „Mul on halb mälu.” Dr S.: „Sööge mune.”” Ometigi ütleb doktor nii ainult tõlkes. Tegelikud sõnad kõlavad nii: „Essen Sie keine Eier.”

Elva raamatukogus mahakantud raamatute riulil on Ene Mihkelsoni luulekogu „Võimalus munast loobuda”. Kahvatun – ei aita ka see, kui teistkordsel lugemisel muundub muna õunaks.

„Neil oli võimalus munast loobuda
jääda teadmatuks patust See valik
on lõplik [...]”

Näen vaimusilmas Kunnust, kes sööb muna ja kirjutab: „Nende luule on luule seepärast, et see on Luuletajate kirjutatud, mitte seepärast, et neil oleks mingid formaalsed luuletunnused.” Pea on jooksmisest tühi.

Näen vaimusilmas vanaema, kes sööb muna ja ütleb, et „Üdi klubi” oli vanasti parem. Usun teda, aga kas me saame munast loobuda? Kui maailmas on umbkaudu 4,93 miljardit kana, kellest igauks on suuteline munema aastas üle 300 muna, ja kui hää doktori järgijad ütlevad, et muna võib anda ainult energilistele ja närvilistele lastele, kas siis on üldse keegi, kellele muna ei peaks andma? Kas ei tee Sind närviliseks see, et Hiina toodab umbkaudu 21 miljonit tonni mune aastas? „Laske lapsed minu juurde tulla, ärge keelake neid, sest selliste päralt on Jumala riik!”

Muna on alati olnud saladus. Esimene inimene väljub kosmilisest munast. Toosama hermafrodiit, kes alkeemilisi pildiridu kroonivas „Splendor solises” muna käes hoiab. Ta pooldub. Nõnda on Kinder Surprise sügavalt primaarse tähendusega sümbol. Ajad aga on säärased, et paroodia oma võltsis narrikostüümis kõike valitseb, seega eksitavad ahrimanlikud jõud hetkeks Sirkli tähelepanu ning doktor Steiner hõikab meile emakeeles: „Sööge muna, sööge muna!” Rahvas valgub poodidesse: säästumunad, eriti kollase rebuga munad, veelgi kollasema rebuga munad ja nüüd eriti valge munavalgega munad. Kõik see kulmineerub uhiuue pingviinide komplektiga, mis munadest välja vupsab. Vaata, nad oskavad nüüd ka tiivakõnte liigutada! Ja too muna, mis kunagi uuestisündi tähistas, läheb mädanema ja hakkab peast koledasti haisema. „Aga missugune isa teie seast, kellelt poeg palub kala, annaks talle kala asemel mao? Või kui ta palub muna, annaks talle skorpioni?”

Teisipäev, 14.01.2014

Tänase päeva uudis: „Justin Bieberi kodu otsiti munaintsidendi tõttu läbi”. Vaatan juutuubist MTV eriprogrammi „The Diary of Justin Bieber”. Bieber ütleb, et ta oli 13, kui ta leidis esimest korda armastuse. Ludacris (loe helitavalta Luda), ütleb seda sama laulus „Baby”.

Mika Waltari kirjutab ühes 1935. aasta kirjatükis, kuidas ta viieaastasena mängis suurte inimeste ees vaprat ning laskis end viia oma isa surnukeha juurde. Nähes külma ja elutut nägu, tekkis tahtmine joosta. Kuid võõraste ees ei saanud seda teha – kuivanud kurgust kostus „aitäh” ja pärast kätteõpitud kummardust astus ta tasakesi uksest välja. „Ma olin

paljas ja üksi ja oleksin nutnud, kuid ei võinud, sest mulle tundus, et kui ma vaid alustaksin, siis ei suudaks enam kunagi nutmist lõpetada.”

USA statisika näitab, et tüdrukute puberteediae näidud, mis varem löid välja vanuses 13–17, ilmnevad üha sagedamini juba 8-aastastel.

„Mama mayhem. Papa mayhem. God bless the child,” laulab Billie Holiday.

Kolmapäev, 01.12.1837

Darwin kirjutab kusagil 1837. aasta lõpul oma märkmikusse: „Inimese ja looma intellekti vaheline erinevus ei ole nii suur, nagu see on mõistusega elusolendite (taimed) ja mõistusega elusolendite (loomad) vahel.”

1870. aastal kirjutab ta Joseph Dalton Hookerile: „Iga inimese jaoks on neetult kuratlik saada kaasa haaratud ühest valdkonnast nõnda palju, kui seda olen mina.” Darwin kaotas hilisemas elus igasuguse huvi luule, kunsti ja religiooni vastu. Sestap tuleb ka meil kaotada huvi Darwini vastu, kui mitte arvestada üht väljavõtet „Liikide tekkimise” päris esimesest trükist (1859): „Põhja-Ameerikas nähti musta karu [...] ujumas tundide viisi laialt avatud suuga, püüdes nõnda, nagu vaal, vees putukaid. Isegi nii ekstreemse juhtumi puhul (kui putukatevaru oleks pidev ja kui maal ei elaks juba paremini kohanenud konkurente) ei näe ma mingeid takistusi, et karude tõug ei võiks loodusliku valiku teel muutuda oma ülesehituselt ja harjumustelt üha veekesksmaks, ühe suuremate ja suuremate suudega, kuniks [too] olend muutuks koletuslikuks nagu vaal.”

See kirjakoht kaob hilisemates trükkides, aga Darwin kinnitab hiljem ühes oma kirjas, et on oma idee õigsuses jätkuvalt veendunud. Ta tunneb lausa teatavat kahetsust, et hilisemad trükkid selle mõtte võrra vaesemad on.

Liikide tekke kaheldav teooria on heaks näiteks tõsiasjale, et kogu maailm on üha suurenev liikumine ühest paljukuks – kvaliteedilt kvantiteedile. Seda kõikides eluvaldkondades. Gemistos Plethon, mees, keda kutsuti oma auväärseuse tõttu Sokrateseks, kirjutab 1439. aastal Platonit kaitsvas traktaadis „De differentiis Platonis et Aristotelis”: „Aristoteles, tahtes olla iseenda koolkonna liider ja mitte ainuüksi Platoni õpilane, moondas Platoni õpetuse kirjapandud doktriini ja adopteeris suulise traditsiooni omaenese pähe, kuigi seda sageli mitte mõistes. Ta püüdis vähemaid mõistusi pimestada paljalt oma kirjutiste hulgaga. Aga see ei ole filosoofia [...]”

Istun teadur E.-ga Promenaadis. Ääretult sümpaatne, aga siis ütleb ta, et üks korralik teadlane peab aastas publitseerima 200 lehekülge teksti. Ta vallandaks kõik, kes tolele kvoodile ei vasta. Nädalake varem rääkis I. mulle Bergsonist, kes ootas aastaid ja aastaid, enne kui miskit avaldas. Küllap ootaks veel praegugi, aga kahjuks on ta surnud.

Kolmapäev, 12.11.1913

„Mu süda, kus sa oled? Kas sa kuuled mind? Ma räägin, ma kutsun sind – oled sa seal? Ma olen naasnud, ma olen jälle siin. Ma olen raputanud oma jalgadelt kõikide maade tolmu ja olen tulnud sinu juure, ma olen sinuga. Pärast pikki ekslemisaastaid olen ma jälle sinu juures,“ kirjutab Carl Gustav Jung oma pisikesse mustade kaantega märkmikusse – ühte paljude seast, mis hiljem saavad suursuguse kuju „Liber Novuse“, Jungi terve elu saatnud „punase raamatu“ näol.

Kus sa siis oled, Süda?

Vastust ei maksa otsida kaugelt: „Carola Madise peika Printzi suuri-maks nõrkuseks on suur süda.”

Kolmapäev, 15.01.2014

Tänane uudis: „Särisev Rihanna paljastas Vouge'i jaoks rinnad”. Vaatan pilte SIIT. Rindade peale on kunstipäraselt pandud paberitükid. Taustsüsteemi saamiseks loen artiklit „Jay-Z, Beyonce, Rihanna ja okultism, osa 2¹⁷” ja mõistan, et rindade katmise eesmärk on mingil kummastaval moel seotud illuminaatidega.

Emmanuel Swedenborg kirjeldab oma unenäopäevikutes kabalistlikku ekstaasikogemust, milleni ta jõuab heebrea tähestiku üle mediteerides: „Ma leidsin end lamamas voodis koos naisega ja ütlesin: „Kui sa poleks kasutanud sõna *sanctuarium*, oleksime me seda teinud.” Ma pöördusin temast eemale. Ta puudutas oma käega mu liiget ja see kasvas [...] suuremaks kui see kunagi oli olnud. [...] Mõtlesin akti ajal, et tulemuseks peab olema laps ja see õnnestus *en merveille*... See tähistab ääretut armastust püha vastu.”

Marsha Keith Schuchard kirjutab artiklis „Miks proua Blake nuttis” nõnda: „1780. aastate algusest alates peegeldavad Blake'i joonistused ja kirjutised tema huvi Swedenborgi ja teiste okultistide, nagu seda

on Paracelsus ja Böhme, vastu. Õieti ilmnevad rootslaste mõju tõttu Swedenborgi Ühingule aastatel 1788–1790 proua Blake'il esimesed probleemid oma abikaasa seksuaalse teosoofiaga.”

Vaatan juutuubist videot, kuidas joonistada Rihannat (kasutaja anim-8networks postitus) ja mõtlen, kas William Blake'il oleks sellest videost kasu olnud, kui ta 1807. aastal joonistas Eeva ja ahvatleva mao, kes end tema ümber on mässinud. Köht hakkab jupsima. Oleks ma Thomas Mann, kirjutaksin päevikusse: „Sain kohe pärast hommikusööki häda ära teha,” ja hiljem jätkaksin: „Pidin loobuma sellest tänapäeva kangest õllest mitte ainult sellepärast, et see mu maole halvasti mõjus, vaid ka seetõttu, et see toimis afrodisiaakumina, erutas mind, ega lasknud mul rahulikult uinuda.”

Kuid mind ründavad teistsugused deemonid. Ma kardan, et vaimud hakkavad minuga rääkima, et ühel hetkel kuulen ma hämarusest kõhatust või teretust. Kül mavärinad jooksevad üle selgroo ja tekib tardumus. Kardan, et mul poleks Indriði Indriðasoni – noorukese islandi meediumi närvi, kelle suu läbi ilmus 1907. aastal Edvard Grieg, öeldes „God aften, jeg er Edvard Grieg.” Kardan, et kuulen kusagilt nurgast sõnu, mis ei ole pooltki nii meeldivad kui need sõnad, mida Schumann ütles haudade tagant noorukesele viiuldajale Jelly d'Arányi'le. Too tütarlaps, Aldous Huxley'ga tihedas kirj vahetuses olev ungarlane, võttis tema sõnu tõsiselt, kuigi selle tulemus – Schumanni ainukese, 80 aastat pärast kirjutamist avalikkuse eest varjul olnud viiulikontserti ettekanne 1930. aastatel –, oli fiasko, millest ajalooürikud parema meelega vaikiksid. Loodan, et jumalad on mulle armulised ja ei ava varjudeilma uksi. Ja samas ihaldan ikkagi vastupidist.

*

Austatud Fräulein Sprengel

Olen Teile kirjutamisega küll hiljaks jäänud. Küllap olete juba enam kui sada aastat surnud. Kuid lugedes Teie kirju, mis te William Westcottile saatsite, olen kindel, et Te ei pahanda. Tahtsin Teile öelda, et meil on nüüd müügil uus Nitendo 3D, ja see liha, mis ei olegi tegelikult liha, vaid hoopis laboris mittelihast toodetud. Vabal ajal teen ma *selfie*'sid ja postitan neid. Enamat nagu polegi öelda. Loodan Teile kirja peatselt isiklikult kätte toimetada.

Alati Teie

Thomas Didymus

Selguse huvides olgu öeldud, et kõik eelpool mainitud isikuid puudutav on hilisemal uurimisel osutunud suuremas osas tõeseks. Avaldatud päeviku-kohtade paremaks mõistmiseks olgu siinkohal ära toodud sissekannetes mainitud isikute lühidat eluandmed nende esinemise järjekorras.

- Fernando Pessoa (1888–1935), Portugali luuletaja ja okultist.
 Aleister Crowley (1875–1947), Inglise okultist ja luuletaja.
 Hanni Jaeger (1910– u 1933), Crowley Saksa-Ameerika päritolu tüdruksober.
 Raul Leal (1866–1964), Portugali luuletaja ja okultist, Pessoa sõber.
 Antonio Tabucchi (1943–2012), Itaalia kirjanik. Paljude Pessoa teoste tõlkija itaalia keelde.
 Franz Kafka (1883–1924), Tšehhimaal sündinud saksa-juudi kirjanik.
 Rudolf Steiner (1861–1925), Austria okultist, antroposoofia liikumise rajaja.
 Ene Mihkelson (1944–), prosaist ja luuletaja.
 Mihkel Kunnus (1982–), esseist ja kirjanduskriitik.
 Justin Bieber (1994–), Kanada päritolu laulja.
 Ludacris [Christopher Brian Bridges] (1977–), USA räppmuusik ja näitleja.
 Mika Waltari (1908–1979), Soome kirjanik. Tema teos „Sinuhe” oli enim müüdud välismaine romaan USAs enne Umberto Eco „Roosi nime” tõlke ilmumist.
 Billie Holiday (1915–1959), USA jazzlauljatar.
 Charles Darwin (1809–1882), Inglise loodusuurija ja evolutsiooniteooria looja.
 Jospeh Dalton Hooker (1817–1911), Inglise botaanik, Darwini sõber.
 Gemistos Plethon (u 1355/1360–1452), Bütsantsi filosoof ja platoonik.
 Sokrates (469–399 eKr), Vana-Kreeka filosoof.
 Aristoteles (384–322 eKr), Vana-Kreeka filosoof.
 Platon (427–347 eKr), Vana-Kreeka filosoof.
 Carl Gustav Jung (1875–1961), analüütilise psühholoogia rajaja.
 Carola Madis (?–), Karl Madise tütar, meediastaar.
 Printz [Priese Prince Lamont Board] (1978–), USA muusik ja produtsent.
 Rihanna [Robyn Rihanna Fenty] (1988–), Barbadoselt pärit lauljatar.
 Emanuel Swedenborg (1688–1772), Rootsi teoloog, teadlane ja müstik.
 Marsha Keith Schuchard (?–), esoteerikaurija, tegelenud peamiselt Swedenborgi ja Blake’iga.
 William Blake (1757–1827), Inglise luuletaja ja kunstnik.
 Paracelsus [Theophrastus Philippus Aureolus Bombastus von Hohenheim] (1493–1541), Šveitsi arst ja alkeemik.
 Jacob Böhme (1575–1624), Saksa kingsepp ja müstik.
 Thomas Mann (1875–1955), Saksa kirjanik, Nobeli preemia laureaat.
 Indriði Indriðason (1883–1912), Islandi meedium, mängis olulist rolli spiritismi kanda-kinnitamisel Islandil.
 Edvard Grieg (1843–1907), Norra helilooja.
 Jelly d’Arány (1893–1966), Ungarist pärit inglise viiuldaja.
 Aldous Huxley (1894–1963), Inglise kirjanik.
 Robert Schumann (1810–1856), Saksa helilooja.
 Anna(?) Sprengel (?–väidetavalt 1891), salapärane naisterahvas(?), kes on tihedalt seotud Kuldse Koidiku Ordu loomislooga.
 William Wynn Westcott (1848–1925), koroner, Kuldse Koidiku Ordu kaasasutaja.

TIINA VEIKAT

*

mis teha kui on kaotatud piir
une ja ärkveloleku vahel
ja silmad nagu kergelt tuimusest kipitavad
ei ole ju mõistlik
passida ööpäeva hakul kui kodukakk
kuulata kella tiksumist
millel ajaga mingit pistmist pole.
panin küll punkti
aga tegelikult mõttepausi ei ole
sest viirastub mu mõttes ja silme ees
mõttelõnga rebendite tombukskeeratud
verine ja ärakohutatud mass
punkte tegelikult ei ole
on alguse-lõputa kõik
ma olen risoom

*

udusinine suitsupahvak
laseb lendu kõik
halva-hea-neutraalse, fantaasiad ja ihad,
mis mattunud küll juba olnusse
kuid kangekaelselt ilmuvad ja taas ilmuvad
nagu naer, mis peaks
vabastama, päästma ja abistama
ja miks see ketrab ja ketrab
rullib end jälle lahti mu silme ees
toonid, žestid, silmapilgud
ja iseendaga pean dialoogi

mis pigem šantaaži mõõtmeid saavutamas
sellepärast mahvingi
et valutult lasta endast välja see energia
ajatu kontemplatsioon iseendaga
kui väike teraapiasessioon
ilus on end tundma õppida

*

kellaseier muudkui tiksib
muudkui tiksib
sinu suu aina matsub
aina matsub
ja minu teatraalselt huvitunud pilk
sinu silmamustast edasi ei pääse
ei kuula, ei kuula
juba tund aega ei kuula su
lahtikäristatud veristatud huuli
mis ründavalt maigutavad
ära tahad süüa mind?
kas need punahuuled kordki kinni
kriipsuks traageldatud ei või olla?
sa vaatad mind, kuid ei näe
et pilk veel klaasim on kui klaas
kuid kui tuleksid veidi lähemale
näeksid mu silmis helkivaid kilde
protestimarssi ja uinunud hinge

ARVUSTUSED

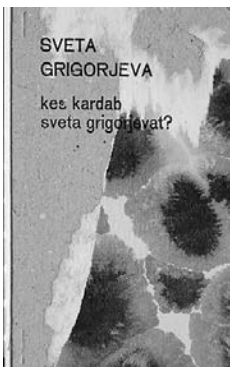
MAAGILINE SOTSIAALKRIITIKA

Eda Ahi

Sveta Grigorjeva
„Kes kardab Sveta Grigorjevat?”
Värske Rõhk, 2013

Sveta Grigorjeva luulekogu puhul paistab esitsa silma lausa programmiline kaasaegsus. Autor kirjutab kaasaegset ja hästivoolavat vabavärssi, mis tabab otse lugeja sotsiaalse närvi pihta. Tõepoolest – nagu Jürgen Rooste nüüdseks juba kurikuulsas „Jüri Üdi klubi”¹ saates nentis, suudab luuletaja ilma näilise pingutusega päris paljudele „ära panna”, puudutada selliseid teemasid, mis kõrvetavad. Arvukad arvamused tunduvad kinnitavat, et nende hulgast tõuseb erilisel esile eestivene teema. Siinkirjutajagi meelest on see oluline – nii ühiskondlikus kui ka isiklikus plaanis. Siiski pole mul käesolevas kirjatükis sugugi plaanis hakata lahkama eestivene identiteeti puudutavaid küsimusi. Usun, et seda on raamatuga seoses juba küllaltki palju käsitletud. Minu silmis kerkis Grigorjeva raamatu puhul tugevamalt esile miski muu, mis kõiki eelnevaid tahke loomulikult ei eita. Nimelt lummas mind tema luule veidi kummaline ja unenäoline meeleolu, mis justkui uduna tekstide kohal hõljub ja lugejat vaikselt oma nõidusesse mässib. Kuigi Sveta Grigorjeva tekstid kirjeldavad jõulist ja toorest reaalsust, läbib ometi paradoksaalsel kombel tervet luulekogu selgelt tajutav ebareaalne, lausa maagiline alatoon. Ja paratamatult kerkib huulile tuttavlik sõnapaar, mida ühe eesti sotsiaalkriitilise tooniga luulekogu puhul tundub olevat isegi kohatu kasutada, aga mis parata – maagiline realism.

Siiski, enne veel... Milline on üldse too Sveta Grigorjeva loodav reaalsus, millele ta lõpuks ikka ja alati vindi peale keerab? Õigupoolest on see juba pealiskaudsel vaatlusel veidi ebatavaliselt tajutav. Autori üldist teemaderingi vaadeldes näib, et Grigorjevat paeluvad marginaalsus ja stiihilisus. Need kaks tunduvad olevat olulised elemendid nii lüürilise mina kui ka teda ümbritseva maailma konstrueerimisel. Marginaalsuse all peetakse siinkohal silmas luuletaja huvi nii ühiskonna kui ka linnaruumi perifeeria vastu. Stiihilisus väljendub kõnealuse kogu tekstides peatumatu loodusjõu avaldusena inimeseksolemises – allumatusena igasugusele kontrollile, ohjeldamatuse ja teatava

1 Jüri Üdi klubi. Lihtsalt luule või noorte naiste luule? – ETV2. Esmaeetris 4.10.2013

Kuigi Sveta Grigorjeva tekstid kirjeldavad jõulist ja toorest reaalsust, läbib ometi paradoksaalsel kombel tervet luulekogu selgelt tajutav ebareaalne, lausa maagiline alatoon.

ürgsusena. Näiteks käsitleb autor meelsasti raevu, hullumeel-
suse ja pöörase ilu kohalolu meie igapäevaelus.

Kohe raamatu algusesse on paigutatud kaks sugestiivset
vene identiteediküsimusi puudutavat teksti, mis tunduvad
luulekogu edasise tonaalsuse paika panevat, vastates just-
kui heas mõttes lugeja ootustele. Tõepoolest, kõnealune
teema on üks raamatu alustalasid ja läbib seda punase nii-
dina. Ometi puudub eestivene teemat käsitlevates tekstides

igasugune paatos ja traagika, millesse eest-
lastest arvavad-kirjutajad tihtipeale takerdu-
vad. Autor tundub teadvat, et lugejad on tal
juba ette peos, mängides nende kõikvõimali-
kel tunnetel mõnuga ja väljakutsuvalt puän-
teeritult. Sest on ju selge, et vene küsimus ei
olegi õigupoolest mingi vene küsimus, vaid
samavõrd ja rohkemgi eesti küsimus.

Peale lugejate peenekoelise ning intel-
ligentse õrritamise oskab lüüriline mina
kahtlemata ka lihtsalt näkku virutada. Raev, mida leidub
Grigorjeva kogus ohtralt, tundub olevat puhas inimlikkuse
väljendus ja ühtlasi selle säilimise lakmuspaber. Ehk see-
pärast ongi autor selle oma lüürilisele minale pea et eluks
vajalikuks muutnud:

öelge kuhu

*kuhu pean minema
kus saan pisarsilmi öelda
ma olengi hull*

*täiesti sõge juba sünnist saati
täis sõnulsetamatut raevu
raevu kõige kuradi vastu mida näen ja puudutan*

[---]

*öelge kuhu
öelge ometi kuhu pean minema
ja ma vannun*

et ei lähe sinna kunagi (lk 62).

Tõesti-tõesti, inimlikkusekogemus sisaldab teadupoolest
alati üht tervislikku või veidi vähem tervislikku hulluse-
kogust, mis samuti Grigorjeva raamatus olemas on. See
väljendub nii eksplitsiitselt autori enda käsitluses (*mõni-
kord / vaatan mõnda hullumeelset / naist / ja mõtlen / et
kui ma oleks sina / küll ma alles / luuletaks*, lk 30), kui ka

implitsiitselt – lugejat enesesse haarava julge voo ja jõuna. Nimelt suudab Grigorjeva ka vormiliselt edasi anda teatavat närvilist-hüsteerilist, hulluse ääremail balansseerivat seisundit, vaheldades teadlikult (tihtipeale korduste abil saavutatud) kohati lausa ebalooslikku voogavust ja hoogust hakitusega. Niisugune stiil loob ka puhtalt vormitasandil mulje järskudest meeleolumuutustest, mis lugeja oma küttesse haaravad:

*ja siis ta annab mulle
suudluse suudluse järel suudluse suudluse järel suudluse suudluse
järel suudluse suudluse
järel*

[---]

*olen tüdruk nagu elu oma parimatel päevadel
suhteliselt üksik
kurb
ja*

hullumeelne (lk 59).

Ka tekstide sisuline meeleolu vaheldub – Grigorjeva luulekogu on iseenesest terviklik, kuid polüfooniline. Mitmetahulisuse ja ettearvamatus kaudu väljendubki raamatus inimlikkuse siiras ilu. *Tõelisest ilust ei olegi võimalik / üle kosta*, nendib lüürilise mina hääl (lk 36) lihtsalt ja rahulikult, kasvades seejärel tõeliseks lõvimõirgeks: TÕELISEST ILUST EI KOSTA TE KUNAGI ÜLE. Ometi suubub taoline hüüatus lõpuks jälle vaiksesse, kajana kummitama jäävasse tõdemusse: *ei kosta keegi kunagi üle / mitte kunagi*. Ja see ilu pole hillitsetud, võlts ega konventsionaalne, vaid tõeline – metsik, vaba ning hullumeelne. Ta ei tunne mitte ainult hiilgust, vaid ka kõntsa, olles just seetõttu kõikvõimas ja võitmatu. Taolisele ilule pole niivõrd lähedane mitte renessansiaja ideaalsus, vaid 19. sajandi romantikute pöörasus, toorus ja ehtsuseotsing. Kuid ei saa jätta märkimata, et siirus ja ironia käivad antud luulekogos maitsekalt käsikäes. Grigorjeva kasutab ironiat meisterlikult. Täpselt ja tundlikult väljendub see mitmes luuletuses. Näiteks võiks tuua teksti esivärsiga „kurva erootika järgse” (lk 56) ja luuletuse „anekdoot” (lk 60).

Rääkides konkreetsematest teemadest, mille kaudu Grigorjeva inimlikkuseotsingud (ja nende osaks olevad marginaalsuse- ja stiihiaotsingud) väljenduvad, ei saa me kaasajast üle ega ümber. Inimlikkus on ikka igavikuline – kuidas siis muidu –, tema väljendumisviisid ja selle ümber

keerlevad küsimused aga kannavad vääramatult oma aja pitserit. Need lood, mida Grigorjeva jutustab, toimuvad siin ja praegu, kõrvaltoas või naabermajas. Või ei – õigupoolest juhtuvad need hoopis meie endiga. Autor viib lugeja Tallinna ööelu keerisesse, mis on tema käsitluses ühtviisi tulvil nii teatavat elujõudu kui ka eluväsimust, pettumust ja näilikkust: *olen väsinud sellest / purjus seltskonnast / ja nende purjus luulest* (lk 54); *igavesed troonipärijad / lähevad ja jooivad täna minu eest / end kahekordselt purju / lähevad ja pettuvad / iseenda olen-nii-üle-kõigest pohhuismis / jälle jälle jälle* (lk 53). Samuti paistab Grigorjevavat huvitavat näilise ideaalsuse taga peituv reaalsus, mida võrstitavad heaoluühiskonna *esimese maailma mured* (lk 44). Grigorjeva tekstidest esile kerkivad tegelaskujud, kes taoliste probleemidega võitlevad, meenutavad kindlasti paljudele mõnda tuttavat või lausa iseennast. Leiame eest pealtnäha igati viksi ja eduka auhinnavõitja, kes öösiti oma autasusid lõhub (lk 52) või kõike kuritarvitab ja lõputus tähelepanuvajaduses heitleb (lk 47). Luuletus „hotel mama” (lk 45) visandab lugeja silme ette *pehmo kes elab suure tõenäosusega / umbes 30nda eluaastani (fingers crossed et ainult kolmekümnendani) / oma vanemate kulul*. „printsessi päevikud” (lk 44) jutustab sugestiivse loo lüürilise mina *persekkunud glamuursest enesehävitusest* – muljetavaldav nimekiri koosneb kolmest närvivapustusest, kahest luhtunud armastusest ja erakordselt range dieedi poolt põhjustatud kaheaastasest unetusist. Õnneks on jutustuse hetkeks jõutud *eluterve pungini*. Iseenda ja teiste inimeste ideaalsuspüüdlusest tekkinud väsimus kerkib esile ka tekstides „postbordell” (lk 37), „*oma ilusaimal pohmelusehommikul” (lk 38), „musta pori näkku” (lk 39) ja „*vahel saan nii vihaseks” (lk 51). Pääseteena näib lüürilisele minale olevat „koledate meeste kurb luule” (lk 29, vt ka „hea lihtne luuletus”, lk 66 ja „kõik mu printsid”, lk 84), mis kahjuks samuti ei paku lõplikku pääsemist, vaid ainult põgusat eskapistlikku lohutusemomenti.

Niisiis huvitab Sveta Grigorjevavat reaalsus. Huvitavat kombel portreeterib ta aga seda reaalsust koos selgelt tajutava ebareaalsuse, maagilisuse ja isegi muinasjutulisusega. See viimane – pahupidine, tihtipeale irooniline – peegeldub märkimisväärse selgusega ka keelekasutuses, mis vaevalt et juhuslik on: „hoovikuninganna 4 ever” (lk 27); *seitsme maa ja mere taga / seal kus kevadeti iga asfaldiaärne muruplats / meenutab puhastamata jäänd tuhatoosi* (lk 34); „printsessi päevikud” (lk 44). Isegi luulekogu nimiluuletus „kes kardab sveta grigorjevavat?” (lk 81) jutustab mahedalt-muhedalt iroonilise loo muinasjutu-teemaga seotud koolitunnist. Luuletuse „teistmoodi drag queen” (lk 71) puhul ehitab autor aga tekstile vaevumärgatava muinasjutuliku selgroo,

kasutades numbrimaagiat: *seitsmeaastaselt juba enne kella seitset hommikul / olin ema tehtud / uhke soengu veel uhkema ema ostetud roosa lühikese kleidiga / juba hoovi peal valgetes seitsmesentimeetrise / tallaga valgetes platvormkingades / jalgu kõlgutamas*. Seda maagilisust rõhutab aga veelgi tege-laskuju, kelle kõnealune tekst loob. Tegemist on teatavat sorti pahupidi-muinasjutuprintsessiga, kes elab oma eebenipuust tornis ega soovigi sealt teiste sekka alla astuda, sest talle *piisab alati endast*.

Maagiline element Sveta Grigorjeva luuletustes ei tähista aga ainuüksi (ega eelkõige) keeleliste vahendite kasutamist. Suur osa autori luuletustest näib olevat kantud teatavast üldisest maagilisest meeleolust, ebareaalsuse puudutusest, mistõttu meenubki määratlus „maagiline realism”. Grigorjeva tekstides on toores reaalsus põimunud ulmleva ebareaalsusega ja seejuures just nimelt sellisel viisil, et need omavahel vägivaldselt ei põrku, vaid eksisteerivad ühes ruumis rahumeelselt, ilma liialdatud tähelepanuta koos. Tihtipeale on see ebareaalsus väljendatud otseselt – ebamaiste olevuste mainimise või ilmutuslike olukordade kirjeldamise kaudu. Järgnevalt tsiteeritavas luuletuses räägitakse näiteks ähvardavast sõnumist kaitseinglilt (vt ka „värvin juuksed jälle teist värvi et eilsed suudlused”, lk 77). Kuid seejuures pole tegemist mingi erakordse juhtumiga, kuna terves tekstis on tajutav unenäoline ja kergelt painajalik korduvus (*iga jumala päev*):

*hoia juuksed alati märjad
sest hetkel kui nad ära
kuivavad*

*vajud sa põhja
nagu
russalka*

*sosistab kaitseingel
kõrva mulle
iga jumala päev
[---]*

*täna
kui kõik
mis me mõlema
ümber hõljub*

*on olendid kes oma nime ei ütle
[---]*

mina olen see kes oma kuradid on luku taha pannud

Lisaks tundub äsja tsiteeritud tekst oma diabolika² ja saatuslikkusega astuvat dialoogi lausa bulgakovliku kuratlikkusega. Isegi „Meister ja Margarita” kipub vägisi meenuma, kuna mõlemaid raamatuid ühendab läbiv uhkuse, julguse ja hulluse (või isegi hulljulguse) temaatika.

Peaosa kuulub siin loomulikult Lasnamäele, mis saab luulekogus sootuks uue pilgu kaudu õilistatud. Kurikuulsat Tallinna linnaosa kujutab Grigorjeva unenäolise imedemaana, perifeerse paradiisina.

Grigorjeva luulekogus on keskne roll ka kohtadel – õigupoolest on need, kui Marc Augé terminit laenata, tihtipeale hoopis mittekohad. Peaosa kuulub siin loomulikult Lasnamäele, mis saab luulekogus sootuks uue pilgu kaudu õilistatud. Kurikuulsat Tallinna linnaosa kujutab Grigorjeva unenäolise imedemaana, perifeerse paradiisina. Lasnamäest saab peaaegu et pühapaik³, kus võib juhtuda imesid: *ole minu hall paradiis / veel ehitamata kanali algus ja kanali / lõpp* (lk 27).

Samuti kohtab näiteid konkreetsetest ebareaalsetest (*ükskord ma rahustasin tuule maha*⁴, lk 35) ja ilmutuslikest (luuletus „ilmutus”, lk 41) olukordadest. Ka linnaosa elanikke kirjeldatakse justkui eriskummalist töugu – teistsugust ja armastusväärset. Lasnamäelaste hulgas on *sarnase toore energiaga ilusad ja ebastabiilsed / paneelmajade printsid ja printsessid* (lk 75), *kõige ilmekamad joodikud* (ibidem), *juba lootuse kaotanud / aga endiselt veel ilusad ja noored / lapsevankritega naised* (lk 34). Autor visandab tegelaskujusid, kelle põgusalt kirjeldatud olemus loob ometi väärmatu mulje tohutust elujõust. Need inimesed on tõesti elusad ja ilusad. Niisiis ei leia väide, et Lasnamäel *on kõik täpselt samamoodi nagu / mujalgi* (lk 34) kogu laiemas kontekstis mingit kinnitust. Sedasi jätkates võib tõesti juhtuda, et Sveta Grigorjeva teeb Lasnamäe populaarseks (vt „*siin kodus nende karkude peal”, lk 75).

Sveta Grigorjeva kogus kõneleb korraka nii realisti kui ka idealisti, nii kahe jalaga maa peal seisva ironiseerija kui ka kõrgeleennulise, siira unistaja hääl. Tegelikkus omandab raamatus maagilise maigu. Nii sisuliselt kui ka vormiliselt on luulekogu siduvaks mõrdiks või isegi kandvateks telgedeks stiihilisus ja marginaalsus, eelkõige väljendub see kiirelt vahelduvas rütmis, aga ka teemakäsitluses (nt hullus, raev, pöörane ilu jne), mis tinglikult nende kahe märksõna alla liigitub. Tulemus on tasakaalustatud ja terviklik, samas aga sisemiselt pingestatud ning kontrastne. Raamatu vääratus seisnebki tema võimes oma lugejat raputada. Paigast – ja paika.

2 Vt ka „*oma ilusaimal pohmeluse-hommikul“: *viimaseid lühikestes seelikuis kevadlinnukesi / käevangus kuradi / endaga* (lk 38).

3 Grigorjeva kasutab sageli ka religioosseid sümboleid. Lisaks paradiisile viidatakse kogus korduvalt ka nt Jeesusele (nt lk 82) ja jumalale (nt lk 69).

4 Vrd ka luuletusega „*oma esimesed” lk 18, kus kordub tormi ajal üle läve astumise kujund.

KILE LÄBI JA KAUDU

Monica-Linde Klemet

Lauri Teder

„Mullikile”

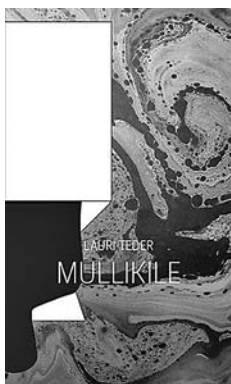
Värske Rõhk, 2013

Noorluule näib kõnelevat põletavast üksindusest, armastusejanust, selle kestmise ja püsimise lootusest, painavast igatsusest, ülierutusest ja tühimusest, kallimaga kooselamise ainurõõmudest ja tülidest või hoopis *kutsikatrüüdist* (lk 58). Noorluule on üldiselt siiras, vahel piinlikkuseni, vahel vaikuseni, mis jääb pärast luuletuse lugemist meelde hõljuma, kuna tekst on puudutanud midagi olemuslikku (nt „Koletise esimene tulemine”, lk 14). Lauri Tedre esikkogu lugemine kujundaski minu jaoks mõiste „noorluule”, ent tema luules on veel midagi muud.

Kõigepealt pealkiri „Mullikile”: kile motiiv vilksatab läbi terve luulekogu. Kui Betti Alveril olid Emajões korallid, siis Tedrel on kotikiled. Kile kasvab isegi lumikellukeste ümber. Kile kujund vastandab möödunud rohi-oli-rohelisem-aja, mil noor Alver olla sillalt korallid Emajõkke heitnud, ja tänapäeva, mil vääriskivide asemel ning lillede kõrval lebab hävinematu kile. Killesse võib suhtuda mitmeti: ta on odav, teda on liiga palju, ta kestab nii pagana kaua, ta saastab, nii lämmatab kui kaitseb. Aga kõige enam on ta sarnaselt vääriskividega püsiv. Kile justkui sümboliseeriks kaasaja keskkonna reostust, samas steriilsust (pea kõik tooted on kiletatud) ja ühiskonna eraldatuse painet, mis tekitab lämmatava vaakumis olemise tunde ning takistab vabalt hingamist.

Rikutud mõtlemisega inimene võib luulekogu tagakaaanel olevat torujat roosat moodustist näha samuti kui üht kilet, mis kaitseb küll lastesaamise või näiteks suguhaiguste eest, aga on samal ajal vaatamata oma kaitsvale funktsioonile ikkagi takistuseks saavutamaks täielikku füüsilist lähedust ja ühisloomingut. Visuaalist rääkides on kujundaja Lauri Järvlepp andekalt välja toonud debüütikogu idee: kui raamat tagurpidi pöörata, ilmub kujutis mustast mehest, kes valgest karbist välja tuleb – nagu munast kooruv tibu. Kasti pakitud (või end ise pakkinud) mees on tõenäoliselt mässitud mullikillesse, mis kaitseb noort tundlikku natuuri purunemast. Tedre luuletamine on justkui eripärane viis maailma kogeda, mõtestades seda turvaliselt „omas mullis”.

Lisaks mullikile kaitsvale funktsioonile ta ka eraldab, käitudes kui vahekile tajuja ja tajutava vahel. See kile on

õrn, aga olemuselt augukindel, mistõttu ei võimalda otse tajuda, mõista, kuulda ega armastada. Luulekogus kuulub korduvalt mõte, et kaugelt on kergem armastada kui lähedalt. Eemalt armastades saab armastaja toita endas oma kallima ideaalpilti ja kujutlust nende vahel olevast suurest armastusest. Lähedalolemine seevastu tähendab teise (ja enda!) nõrkuste ning pahupoolte tunnistamist, pannes kiindumuse alatasa proovile. Nii võimaldabki too vahekile ülal hoida kujutlust tõelisest armastusest, kuna „päriselt” polegi kohtunud.

Kui Betti Alveril olid Emajões korallid, siis Tedrel on kotikiled.

Kile millegi/kellegi vahel või ees on takistus ning sellele vastukaaluks tekib püüd kile katki teha, kogemaks maailma vahetult. Samal ajal annab vahekile olemasolu võimaluse aduda ümbritsevat veidi kõrvalt. Vaatleja

positsioon on valutum ning turvalisem, sest ta ei saa vastu näppe nii nagu ehk mõtlematu ja spontaanne elutormleja. „Mullikile” luulemina ideaaliks ongi ühtviisi täiel rinnal elada ning samas kõike distantsilt vaadata. Kõrvaltpilk ning kerge iroonia annavad Tedre armastuslüürikale samuti humoorikama tooni: *seekord / üritan mitte üle pingutada / tähed jätan taevasse* (lk 7), *just nagu usk, lootus ja / hormoonid* (lk 54). Kahetise suhtumise kilesse tõi välja ka Maarja Pärtna, arvustades „Mullikilet” Müürilehes: [---] *ühest küljest tahaksid nad justkui enda turvatsoonis püsida, teisalt aga tõukab neid tagant igatsus kogeda vahetuid ja ehedaid inimsuhteid*¹.

Mind huvitasid Tedre noorluule igiteemade kõrval hoopis autori omapärased eestluse ja looduse vaatlused ja katsumised. Luuletaja tunnistab eestluse identiteedikriisi (minu lemmikluuletuses „Dekatõnts”, lk 23), vaadeldes seda aegajalt pilkeliseltki – näiteks polnud vaesund joodikule jäänud muud kui tema rahvus (lk 67). On näha, et Tedre jaoks on see teema oluline, ent praegu ta üksnes kaardistab probleemi, näidates, kuidas eestlus elab vanast koltunud rahvusromantismi rasvast ning värsket ega tõelist rahvuse minapilti tekkinud pole. Loodan, et luuletaja jätkab teemasse süvenemisega ning püüab edaspidi täpsemini sõnastada, milles meie identiteedikriis seisneb, ning näidata, kuidas tema seda probleemi enda jaoks lahendada püüab.

Teder käsitleb huvitavalt teemat inimene-loodus – tundub, et luuletuste minategelasest linlane näeb loodust samuti läbi kile: ta ei rahuldu selle kevadega, mis teda ümbritseb, vaid otsib ehedat *ökokevadet* (lk 24), unustades, et ka linnas on loodust. Ta tõrjub tõelist loodusekogemust eemale, seades ette näilisi takistusi: *kui seda linna ees poleks / (siis me mõtleks selle välja)* (lk 24). Või kaheldakse, kas loodusesse igatseja saabki seal ilma tehnoloogiata enam hakkama: *kuni*

1 M. Pärtna. Järjehoidja: Lauri Teder „Mullikile”. –Müürileht 20.10.2013.

wifi-võrguga kaetud maja / vajub sambla all looka (lk 55). Jällegi ilmneb siin tundlik ja kergelt irooniline keskkonnateadliku linlase ootuste tajumine: ühelt poolt igatsetakse maale, tõelise looduse rüppe, olles väsinud linnakeskkonna tehislikkusest, teiselt poolt ei suudeta aga lahutamatuks saanud tehnoloogiast isegi looduses loobuda. Nutitelefon on ju maakodus või metsarajalgi inimestel sageli näpus.

Luulekogus leidub minu meelest ka mõningaid pinna-pealseid sügavuste kraapimisi. Näiteks luuletus sellest, kuidas surmast jääbki mõtlemata, kuna tegeldakse söögitegemise, nõudepesu, suudlemise jms-ga (lk 26). Samas annab see võte aimu minategelase süütundest eksistentsi tuumküsimumuste vaagimata jätmise pärast. Süü olemasolu aga tähendab, et nende küsimustega tegeldakse. Ometi taotletud iroonia (tegevuste loetelu) ei tööta, kuna selle rikuvad luuletuse klišeelik avalause *ma pole veel jõudnud / oma hauakivi kujundada ning lõppsõna surmast jääbki / jälle mõtlemata* (lk 26). Leidub ka teisi üksikuid kujundeid, mis jäävad kõrva kriipima, kuna nende tähendus on sagedast kasutamise tühjaks jooksnud ning järele jäänud vaid tühi suures: *mis sõda see meil on / milles kõik langevad / ja mitte keegi ei võida* (lk 28).

Omakeel on Tedrel põnevasti kujunemas – häid sõnalaide ja õnnestunud kujundeid on mitmeid. Ühtedeks nende hulgast on juba eelmainitud *ökokevad* ja *dekatõnts*, lisaks veel universumist tuletatud *elusersum* või näiteks igatsuse definitsioon kui *teadvusele ärganud / olendi haigus* (lk 45). Või hoopis kirjeldus, mis teeb Tartu luuletajale kalliks: seal olla kogetud erinevaid asju, sealhulgas *mõnikümmend pahiiks löödud sõnatust* (lk 27). Jaapanist pärit mõistet *hikikomori* (sotsiaalselt tagasitõmbunud ning erakluses elav nooruk) kirjeldab Teder õnnestunult ning poeetiliselt kui *seinte vahele taandunu* ning *tüdinult seintele maandunu* (lk 33-34). Omaette draamavõtet kasutab poeet aga luuletuses „Pehme naishääl” (lk 36) – selliseid julgeid teistpidi pööramisi ootaks tulevikus veelgi.

Lauri Tedre luuletused on tundliku inimese maailmataju kirjeldused. Neid on huvitav lugeda, sest nad on äratuntavad ja tabavad. Vahel esitab ta aga mõningaid tähelepanekuid ning kogemusi pelgalt visandlikult, mispärast teravmeelset tähelepanujuhtimisest kaugemale ei jõuta. Teder on esikkoguga teinud väga julge sammu: astunud mullikilest turvatud kastist välja, olles valmis olema haavatav. Lisaks kaitsvale mullikilele lugesin antud luulekogust välja veel vahekile, mille läbi kõike tajutakse. Siinkohal võibki öelda, et lugeja loeb ja tõlgendab kõike läbi oma lugejakile, nii et ülalöeldu võib hetke pärast mullikilele pigistamist plõksti läbi saada. Kile on igalpool ees, aga just tema läbi ja kaudu

tekib vajadus lugemiseks, kirjutamiseks, rääkimata arvamistamisest, sest ilma vahekileta kogeksime kõike nii ehedalt, et polekski vajadust midagi väljendada, mõista ega tõlgendada. Oleks ainult sõnatu kogemine.

LINNA TAGANT ALGAB TEINE MAAILM

Linda-Mari Väli

Mait Vaik

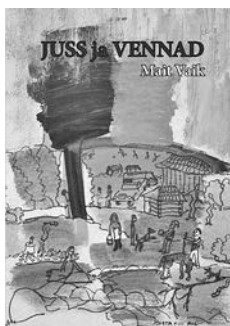
„Juss ja vennad”

Puiestee OÜ, 2013

Mõned asjad ei anna end kohe kätte: läheb natuke aega ja avanemist, et mõista ning omaks võtta. Küllap tuleks nii-moodi suhtuda ka teise inimesse – näha teda ilma isiklike hoiakute kujundava sõelata, mis väljastpoolt tulvavat paratamatult enda kaudu vormib. Läbi lastakse vaid tuttavlikuks jahvatatud teemad, kuna kõik võõras jääb justkui mingi takistuse taha, mustendades seal ähmase, moonutatud tõelusena. Iseendast taandumine võib seega küll keeruliseks osutuda, ent kannab samas erilisi vilju: eelkõige avaramat vaatlust ja rikkalikumat mõistmist.

Mait Vaigu romaanidebüüt „Juss ja vennad” saaks sellise suhtumise puhul proovikiviks. Ehmatavana mõjuv mõtte-maailm ning olustik võib alguses eemalegi tõugata, kuna peategelased, kolm kasvuaastas, satuvad juba esimestel lehekülgedel üsna võika seatapu korraldajateks ja see pöörane veretöö võib pahaaimamatule lugejale üsna äkilselt mõjuda. Tundub, et autor pole katsunudki võimalikku kokkupõrget vältida, pigem vastupidi: ta alustaski nagu kõige kompromissitumast sündmusest, lastes tegevustikul alles hiljem maheneda (kuigi mahenemiseks saab seda nimetada vaid seatapukontekstist lähtudes) ja peatege-lastel avaneda. Esimeste lehekülgede šokk üritaks justkui pinda alt ära lüüa, et hiljem tühja koha pealt uut, puhtamat mõistmist kasvatada.

Sellega seoses meenub Michael Hanekese film „Benny video” (*Benny’s Video*, 1992), mis algab samamoodi seatapmisega, juhatades sellega sisse ühe teismelise nihestunud isiksuse. Kuid kui Hanekese veretöö toimub talitsetud, eesmärgipärasel ja nõnda ka pisut steriilses õhustikus, lähenedes sellega pigem linnakeskkonnale, siis „Jussis ja vennades” on seatapmine selgelt talurahvalik sündmus. Ühest küljest jöhker, aga teisalt aus ja otsekohene: loomale hüpatakse lihtsalt selga ja lüüakse talle puss kõrri, unustades kõik eeskirjad, elektripüstolid ja moodsa maailma nõudmised. Seatapmine on sel moel lihtsalt elu igapäevase tõsiasja tunnistamine, toiduahela paratamatus, mille kõrvutamine linnainimese kilekotis ostetud ribikondiga ei muuda seda mitte õilsamaks, vaid ainult võõrdunumaks sündmuseks.

**Maa ja linna vastandamine
tundubki „Jussi ja vendade”
lâbiva suure teemana.**

Maa ja linna vastandamine tundubki „Jussi ja vendade” lâbiva suure teemana. *Neetud maaelu, praegu istuks kuskil linnas, t otaks pangas ja ajaks raha kokku selle asemel, et siin põllul roomata* (lk 8), teeb keskmisest vennast minajutustaja (kelle nime Mait Vaik mõneti tähendusrikkalt ütlemata jätab, kuna nõnda saab minajutustaja autoriga justkui samaseks) juba esimestel lehekülgedel oma suhtumise selgeks ega väsi seda lâbi terve raamatu üha vaimukamalt ja vahedamalt

 le kordamast. Kolme noormehe siunamisest tekib kujutluspilt, et maa on justkui inimlapse piinamiseks välja mõeldud kristuskoloonia, millele vastanduseks seatakse pidevalt linn: unelm, mis kujuteldava varjuna maa j oleda tegelikkuse kohal ripub. Maad samastatakse tammsaarelikult t oo ja vaevaga; ühe kindlameelse talupoja kirjeldust võiks sama hästi kasutada ka Vargam e Andrese iseloomustamiseks: *Ta oli sedasorti  dige mees, kes teab kindlalt, et üks inimese püha kohus on tema t oo. [--] Kuna ta oli nii  dige, tegi k ok  digesti, ei andunud elum onudele, ei läinud v aiksematelegi kompromissidele, säilitas alati oma kaasasündinud v arikuse, siis oli ta ka pisut r o mutu, kuid veelgi nukram, seda kahjuks ka ta lähikondlased* (lk 47). Tammsaare ikoonilises epop oas võib samuti näha teatavat maa ja linna vastandusliini, kus „Tõe ja  digure” kangelase Indreku rännak lâbi viie k oite kajastab otsekui eestlase teekonda maalt linna, kusjuures lõpuks jõuab peategelane ju uuesti maale. Olgugi, et Vargam e jääb kõigele vaevale (või ehk isegi armastusele) vaatamata üsna k oledaks paigaks.

„Jussis ja vendades” jõuavad peategelased samuti maale tagasi, ehkki seda ps uhholoogilisemas võtmes, leppides lõpuks oma koha ja saatusega. Nähes Vaigu teoses eelkõige kasvuromaani, saab peategelaste maavaenust justkui mingi üldisema, essentsiaalsema konflikti väljendus, milles kajastuvad sirguva inimese kohanemiskeskused, tema iseisvusmistahte ja -hirmu vastuoluline põimumine. Sellises käsitluses kumaks maavaenu sügavama põhjusena isa patriarhaalne  levm oim, ümbritseva kogukonna n iline piiratus ja  ldinimlik eksistentsiaalne v oeristustunne, mis nii paljudele kirjanduslikele kangelastele (ka Tammsaare Indrekule), kui mitte inimsoole üldse, omane on. Kolm venda ongi võõrdunud – nad on võõrdunud oma pere- ja kogukonnast ning samamoodi on kogukond võõrdunud neist. Vendade p o rased vembud, nende mõtlematu ja m o dutundeta käitumine eristab neid  lej aanutest, toites ümbritsevate negatiivseid ootusi nende suhtes üha uuesti. See on justkui suletud ring, millest v aljap aasu ei paista.

Üsna sarnane ahel joonistub välja ka Soome klassiku Aleksis Kivi kuulsaimas teoses „Seitse venda”, mille

peategelased on samuti ennustamatu käitumisega ja satuvad kõiksugu sekeldustesse. Kusjuures Kivi vendadest vanim, Juhani, meenutab mitmes mõttes „Jussi ja vendade” Veltsi – nad mõlemad on äkilise loomuga ja kangekaelsed –, samas kui noorimad, Vaigu Juss ja Kivi Eero, lähenevad teineteisele oma taiplikkuse ning teravuse pinnalt. Mõlema kirjainiku kangelastest on midagi metsikut ja ohjeldamatut, nende algatatud sündmused kulgevad pööraseid, tragikoomilisi radu pidi, muutes nad mõneti triksterlikeks vembumeesteks, kelle moraal ja käitumismuster irdub enamuse kokkuleppest ning kellele pole oluline mitte niivõrd eesmärk kui mängulust. *Neis* [Veltsis ja keskmises vennas] on *instinktid küll analüüsivõimest kiiremad* (lk 53), võtab üks „Jussi ja vendade” kõrvaltegelastest olukorra kokku. Vaigu ja Kivi kangelased tegutsevad mingist pidevast innust kantuna. Isegi siis, kui nad oma tegude tagajärgi tunnistavad, ei tee nad vajalikke järeldusi, et järgmine kord sarnasest olukorrast pääseda.

Mõlemad romaanid käivad kompositsiooniliselt küll ühte jalga – vendade pöörased seiklused, nende võõrandumine ümberkaudsest kogukonnast ja lõpuks iseseisvumine –, ent kui „Jussi ja vendade” selgrooks on kolme noormehe suhe oma isaga, siis „Seitsmes vennas” sarnane karakter puudub. Isakuju ongi vist Vaigu poolt kõige põhjalikumalt lahti kirjutatud tegelane terves raamatus. Tema arutluste kaudu kujuneb psühholoogiliselt täiesti usutav ja huvitav karakter, ehkki autori eesmärgiks pole ilmselt olnud psühholoogilise romaani kirjutamine, nagu me seda tavakontekstis tunneme: isakuju väljendab rohkem mingit maailmavaadet ja on arvatavasti vajalik kolme venna mässumeelsuse avamiseks. Isa on maa sool, ta on elu edendaja ja harija, aga samas ka kivi-rähkilikult pragmaatiline tegelane, kelle edu ja õnn seisneb sageli kahtlase taustaga sahkendamises. Isa lakkamatutes arutlustes ja monoloogides väljendub talupoeglik maailmanägemus (mis on teataval määral omane ka teistele Vaigu kangelastele): ta vastandab end moodsale, poliitkorrektselt suhkrukele maailmale, tunnustades selle asemel põllumehe-elu ehedust ja väge (ehkki see on loomulikult nüüdisaegset tüüpi põllumeheelu).

Vaigu vendade maavaenus võikski näha eelnevalt oletatud vastandumist isale ja tema maailmavaatele. Kui Tammsaare Indrek jõuab tagasi maa (ja oma isa) juurde pärast pool elu kestnud rännakut, Aleksis Kivi seitse venda saavad küpseks ränkade, siirderiituse taoliste katsumuste järel, siis Vaigu vendadel läheb asi pealtnäha libedamalt – raamatu lõpus lahkub vanim vend poolvabatahtlikult isakodust ning kolib oma vanaisa tallu, et alustada seal iseseisvat, talupoeglikku elu. Nõnda saab maaga leppimine „Jussis ja vendades” üsna sümboolseks – isa võimu alt vabanedes

kaob konflikt maaga ning hajub sisemine mäss, mis varem pöörasesse tembutamise ajas. Tekib tunne, et moodne maailm pole mitte väärtus omaette, vaid hoopis noore inimese põhjendatud vastandamisvajaduse tugipunkt, mis vajaduse lakates ka oma mütologiseeritud tähenduse kaotab.

Tervet raamatut läbiv religioosne liingi (näiteks diakonist sulase vestlused, isa arutlused jumalast, vendade seiklused kirikus jne) mõjub selles kontekstis moodsa maailma vastandusena: see on teise lähtekoha toomine peaegu kanooniliseks muutunud teaduslikule maailmapildile, mis tunnustab vaid empiirilisi katseid ja kogemusi. Ühes oma lõpututest monoloogidest seletab isa poegadele: *Ega ma ei arvagi, et Jumal on iga päev ühe ja sama näoga. Ega ma ei teagi, milline ta tegelikult on. Ma kahtlen isegi, aga ainus, milles ma ei kahtle, on see, et ta ikka on. Ja selles, et inimene teda huvitab, et ta suhtleb inimesega. Muidu ei oleks ta ka Jumal, vaid Suur Pauk kosmoses, sellest ei ole mul küll sooja ega külma, olgu ta nii võimas kui tahes* (lk 80). Ühest küljest puudub sellises suhestumises sügavam metafüüsika, ent teisalt on taolises vaates puhast usulist kindlust, jumalikkuse igapäevast tunnustamist, mis ongi võib olla üks kristluse peamistest voo- rustest – lootuse ja lohutuse pakkumine. Ka kolme venna vanaisa on oma surivoodil pudeli salamisi sisse smuugel- datud viina kõrval pojapoegadega arutledes veendunud, et läheb pärast surma paremasse kohta. Selles pole mingit küsimustki, kuna puhas, jäägitu usk toetab teda.

„Jussis ja vendades” esinevad episoodilised kangelased on samuti moodsale, urbaniseerunud maailmale omamoodi vastanduseks või kontrastiks. Põhjamaisele talupojakultuurile omaselt annab kolme venna kodualevis tooni alkoholism, ümberkaudsetel pole enamasti ei helgeid tulevikuperspektiive ega mingeid suuremaid püüdlusi: kaasaegse edukultuse silmis liigituvad Vaigu kangelased kahtlemata „kaotajateks”. Teisalt näib see perifeerne alev olevat nende loomulikuks keskkonnaks. Inimesi ja loomi raviv veterinaar, kes tervendab kassiahastuses joodikut puhta piiritusega, ei saakski linna kuuluda. Nagu ka kohalik kons- taabel Libe-Atsi, kes tõlgendab seadusi oma

paremat äranägemist mööda. „Jussi ja vendade” kangelased on ühest küljest alla käinud ja korrumpeerunud, teisalt aga mingi uut moodi sõltumatuseni jõudnud. Moodsa maailma reeglid nagu ei puutukski enam nendesse, need on väljaspoolsus, millega pole vajadust ega võimalustki enam uuesti ühenduda. Samas on ääremaa ise Vaigu kangelastele teatavaks „õigustuseks”. Edukuvandi perspektiivid

Põhjamaisele talupojakultuurile omaselt annab kolme venna kodualevis tooni alkoholism, ümberkaudsetel pole enamasti ei helgeid tulevikuperspektiive ega mingeid suuremaid püüdlusi: kaasaegse edukultuse silmis liigituvad Vaigu kangelased kahtlemata „kaotajateks”.

lihtsalt ei ulatu sinna ega ole seal võimalikudki. Vaid kolme venna isa eraldub ülejäänud kogukonnast oma rikkuse ja eduga, ent see pigem rõhutab teiste võimetust materiaalseks eneseteostuseks.

Vaigu vendade võõristuse ja vastandamisvajaduse teise tagamaana (isasuhte kõrval) võiks sel juhul näha üldisele edukultusele alla jäämist: oma „saatuse” tõttu ei saagi vennad nendesse kõrgustesse pürgida, mida ühiskond neilt näib eeldavat. Vendade sünnikoht ja olmetingimused oleks justkui õnnestumistele takistuseks, põhjustades pettumuse- ja jõuetusetundest tekkivat eesmärgitut mässu. Sel moel resoneerub „Juss ja vennad” paari aasta eest Ott Kiluskilt ilmunud romaaniga „Veidrikud ja võpatused”, mis räägib samuti noore inimese elust väljaspool „sünnimuste” keerist, perifeerses Peipsi alevis. Ka seal on maa mõnes mõttes nagu mingi tõrjutute ääreala, kuhu jäävad maha need, kes pole mingil põhjusel veel linna jõudnud. Moodustub kogukond, mis on küll ülejäänud maailma tavade ja tegemistega kurnis, ent jääb samal ajal sellest välja; linn on olemas, aga see eksisteerib pigem kujutlustes kui tegeliku kogemuse tasandil. Ka seal lokkab alkoholism ja enamus tegelaskujudest on pisut paadunud. Sealjuures tunneb noor peategelane aga tuttavat eksistentsiaalset võõristust, mis kumab läbi tema kasvuloo. Kuid kui Kiluski jutustajapositsioonis väljendub vaigse vaatlemise melanhoolne kargus, siis Vaigu stiil eristub oma jõulise tooni ja jõhkra võitu otsekohesusega. Ühest küljest on minategelase jutustamisviisis ja sündmustikus noorteromaanile omast hoogu ja enesekesksust, teisalt kulgeb see lähenemine üsna tavapäratult keskkonnast tingitud enesepositsioneerimise kaudu.

Vaik näibki kajastavat mingit hoopis teist tüüpi, eesti kaasaegses kirjanduses üsna tundmatut olukorda ning maailmanägemust. Kui minajutustaja oma hoogsal toonil külakiige süütamisest või bordelliäri kavandamisest räägib, pole selles ehtsale noortevaimule omaselt midagi moraliseerivat ega eriti põhjendatutki. Alles „Jussi ja vendade” kulminatsioonis, raamatu lõpuosas toimub vendades justkui mingi murdumine. Pidevate vempude kaootiline koomika võtab uue, traagilise näo. Noorte sünnipäevapeole, kuhu kolm venda sulandumisraskusi trotsides ikkagi lähevad, *saa-buvad maakonna kõige kohutavamad rusikakangelased* (lk 98) ja vennad näevad end korruga kõrvalt: *kolm jõmmi irvitasid autole toetudes, selles eas, kus suudetakse täna veel taburet pilbasteks peksta, aastake edasi on aga ka taarakoti tassimine paras pingutus* (lk 98). Jutustaja lisab, et [---] *selliste esmane soov pole mitte peksta, seda nagunii, aga kuskilt noorusest jäänud kihk üle olla, hirmutada ja alandada* (lk 98–99) ning selle tähelepaneku valguses vennad justkui näeksid, kuhu

nende valitud rada võib viia. Kolme venna pöörane, põr-
mustav rünnak „rusikakangelastele” oleks sellest nägemu-
sest tingitud ängi väljendus, katse rünnata oleviku kaoses
kumavat trööstitut tulevikuperspektiivi, mis võidu saavu-
tamisega kummutatakse. Teisalt õõnestab vägivallavaja-
dus iseenesest võimaliku muutumise jalgealust. Jõutakse
tupikusse, millest läbi pääsemiseks peab kasutama mingit
hoopis uutmoodi, alles tundmatut lähenemist.

Pöörasele seatapule ja metsikutele vempudele, nooruse
uljusele, hooletusele ja rõõmule järgneb seega küpseks
saamine, iseseisvumine ning mingi püsivama maailmapildi
esimeste võrsete tärkamine. Esitatakse endale paratamatu
küsimus, mida tõeliselt tahta: vanimal vennal on selleks ilm-
selt iseseisvus ja enesetõestamine, keskmisel ülidiskreet-
selt edastatud armastusliin „korralliku” tüdruku vastu (mis
on jälle omamoodi sümboolne, sest just valitud tüdruk näib
esindavat tammsaarelikku maaideaali töökuse ja talitsetu-
sega) ja noorimal tahe jõuda kusagile mujale, kaugemale või
paremasse kohta, kuhu üha pöörasemaks muutuv tembuta-
mine paistab viivat. Sellise kasvuromaanina sobiks „Juss ja
vennad” kindlasti noorema generatsiooni lugemisvarasse,
ent samas paistab see teos piisavalt mitmemõõtmelisena,
et sääraseid žanripiiranguid ületada. Vaigu maailmaga kaasa
võnkumiseks polegi vist vaja muud, kui vaid natuke avatust,
et heita hetkeks kõrvale see sõel, mis meid teiste inimeste
ja maailmanägemuste tõelisest mõistmisest lahutab.

POEET TÄHTEDEGA KUUD PÜÜDMAS

Marit Karelson

Johannes Semper

„Päike rentslis”

Eesti Kirjanikkude Liidu kirjastus, 1930

Johannes Semper ei paistnud siurulaste hulgas silma erilise santlaagritamise või skandaalitsemisega. Võrreldes selliste provokatsiooniliste kujudega nagu Gailit või Visnapuu, või siis avameelselt armujoovastust ülistava Underiga, mõjusid tema noorpõlve luulekogud „Pierrot” (1917) ja „Jäljed liival” (1920) tagasihoidlike ja intellektuaalsetena. Arvatavasti jättis just suurem vormiteadlikkus, teadvustatum ilutaotlus, Semperi laiemale publikule mõnevõrra arusaamatuks ja kaugeks. Oli ta ju läbi käinud peenest prantsuse ja vene sümbolistide koolist, mille radikaalseimatest vormitaotluslikest püüetest, mallarmélikust idealistlikust sümbolkujude tulevärgist ta küll üsna varakult lahti ütles¹, kuid mille esteetilisi arusaamu rohkem või vähem teadlikult oma luuleloomingus järjepidevalt rakendas. Küllap seetõttu jäi varjule Semperi varaste luulekogude sensuaalne pool, mille mõjuvust ühena vähestest on esile tõstnud omaaegne kirjanduskriitik Nigol Andresen, nimetades Semperi värssse laetuks aistingutest, kirgedest ning erootikastki². Semperit võibki pidada väga mitmepalgeliseks, alati rahutuks intellektuaaliks, kes ühesegi vormi või mõttesse jäägitult ei kiindunud, vaid pidevas muutumisprotsessis oma isiksusele sobivat vormiväljendust otsis. Mõtlejatest oli talle südamelähedane elu katkematu muundumisena käsitlev Henri Bergson. Kirjanikest sümpatiseerisid Semperile kaasaegse maailma dünaamikat jõuliselt esitavad Émile Verhaeren ja Walt Whitman, kõige enam vahest aga alatine rahutu endastkippuja André Gide, keda ta on nimetanud ka *kirglikuks hulkuriks siseilmas*³. Nii ei jäta Semperi luulekogud muljet vormilisest ja temaatilisest tervikust, vaid koosnevad eriilmelistest tsüklitest, milles iga luuletus oma sisu ja vormi harmooniaga mõjub kui omalaadselt pingestatud vaade autori siseellu. Kui vabavärs, siis mitte lihtsalt sõnade summa, vaid *elektrijoast elektriseeritud*⁴.

Pärast kaht Siuru aega jäävat kogu, kus esiplaanil on subjekti meelelised aistingud ja ihad, pöördus Semper Tarapita vaimus ühiskondlikemate teemade, kaasaegse maailmaga suhestumise poole. Just niisugune luule domineerib kogumikus „Rytmid” (1922). Sellele järgneb mõnevõrra üllatuslikult Semperi vahest kõige vahetumalt meelelisi naudinguid

Semperit võibki pidada väga mitmepalgeliseks, alati rahutuks intellektuaaliks, kes ühessegi vormi või mõttesse jäägitult ei kiindunud, vaid pidevas muutumisprotsessis oma isiksusele sobivat vormiväljendust otsis.

ja optimismi, looduslähedasi rõõme ja joovastust kuulutav „Viis meelt” (1926). Semperi viimaseks koguks enne sõda jäi 1936. aastal ilmunud „Tuuleratas”, kus on tunda küpse poeedi tasakaalukust, võib-olla et väsimustki.

Üheks tähelepanuväärsemaks luulekoguks võib aga pidada „Tuulerattale” eelnenud „Päikest rentsliis” (1930), kus loomingulise küpsuse tipp-perioodil olev poeet end juba oma täies võimekuses avaldab. Selles luulekogus ühtivad ligi 40-aastase Semperi luuletajaküpsus ja vaimne teekond uueks elujooksuks, mis on senisest mõtestatum ja mõtlikum, jätmata sealhulgas noorusele omast tundekultust. Võib-olla on just seal jõudnud Semper kõige lähemale 1915. aastal sõnastatud luuleideaalile, mille nõudeks seab, et luuletus olgu *tundmuse ja idee nägemata kokkusulatus ning filosoofiline sümbool, shest lõpmatuse poole*⁵. Antud luulekogus sulanduvad aeg ja ajatus, ruum ja ruumitus, mõte ja intuitsioon, ja veel miski... „Päike rentsliis” on luuletaja vaade teispoole enda välimist kihti, nii oma siseilma põhjasügavustesse kui ka kõrgustesse, kuid samuti püüd heita pilk endast välja ning veel kuhugi... Kuid kuhu? Sellised on Semperi mõttepinge keskmed.

Luuletamine sünnib küsimisest tõelise ja kujuteldava piiride kohta, subjekti püüdest end määratleda olevikuliste, minevikuliste ja kujutluslikena tajutavate nähtuste virvarris. *Kas seisan ma een mingi silmapette? [---] mu ümber on tõde kui muist / ja muist nagu muinasjutt*, sõnab hämmeldunud poeet „Päike rentsliis” avaluuletuses (lk 6). Küsimus on kuust, keda luuletaja on äsja näinud põikisuunal üle põllu jalutamas ning siis kahvatu Ofeeliana⁶ järve uppumas. Samas paistab kuu endistviisi kõverana taevas. Kõik on seda mõistatuslikum, et kuu vajub järve sügavusse ning kaob sinna jäljetult, nagu poleks midagi juhtunudki. Poeet pöördub küsivalt taevatähtede poole – sinna, tähtede jaotusesse, peab ju olema peidetud seletus; tähed justkui moodustaksid silpe, neist paistab tekkivat sõna, mis on *idude idu, kõigi asjade side* (lk 7). Luuletajat tababki välgusahvatusena selgusehetk – ta tahaks tähti haarata, sirutab käed, kõiksus pinguldub tõeluse saladusteni juhtivaks sillaks. Ent juba kaotab poeet jalge alt pinna, olles otsekui ise sügavikku vajumas – sarnaselt kuuga. Kogetud selgushetkest on jäänud vaid mälestuskild, *valgusehõde, tunnetusraas*, et on olemas maailma tõeline struktuur, jõud, mis seda koos hoiab ja juhib. Poeet asub hetkeks sõnana ilmunud tõelust mõtete ja instinktidega taga otsima. Otsima ajas, laskudes järjest kaugeneva

5 J. Semper. Ridala kauged rannad. – Vaba Sõna 9/1915, lk 253.

6 Nime tollane kirjaviis.

mälestuskillu jälgedes oma minevikku. Ning otsima ruumis, minnes põikisuunal üle põllu, nagu ennist oli kõndinud Ofeelia näoga kuu, kellest mõistatus alguse sai.

Ofeelia nimi ei esine siin ilmselt mitte juhuslikult. 1870. aastal kirjutas oma loometee alguses olev, hiljem intuiitiivse aistinguülistajana tuntust kogunud prantsuse poeet Arthur Rimbaud luuletuse „Ophélie”, kus lüüriku rolli samuti läbi Ofeelia tegelaskuju mõtestatakse. Nagu Semperil, on ka seal poeet Ofeeliaga seotud mõistatuslike sündmuste tunnistaja: Hamleti pruut hulbib looridest ümbritsetuna lainetaval veepinnal, käib kaldal lilli korjamas, tema ümber hõljuvad müstilised lauluviisid. Rimbaud'lik lüürik, erinedes semperlikust, usub oma sõna jõusse: poeedi käes on võime sõna abil müstilise udu hajutada, maailma korrastada ja paika panna. Tähed laulavad küll oma saladuslikku laulu ning jõe kohal kostub hullumeelseid romansse, kuid erinevalt Ofeeliast, kes lõpmatusega silmitsi seista ei suuda ning looduse ohkeid kuuldes kõnevõime kaotab, on poeet müstilise sõnastaja, ja kogetud salapära muutub tema sõnade läbi lüüriliseks kujutluspildiks. Rimbaud' üldisemas luulekontseptsioonis on oluline mõiste *dérèglement de tous les sens*, mida võib tõlkida kui *kõigi meelte segipaiskamist*. Poeet peaks maailma tõeluse tunnetamiseks seda kõigi oma meeltega kogema. Läbi elama kõik oma helgemad ja tumedamad instinktid, laskma siseelul ja tundmustel vabalt segi paiskudes mässelda. Tuntuimaks taolist meelte tunglemist esindavaks luuletuseks on ilmselt Rimbaud' „Purjus paat” (*Le bateau ivre*), kus luulet kogu maailma endasse haarava merelainetusena käsitletakse. See mäslemine jääb aga alati mõistuse poolt kontrollituks ega muutu kunagi sihituks rabelemiseks. *Meelte segipaiskamine on mõistuslikult põhjendatud*, ütleb Rimbaud⁷. Selle eesmärgiks on tunnetada universaalset, lõpmatut, senitundmatut, ja panna see siis sõnadesse, mis tulevad poeedi seest. Poeet on tõelisuse nägija ning selle kuulutaja lugejale.

1921. aastal ilmunud artiklis „Prantsuse uuvemast kirjandusest”⁸ iseloomustab Semper Rimbaud'd kui *geniaalist poissi*, kelle looming kätkeb endas *elurõõmsat hinge, tundmuste sygavust, hinge otsekohest aroomi ja armastusrytmi*. Rimbaud'le omast elutunnetust näeb Semper 20. sajandi

alguse prantsuse kirjanduses valitseva vaimesuse peamise kandjana: domineerivaks on pääsenud helgetooniline instinktikultus, mis väsinud iga-sugustest eeldefineeritud esteetilistest reeglitest, jaatab elu kõigis ta avaldustes ning laseb eluhoovustel kunstiteostki kujundada. See on vastuseis intellektuaalselt läbimõeldud kirjandusele, mis Semperi sõnul tundmuste sügavustesse

7 Arthur Rimbaud [1871]. Lettre à Paul Demeny du 15 mai 1871. – *Poésies complètes*. Pariis: Livre de Poche, 1998, lk 146-158.

8 J.Semper. Lahtised lehed. Prantsuse uuvemast kirjandusest. – Ilo 12/1921, lk 41.

ei lasku, vaid ainult inimhinge välimise pinna kujutamisele piirdub. Tõelisuse tunnetamiseks peab kirjanik tungima oma hinge sügavustesse, endas peituvate *tundmuste nõiduse*ni, selle kaudu maailma kogema ning läbielatud väljendama enda sisemusest esile kerkinud sõnadega – nii sünnib elutäiust edasiandev teos, täis hinge värisemisi ja leegitsemisi. Sellesse põlvkonda paigutab Semper kubistide ringkondadega seotud André Salmoni, Max Jacobi ja Guillaume Apollinaire'i, sümbolismi helgetoonilise edasiarendaja Francis Jammes'i, ning samuti talle endale nii südamelähedase André Gide'i. Mõistusjäraste kirjanikena toob ta kaasaegsetest välja Marcel Prousti, saksavaenuliku Paul Claudeli ning sotsialistliku suunitlusega ajakirja *Clarté* („Selgus”) ümber koondunud rühmituse, millega olid seotud Henri Barbusse ja Anatole France.

Semper ise ei näi jäägilt pooldavat kumbagi suunda. Tema isiklike esteetilisi seisukohti avavatest mõtteavaldustest võib välja lugeda, et kunstis ja kirjanduses pidas Semper

Tema isiklike esteetilisi seisukohti avavatest mõtteavaldustest võib välja lugeda, et kunstis ja kirjanduses pidas Semper oluliseks eelkõige harmooniat ja tasakaalu, hoides äärmuste suhtes distantsi.

oluliseks eelkõige harmooniat ja tasakaalu, hoides äärmuste suhtes distantsi. Ka oma isiku juures ilmnevaid vastandlikke omadusi ei püüdnud ta eitada ega alla suruda, vaid nägi neis inspireerivat kooslust. *Barbar ja esteet!* ütleb Semper enda kohta tudengipõlve päevaraamatus ning näeb selles kahetisuses vaimuerksa maailmatunnetuse alust⁹. Nii tuleb ka tõdeda, et kuigi Semper Rimbaud'likku *hingesügavuste*-kultust kahtlemata kõrgelt hindas, on tema

enese loomekontseptsioon algusest peale küllaltki mõtestatud, võib isegi öelda, et filosoofiliste tagamaadega. 1912. aastal Noor-Eesti IV albumis avaldatud essees „Lüürik ja meie aeg” domineerib tugevalt Nietzsche'lik kunstikäsitus; viimase idee kunstiteose dionüüsilisest (tundmustepõhisest) ja apolloonilisest (ratsionaalselt kujundavast) poolusest on temasse niivõrd juurdunud, et esineb läbiva motiivina juba mainitud tudengiaastate päevikuski. Üha rahutuma ning ratsionaalsest mõttest järjest enam kaugeneva Nietzsche kõrval paelub Semperit aga juba varakult eespool mainitud Henri Bergson, kes intuitsiooni ja aru vahekorrad selgelt ja mõtestatult paika paneb. Bergsoni tekstides näib Semper olevat leidnud nii mõtte- kui loomisnaudingut, argi-

tust nii mõistusele kui tundmustele. *Ja nii, lahutatud igast päädpöörivast kirgede virust, võin jälle anduda Filosoofiale, mis mu sees nägemata, truuna edasi elutseb. Kätte võttes jälle mõnda Bergsoni teost üle nii kaua aja, [tunnen – M. K.] kuidas mu meeled produktiivses loomirõõmus*

9 J. Semper. Päevaraamatud. Tartu: Ilmamaa, 2013, lk 14.

10 J. Semper. Päevaraamatud. Tartu: Ilmamaa, 2013, lk 217.

töötavad [---] – nii kõlavad Semperi tudengipäeviku viimased sõnad¹⁰. Ka 1915. aastal esitatud käsitlus luulest kui *filosoofilisest sümboolist* on suuresti Bergsoni filosoofia põhjal konstrueeritud.

Teatavat kaldumist tasakaalust välja, kas siis ratsionaalsuse või tundmuslikkuse suunas, võib Semperi loomingus siiski märgata. Tema varasemates tekstides on tunda noore autori poolehoidu pigem instinktiivsetele eluülistajatele, 1927. aastast alates liigub Semperi looming aga üsna tugevalt realistlikus laadis proosa suunas, noorusaja rabelemistest mõnevõrra distantseerudes. Nihked toimuvad ka tema suhtumistes teatud kirjanikesse. Kommenteerides tudengi-aegset vaimustust André Gide'i „Maistest toitudest”, tunnistab Semper, et vähe on teoseid, mis teda omal ajal *sisemiselt nii lõkendama on pannud*, kuid et nüüd tunduks see talle liialt kaootilisena¹¹. Isegi Proust avaneb Semperile nüüd uuest perspektiivist: kui ta 1921. aastal Prousti intellektuaalsete kirjanike hulka liigitas, siis 1934 ilmunud esseekogumikus „Prantsuse vaim” on temast saanud ennekõike oma ajakujutuse tõttu bergsoniliku elutunnetuse kandja. Proust on ajatunnetuse nihestaja, oma mälusügavikku sukelduja, loomingu läbi mineviku olevikuks elustaja. Ilmselt on teravenenud ka Semperi enda ajataju. Senisest mõtestatumana ilmnevad kogus „Päike rentsliis” bergsonilikud kategooriad – ruum, aeg, iseäranis aga mälu.

Mis selle kuuga siis oli?

Kuu on endiselt taevas nagu hiigelsuur kõver küsimärk. Just äsja tundub ta olevat Ofeeliat meenutava palgega põiki üle põllu jalutanud ja jäljetult järvevette libastunud. Oli see nüüd tõesti kuu, tema valgusvihk, Ofeelia, poeedi kujutus – või kas üldse miski? Poeet on sõnatu. Kuid mitte ilma lootuseta leida sõna. Selleni viiv niidiots püsib helendava mälestuskilluna tema enda sees. Ja nii sukeldubki luuletaja mõistatuse lahenduse otsinguil iseendasse, kus helendav tõelusekild järjest kaugenevat näib.

Pöördumine iseendasse tähendab esmalt aistingute teravdumist: maailm avaneb poeedile läbi tema enda meelise tunnetuse. Ning esimeseks tunnetatavaks elemendiks on valgus. See pole aga mitte enam kuu-, vaid päikesevalgus, kevade intensiivne kiirgus, mille läbi kogu maailm hiilgavaks ja helgeks muutub („Kiirgav kevad”, lk 12–13), „Täna teid mõistan”, lk 14–16). Siin ei ole enam tegemist salapärase tähemõistatusega – taevas on „haljas” nagu loodus maa peal. Poeet laseb kevade lainetusel endasse kanduda ning näib justkui tervet maailma mõistvat. Kevade trillerdustest sünnivad luuletaja südames helinad, päikese all löödud tiritammidest

11 J. Semper. Roger Martin du Gard. – Looming 10/1937, lk 1148.

saavad luuleridade tiritammid. Ängistavad juurdlemised on kadunud, luule sünnib poeedi kevaderõõmust ja võib vabalt temast välja piserduda, näiteks sillerdavasse kevadhku või teiste inimesteni, kel silmis samasugune helk. Ei mingit painavat sõnade poole püüdlemist, need tulevad poeedi seest justkui iseenesest. Ent kui kuu koos tähtedega jälle taevasse ilmub („Alasti kevad”, lk 17), tunnetab luuletaja taas midagi mõistatuslikku – hoomamatut, võõrast jõudu, mis pole pärit temast endast, kuid mis teda järjest taevatähtede poole tirib, nii et pind taas jalge alt kaob ja keha tühjusse rippuma jääb. Poeet on maapinnast lahti, peadpidi taevas, tähtede vahel. Ent tähendab see mõistatusliku sõna ilmutist? Vastust siit ei selgu.

Subjekti sees keevate instinktiivsete tundmuste mäslamine on läbiv terves „Päike rentslis” esimeses osas. Need pole aga alati helgetoonilised, vaid kohati ka tumedad, vahel isegi hirmutavad, ilmutades end loomalik-pahelisenena. Inimese instinktipärase olemise keskmena kerkib esile mõistekolmik loom-loodus-looming, mida võib võtta ka kui üht peamist luulekogu läbivat mõttemotiivi. Inimene kasvab looduselementidega ühte: temast saab taevast ja maad ühendav pea alaspidi ilmapuu („Täna teid mõistan”), siis üle kontinendi ulatuv *piirita üleheletet aid* („Õö tund”, lk 24–26), järgmisena *inni ajav*, rabelev loom, kellel *kirg värisevain sõõrmen* („Loom”, lk 27–29). Luuletuses „Loom” esineb inimene õigupoolest kahepalgelise loom-jumalana. Nii kerkibki küsimus, kumb on õieti kumma looja: kas loom jumala või jumal looma? See näib osutavat, et inimeses on nii loomalik kui jumalik loominguine alge – või siis pigem mõlemad lahutamatuks koos, *pahe* ja *hää* ühtesulandununa. Looming, sealhulgas ka luuletus, sisaldab mõlemaid instinkte.

Instinktide möllates, inimese ja looduse ühtesulandudes toimub poeedi jaoks ajaliste ja ruumiliste piiride nihetamine või kaotamine. Ruum avardub, aeg tõmbub kokku. Seinad, mis peamise ruumilise takistusena esinevad, lammutatakse maha. Luuletuses „Tuisk” (lk 32–25) sööstab poeedi hing tormipenina seinte vahelt välja ning pöörab majad pahupidi. Luuletus „Hotell” (lk 71–78) esitab linna kui ängistavat seintelabürinti, mida lüürik tuulekeerisena maha kiskuda tahaks. Ruumid esinevad umbsete ja toad hämaratena. Luuletuses „Uned” on poeedi majal auklik katus, kust nõiduslik öötaevas läbi paistab (lk 30), pannes poeedi hõikama: *Ah, ruumi, / ei seda puudu jää!* (lk 31). Luuletajas sulanduvad kokku või vahetavad kohad horisontaaltasapinnad, vertikaalne ja horisontaalne mõõde segunevad. Poeet pöörab end pea peale („Täna teid mõistan”, lk 16), tunneb jalgades tiibade kergust, mis otsekui annaks talle võime ühtviisi nii joosta kui lennata („Kiirgav kevad”, lk 12). Teises luuletuses

ühendab ta aga ilmapuuna ning loom-jumalana taevase ja maise („Loom”, lk 29). Ofeelia jälgi asub ta ajama põikisuu- nal üle põllu, järgimata senituntud radu, tundes mõistatust korraga *taevan ja maan* (lk 9). Kogu ilmaruum saab lüüriku jaoks jagamatuks tervikuks, avades nii inimkogemusele senitundmatuid dimensioone.

Ruum avardub, aga aeg tõmbub seevastu kokku. Piiritletuse kaotanud ruumis, mis vahel koguni tühjuseks või kaoseks muutub, pole tal enam kuhugi kinnituda, et laiali laotuda. Minevik saab olevikuks. *Piirideta üleheletet aias* võib ühte öösse mahtuda terve luuletaja minevik („Öö tund”, lk 24–26). Sügis ja kevad võivad esineda samaaegselt („Improvisatsioon sügises”, lk 52–54). Sügisesse jõudnud poeet tõdeb, et temas on endiselt elus kevad, mis viitab „Päike rentsliis” esimese tsükli kevadisele instinktipiller-kaarile. Samas on kevade-tsükkel laetud Semperi esimes-tes luulekogudes ilmnevaist motiividest, milleks on see- sama tuulena tuiskamine, tajumise aistingukesksus (eriti lõhna- ja kuulmisaistingu) ja loodusega põimunud erootiline tunne. Aeg tõmbub kokku luulekogu sees, aga ka Semperi varasema luuleloomingu aktualiseeringuna. Selleks kokku- tõmbajaks on just luuletamine. Poeet tõdeb (luuletuses „Improvisatsioon sügises”), et just looming on tema jaoks viis elustada ja manada välja *kevadäikest*, mis temas endi- selt alles on.

Aeg näib olevat kokku tõmbunud, minevik olevikuga üheks saanud. Siis aga, luulekogu eelviimasel luuletuses, ilmneb, et on veel üks piiratud ruum, mis poeedile seni märkamatuks jäänud, ja veel üks aega laiali laotav pind. Selleks on kellakapp, milles asub tiksuvate osutitega sihver- plaat („Kell”, lk 79–82). Kella osutite nihkumine numbrilaual on viimane instants, mis aja laiali laotab, ruumiliselt tajuta- vaks ja kategoriseeritavaks teeb. Poeet kuuleb kella halasta- matut tikk-takki tunnimehe vahisammuna, mis teda valvab: ta pole vangistatud mitte ruumi, vaid aega, kella vankuma- tusse, ühetaolisse tiksumisse, mille vastu ta on võimetu.

Aga sellesse aja tiksumisse, mis vangistab poeeti, sek- kub veel üks teine rütm – koputus uksele („Koputus”, lk. 83–85). Koputajaks on Logos, sõna, kes end lõpuks poeedile ilmutab. Logos esitleb end kui *liikumatus, rahu, tasakaalu*, tõelisust, mis asub teispool muutumist, mistõttu selleni ei vii ükski sild, mille luuletaja on oma aistingute tormle- mises ehitada püüdnud. Seisva tõe alge peitub küll luule- taja sees, ent asub aistingujõgede peegelpinnast allpool ning isegi jumalast kõrgemal. Luuletamine, mis on poe- dis äratanud nii loomalikud instinktihoovused kui ka juma- liku loomisvõime, osutub asjatuks. Nii jääb lüürik ilmunud Logose ees kõnevõimetuks, olles kaotanud needki sõnad,

mis tal olid. Luuletajale on jäänud vaid pime laotus ja ise-enda hämar sügavik. Kuu-mõistatus on jäänud lahendamata. Õigupoolest pole kuud enam taevaski – on kadunud suur kõver küsimärk, mõistatuse alge. Luuletaja peab tõe poole püüdlemist alustama küsimuse otsimisest. Just sellest peaks Bergsoni järgi alustama ka filosoof, juhitud oma *pooljumalikust* loomevõimest¹².

Barbar-esteet, intuiitivik-ratsionalist, loom-jumal vastanduse kõrval esineks Semperis justkui veel prantsuse-eesti kultuuridihhotoomia.

Semper bergsonlikkus tuleb siin selgelt ilmsiks. Erinevalt samuti bergsonlikust Proustist ei leia Semperi luuletajasubjekt tõelisust loovast kirjutamisprotsessist ega muudest mineviku ja oleviku sulandamise katsetest. Samuti ei leia ta seda oma olevikuinstinktides nagu André Gide, ega rimbaut'likust meelte segipaiskamisest. On see üldse kuidagi leitav? Ehk leiab selle oma sügavustest hoopis lugeja? Just endasse vaatama kutsub Semper kaasinimest. Maha jätma välimist kesta, vaatlema enda peegeldust ja haarama poeedil käest, jagades tema *kaasrõõmu tõtt* („Ligimene”, lk 10–11). Poeedi põikisuunaline pilk loeb su silmist, mida sa peeglist ei näe ja kutsub su endaga kaasa. Võib-olla märkama päikese pealispindse peegelduse all rentslivett ning selle kohal taevas säravat päikest.

„Prantsuse vaim”

Kahel pool lahte / valvavad majakad. / Enesen kahte / näen vastaskallast, tõdeb Semper luuletuses „Kaks randa” (lk 22). Johannes Semperi suur huvi prantsuse kultuuri vastu on üleüldiselt teada. Mitmel pool oma noorpõlve kirjutistes on ta tunnistanud, et prantsuse kirjanduselus toimuv peaks olema eeskujuks eestlastele, kellel aeg on ära pöörduda kitsast saksa kultuurile orienteeritusest. Hiljem ilmunud rohkearvulised prantsuse kirjanduse alased käsitlused päädivad esseekogumikuga „Prantsuse vaim”. Samas pidas Semper algusest peale oluliseks algupärase eesti kirjanduse loomist, andes justkui mõista, et ta ka ise sinnapoole püüdleb. Jüri Talvet on Semperis näinud ainsat Noor-Eestiga seotud isikut, kes võinuks tõeliselt mõista Juhan Liivi kui ühe eesti algupärasema luuletaja loomingut¹³. Barbar-esteet, intuiitivik-ratsionalist, loom-jumal vastanduse kõrval esineks Semperis justkui veel prantsuse-eesti kultuuridihhotoomia. Ometi lüüakse luuletuses „Kaks randa” taoline kahe majaka vastasseis peagi sassi. Horisontaalsust läbistavana ilmub vertikaalne mõõde, millel on pakkuda hoopis teistsugused vastandused. Semper on ise ennast nimetanud internatsionalistiks, kelle jaoks kõik

12 G. Deleuze. *Le bergsonisme*. Pariis: Quadrige/PUF, 1966, lk 4.

13 Jüri Talvet. *Mis Noor-Eesti Liivi-kaanonisse ei mahtunud*. – *Methis. Studia Humaniora Estonica*, 1/2/2008, lk 69.

rahvused on võrdse väärtusega ja huvipakkuvad. Nii nagu ei saa teda pidada rahvuslaseks, ei tule teda mõista ka vaid „prantsuse vaimu” kandjana.

Selles Siuru fotodel ranges sõdurimundris, tagasihoidliku ilmega esinevas noormehes peitub enam kui esialgsel vaatlusel paistab. Seda rõõmustavam on tõdeda, et mitmed noorema põlvkonna kirjandusuurijad on leidnud tema loomingus paeluva uurimismaterjali ning on teda olevikule lähemale toomas. Semperi tekstid pakuvad nii mõttenaudingut kui loomisrõõmu.

AUTORID

Eda Ahi (24):
„Elan ja mängin jätkuvalt”

János Áfra (26)
on pärit väikesest Hajdúböszörmény linnast Ida-Ungaris. Ta on õppinud Debreceni ülikoolis kunstiteadust, kirjandust ja filosoofiat ning tema debüütkoogu *Glaukoma* („Glaukoom”, 2012) pälvis mitmeid tunnustusi. Áfra on kulter.hu ja prae.hu kultuuriportaalide toimetaja ja kirjutab tihti kunstikriitikat.

Kristel Algvere (24)
sõrmitseb käes kaardipakki, mille ta sündides kaasa sai.

Jim Ashilevi (29)
elab Kalamajas ja töötab Von Krahlis teatris. Talle meeldivad suured robotid ja kantrimuusika.

Piret Jaaks (33)
on hariduselt teatriteadlane, kuid ühtlasi ka ajakirjanik ja näitekirjanik. Aeg-ajalt kirjutab ta lühijutte tavalistest kummalistest inimestest.

Hannelele Kaldmaa (21)
käib ringi, pliitsid ja märkmik kaasas, ning püüab lugudes teed leida.

Marit Karelson (29):
„2014 on maagiline aasta. Olete te mõelnud Orwelli, Murakami ja muu taolise peale? Et taas on vahetumas üks inimpõlv? Mina küll... niisama, ajaviiteks, ja mõeldes iseenda sünniaastale.”

Monica-Linde Klemet (29)
üritab kohale jõuda.

Reet Klettenberg (33)
on hariduselt eesti filoloog, isehakanud hungarofiil, paberitega ungari kirjanduse tõlkija, ameti poolest eesti keele ja kultuuri lektor Ungaris.

Maian Kärmas (36)
õppis prantsuse keele õpetajaks Tallinna Pedagoogikaülikoolis ning Roueni ülikoolis, töötab aga sootuks Vikerraadios ja Raadio Tallinnas. Laulab ja kirjutab laule. Teistele laulutekstide loomise kõrval on viimase viie-kuue aasta jooksul pead tõstnud ka luuletekstid.

Joonistas ka siis, kui läks magistrisse ja keegi enam ei joonistanud. Ja kui ta EKA lõpetas oli ta veel viimane, kes joonistas ja pärast teda pandi joonistusosakond kinni. Viimati nähti joonistamas ahve.

Liisa Kruusmägi (25)
hakkas joonistama enne kui lugema. Kõigepealt joonistas laua peal, siis avas laua taga jõulukaardivabriku. Pliiatsikarp on ta ustavaks kaaslaseks olnud lapsepõlvest saati. Ta joonistas kunstikoolis ja ülikoolis, kodus, loengutes, lennujaamas ja kohvikus, Portugalis, Ameerikas.

Marianne Lind (28):
„Mulle meeldib tekstis minna lasta ja lõbutseda, muretult sõnade vahel kekselda ja neid ebatraditsioonilises järjekorras ritta seada. Ja porgandid.”

Siim Lill (26):
„Kust algab Pikku Kakkonen, kust Hô Chí Minh?”

Antti Sinitsyn (25):

„Meeldib enamasti dokumenteerida kordumatuid sündmusi, jäädvustada linnaruumi ja kasutada erinevaid sotsiaalmeedia platvorme nende avalikustamiseks. Ei meeldi diip teema ning lavastused. Minu fotovoogu saab jälgida Instagramis: @anttisinitsyn”

Helena Läks (26)

tahaks vahepeal hoopis ahje ja kaminaid laduda.

Kaur Riismaa (27)

on kirjutanud luuletusi, aga on ka mitte kirjutanud.

Jürgen Rooste (34)

avaldab Värskes Rõhus esimest korda.

Petra Szócs (32)

on Rumeenias sündinud ungari luuletaja ja režissöör. Ta on õppinud Budapesti filmikoolis stsenaaristikat, loonud kolm lühifilmi, tegutse-

Lauri Teder (23):

„Kirjutamine on põnev, aga vahel on hea luuletused niisama elamisega ära raisata.”

nud kostüümikunstniku ja fotograafina, tõlkinud ungari keelde saksa kirjandust. Tema debüütokogu *Kétvízköz* („Vetevahe”) ilmus 2013.

Andra Teede (25)

on luuletaja ja ajakirjanik. Sõiduõpetaja ütleb, et väga emotsionaalne.

Zoltán Tolvaj (35)

sündis Budapestis, aga veetis varajase lapsepõlve Brasiilias. Ta on õppinud ungari ja portugali filoloogiat ja kirjandust, avaldanud kaks luulekogu ning vahendanud ungari keelde hulganisti portugali ning brasiilia luulet, mh Carlos Drummond de Andrade ja Manuel Bandeira loomingut.

Kelly Turk (21):

„I'm the best.
Fuck the rest.”

Marko Veinbergs (20)

on pärit Jõhvist. Ta õpib hetkel Tallinnas bioloogiat ja keemiat ning kirjutades saab ta tihti ainekse nendest valdkondadest. 2011 ilmus tema debüütokogu „Hingetallaja”.

Tiina Veikat (25):

„Romanist ja uniastuja. Parimad sõbrad: mõte, vaikus, teater, Woolf, Markson, Proust, Cervantes, Barthes, Cixous, Simon, Miller.”

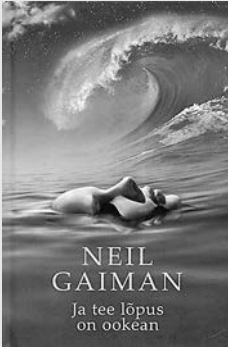
Linda-Mari Väli (25):

„On kummaline kirjutada endast isikutuvustust, kui sa seda isikut ise kahtluse alla sead. On see isik üldse olemas? Eksisteerib ta veel kusagil peale mu kujutluse? Ja on temas ka midagi vääruslikku? Aeg-ajalt tunnen, et see kujuteldav isik piirab mind. Tal on suur ego, tahtmised ja tungid, ja ma võin ainult oletada, kui hea oleks olla ilma temata: poleks kusagile kiiret, mitte millegi pärast põdeda. Lihtsalt olemine ise ja ei midagi muud. Aga kuidas küll lahti saada sellest piiratud isikust? Kas piisab sellest, kui ma teda läbi näen? Aga kuidas näha nii selgelt ja lihtsalt? Mulle tundub, et siin enam paljad sõnad ei aita...”

Eleen Änilane (22)

nühib päeval Sussexi ülikoolis pinki inglise kirjanduse ja meediauuringute tudengina. Õhtul teeskleb targa näoga muusika-, teatri-, filmi- ja kirjandus-sõpra ning midu inimese moodi inimest. Oösel kustutab *backspace*'i taksides kogemata välja voolanud sõnadeplahvatust. Vahel jätab mõne sõna alles ka.

RAAMATU- TUTVUSTUSED

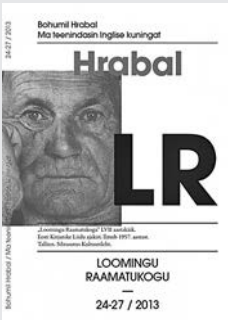

Neil Gaiman „Ja tee lõpus on ookean”

Varrak, 2013

Tlk Lauri Vahtre

Tunnustatud fantaasiakirjaniku Neil Gaimani viimase teose peategelane naaseb üle pikkade aastate oma kodulinna Sussexisse. Matuste tõttu lapsepõlvekoju tagasipöördumine toob nimeta jäetud jutustajas esile vanad ja ammu unustatud mälestused ning lugeja kantakse aega, kus peategelane on kõigest seitsmeaastane poiss. Maailmas, milles see leidlik ja otsusekindel noor poiss peab hakkama saama, on õnnetute sündmuste tõttu valla pääsenud tumedad jõud. Hirm, võõristus ja üleloomulik ongi Gaimani jaoks vahenditeks, mille abil kõneleda reaalsusest. See on ühe poisi teekond täiskasvanute maailmas, mis kohati võib tunduda liiga suur ja kummastav, et seda üldse mõista.

Bohumil Hrabal „Ma teenidasin Inglise kuningat”

Loomingu Raamatukogu, 24–27/2013

Tlk Küllike Tohver

Bohumil Hrabali tihe narratiiv toob lugejateni aastakümnete pikkuse muheda loo Praha kelneri Dité tõusust ja langusest. Oma elus eksib Dité peaaegu kõigega, kuid just need ebaõnnestumised teevad temast ka äärmiselt sümpaatse jutuvestja. Peategelase monoloogi ja seal peituvate lugematute kõrvalpõigete kaudu loob Hrabal lugejatele laiema ajalooildi 20. sajandi keskpaigast. Hrabali teose kõige iseloomulikumaks tunnuseks võib pidada stiili, kus katkematu tekstivoo vahelt kumab tõsiasi, et inimloom võib igal pool ning igas situatsioonis olla naeruväärne. Keegi ei tohiks ennast liiga tõsiselt võtta.

Haruki Murakami „1Q84. I ja II osa”

Varrak, 2013

Tlk Margis Talijärv

Nüüdseks juba kultuskirjanikuks tituleeritud autori peaaegu tuhandeleheküljelist romaani saatis nii Jaapanis kui ka ingliskeelses maailmas suur ja kiire läbimüük. Nüüd on teose kaks esimest osa eesti keeleski kättesaadavad. Romaani süžee on iseenesest lihtne: poiss ja tüdruk kohtuvad, nende teed lähevad lahku ning hiljem nad otsivad üksteist. Kuid sarnaselt Murakami teiste raamatutega lisandub siagi paralleelne dimensioon, mis võngub autori täpsuse ja hägususe, poeetilise ja igapäevasuse, reaalsuse ja fantaasia piiril. Näiteks vaheldub maagiline ning unenäoline kirjeldusega rutiinset söögitegemisest. Olgugi, et nii pika romaani juures võib autori kirjutuslaad tunduda mõneti venivana, pakub see siiski küllaga lugemisnaudingut. Murakami puhul on ütlemissiis alati sama oluline kui see, mida öeldakse.

Agnes Neier

VR 37. numbris jäi märkimata Guðrún Eva Mínervudóttiri novelli tõlkija Kadri Sikk. Vabandame tõlkija ees!

VÄRSKE RÕHU TOIMETUS

Peatoimetaja: Carolina Pihelgas
Toimetajad: Maia Tammjärv, Tõnis Parksepp
Keeletoimetaja: Triin Ploom
Kujundaja: Maris Kaskmann

KAASTÖÖD

Luule ja tõlked: carolina.pihelgas@va.ee
Proosa: tonis.vilu@va.ee
Arvustused, esseed: tonis.parksepp@va.ee
Pildid ja fotod: vr@va.ee

Illustratsioonid: Liisa Kruusmägi
Fotod: Antti Sinitsyn

Foto lk 44–45 Janis Alver
Lk 48, 50, 51 Kristina Viina „Valvab koletist”, „Purdel”,
„Kosmose floksid”, „Pühitsus. Herilased”
Foto lk 84 Ágnes Haraszti

VÄLJAANDJA

MTÜ Värske Rõhk
Vanemuise 19
51014 Tartu

Tel: 53 496 146
vr@va.ee

Tellimine: www.va.ee

Trükk: AS Pakett

Värske Rõhk nr 37 (1/2014)

ISSN 1736-2954 (trükis)
ISSN 2228-1363 (epub)

SISUKORD

- 1 Lauri Teder
- 7 Piret Jaaks
- 14 Kelly Turk
- 22 Helena Läks
- 26 Eleen Änilane
- 30 Andra Teede
- 39 Jim Ashilevi
- 44 Intervjuu Kristina Viinaga
- 52 Kristel Algvere
- 57 Hanneleele Kaldmaa
- 64 Maian Kärmas
- 69 Zoltán Tolvaj
- 73 János Áfra
- 78 Petra Szócs
- 84 Intervjuu Petra Szócsiga
- 88 Marianne Lind
- 96 Marko Veinbers
- 98 Päevik: Siim Lill
- 106 Tiina Veikat
- 111 Eda Ahi Sveta Grigorjevast
- 117 Monica-Linde Klemet Lauri Tedrest
- 121 Linda-Mari Väli Mait Vaigust
- 127 Marit Karelson Johannes Semperist
- 136 Autorid
- 138 Raamatututvustused

Hind 2.60 eurot

9 771736 295374

